

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedra

Olga Maciulevičiūtė

Žurnalistikos magistro studijų programos studentė

**SAVIRAIŠKOS IR ŽURNALISTINĖS ETIKOS PROBLEMA
NACIONALINĖJE PERIODIKOJE
(„Lietuvos rytas“ ir lrytas.lt, 2008–2010 m.)**

Magistro darbas

Vadovas doc. Andrius Vaišnys
Konsultantė lekt. Jolanta Mažylė

Vilnius, 2011

Olga Maciulevičiūtė

Saviraiškos ir žurnalistinės etikos problema nacionalinėje periodikoje („Lietuvos rytas“ ir lrytas.lt 2008–2010 m.)

The issue of self-expression and journalistic ethics in national periodicals (“Lietuvos rytas” and lrytas.lt, 2008–2010)

Patvirtinu, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro / magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudoti kitose aukštosiose mokyklose.

Sutinku, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti _____

2011-05-09 Vadovas doc. Andrius Vaišnys

2011-05-09 Konsultantė Jolanta Mažylė

Bakalauro / magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data) (instituto / katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Recenzentu skiriu _____

(recenzento vardas, pavardė)

(data) (instituto / katedros vadovo parašas)

Darbą recenzuoti gavau. _____

(data) (recenzento parašas)

REFERATO LAPAS

Ma 717 **Maciulevičiūtė, Olga**

Saviraiškos ir žurnalistinės etikos problema nacionalinėje periodikoje („Lietuvos rytas“ ir lrytas.lt 2008–2010 m.): magistro darbas / Olga Maciulevičiūtė ; mokslinis vadovas Andrius Vaišnys ; konsultantė Jolanta Mažylė; Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, Žurnalistikos institutas. – 2011. 82 p.

UDK 07

Reikšminiai žodžiai: saviraiškos laisvė, žurnalistinė etika, savireguliuojamo institutas, Lietuvos žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, „Lietuvos rytas“, lrytas.lt, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys.

Magistro *darbo objektas* – saviraiškos laisvė ir žurnalistinė etika. *Darbo tikslas* – įvertinti, kaip „Lietuvos ryto“ dienraštyje ir interneto svetainėje lrytas.lt laikomasi saviraiškos laisvės ir žurnalistų etikos principų, kokią įtaką tai daro publikacijoms, kaip jas vertina savitvarkos institucijos ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Darbo uždaviniai: Apibrėžti saviraiškos laisvės ir žurnalistų profesinės etikos sąvokas, atskleisti jų turinį, istorinį plėtojimą. Išnagrinėti dokumentus, kuriais užtikrinama saviraiškos laisvė ir dokumentus, kuriuose keliami profesinės etikos reikalavimai. Išanalizuoti savitvarkos institutų, prižiūrinčių visuomenės informavimo priemonių veiklą, darbo principus ir turinį, pateikiamas veiklos ataskaitas, sprendimus dėl konkrečių publikacijų, pasirodžiusių nagrinėjamame dienraštyje analizuojamu periodu. Remiantis surinkta medžiaga išanalizuoti publikacijas, kuriomis galimai buvo pažeistos saviraiškos laisvė ir/ar žurnalistinė etika. Įvertinti publikacijų turinį ir savitvarkos institucijų sprendimus dėl jų. Išanalizuoti 2008–2010 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt. Išanalizuoti publikacijas, dėl kurių buvo priimtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys.

Taikant turinio analizės metodą išanalizavus savitvarkos institutų sprendimus ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis bei juos palyginus nustatyta, kad neretai dėl tų pačių publikacijų priimami skirtingi sprendimai, nutartys.

Kiekybiškai ir kokybiškai išanalizavus publikacijas, atlikus jų turinio analizę paaiškėjo, kad dažniausia pažeidžiamas žmogaus privatus gyvenimas, nekaltumo prezumpcija, garbė ir orumas. Kiekybinė publikacijų analizė parodė, kad profesinės etikos ir pagrindinių visuomenės informavimo principų nesilaikymas priklauso ne nuo konkrečių autorių ir nėra ne vien jų problema, darytina išvada, kad tai lemia redakcijos pozicija.

TURINYS

IVADAS	6
1. SAVIRAIŠKOS LAISVĖ – DEMOKRATIJOS PAGRINDAS	9
1.1. Saviraiškos laisvės samprata	9
1.2. Saviraiškos laisvė Lietuvoje	14
1.2. Visuomenės informavimo įstatymas	17
1.1.1. Žurnalistas ir jo teisės	17
1.1.2. Žurnalistų pareigos.....	18
1.1.3. Atsakomybė	20
1.1.3.1. Civilinis kodeksas. Neturtinės žalos atlyginimas	21
1.3. Visuomenės informavimo reguliavimas.....	25
1.3.1. Valstybės įgaliota institucija (Kultūros ministerija).....	26
1.3.2. Savireguliacijos institucijos.....	27
1.3.2.1. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija.....	27
1.3.2.2. Lietuvos radijo ir televizijos komisija.....	28
1.3.2.3. Žurnalistų etikos inspektorius	29
2. ETIKA – BŪTINA SAVIRAIŠKOS LAISVĖS SĄLYGA	34
2.1. Etikos samprata ir rūšys	34
2.2. Profesinė žurnalistų etika	36
3. TYRIMAS. ŽURNALISTINĖS ETIKOS IR SAVIRAIŠKOS LAISVĖS SANKIRTOS BEI RIBOS	40
3.1. Žurnalistų etikos inspektoriatų sprendimų analizė	42
3.2. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimų ir publikacijų analizė	54
3.2.1. Skundai dėl privatumo pažeidimo.....	58
3.2.2. Skundai dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimo	62
3.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, priimtų bylose dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt publikacijų, bei publikacijų analizė.....	64
IŠVADOS	73
SUMMARY	76

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS.....	77
--	-----------

IVADAS

Žurnalistas – ypatingas teisės subjektas, kurio statusas iki šiol nėra konkrečiai apibrėžtas. Jam suteikiamos išskirtinės galimybės skleisti žinias ir nuomones, informuoti visuomenę ir daryti įtaką jos požiūriui į tam tikrus dalykus ar reiškinius formavimuisi. Žurnalistui suteikiama saviraiškos laisvė – viena pagrindinių žmogaus teisių, savo turiniu apimanti laisvę turėti savo nuomonę, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Teisė gauti ir skleisti informaciją, būdama sudėtinė saviraiškos laisvės dalimi, taip pat yra pagrindinė žurnalistų, viešosios informacijos rengėjų ar skleidėjų veiklos sąlyga.¹ Naudodamasis įvairių žmogaus teises reglamentuojančių dokumentų suteikiama saviraiškos laisve, galimybe laisvai reikšti mintis, įsitikinimus, žinias ar nuomones, jis turi ypač atsargiai vertinti, ar skleidžiama informacija, kuria įgyvendinama jo saviraiškos laisvė, neperžengs leistinų ribų ir nepažeis kitų asmenų teisių.

Europos Žmogaus Teisių Teismo metinės ataskaitos, parodančios, kad skundų prieš valstybes dėl asmens teisių pažeidimo skaičius kasmet auga², atliekamos visuomenės apklausos³ apie tai, kaip visuomenės vertina žmogaus teisių apsaugos sistemą Lietuvoje ir jos funkcionavimą leidžia sunerinti dėl šių teisių užtikrinimo. Tai įrodo **darbo temos** – *Saviraiškos ir žurnalistinės etikos problema nacionalinėje periodikoje („Lietuvos rytas“ ir lrytas.lt atvejis)* aktualumą ir naujumą. Spauda vis dar išlieka ta visuomenės informavimo sritimi, dėl kurios savitvarkos instancijos gauna daugiausia skundų, o nacionalinis dienraštis „Lietuvos rytas“ ir jo interneto svetainė lrytas.lt – vienas didžiausių Lietuvoje.

Remiantis RAIT rinkos tyrimų bendrovės visuomenės apklausos duomenimis⁴, 2010 m. pradžioje tik 10,8 proc. apklaustųjų patikimiausiomis žiniasklaidos priemonėmis pasirinko nacionalinius dienraščius⁵, 60,5 proc iš jų patikimiausiu dienraščiu įvardijo „Lietuvos rytą“.

¹ *Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009 metų veiklos ataskaita*. [žiūrėta 2010-12-10]. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/VJQMMAYI.PDF>. (p.4.)

² European Court of Human Rights. *Annual report 2009*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/C25277F5-BCAE-4401-BC9B-F58D015E4D54/0/2009_Annual_Report_Final.pdf.

European Court of Human Rights. *Annual report 2010*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F2735259-F638-4E83-82DF-AAC7E934A1D6/0/2010_Annual_ReportJanuary2011prov2.pdf.

³ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimo centras VILMORUS. *Visuomenės nuomonės tyrimas: „Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. 2010 m.“* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-15]. Prieiga per internetą: http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Vilmorus_Apklausos_Rezultatai_20101210.pdf.

⁴ BNS. *Apklausa: patikimiausia žiniasklaidos priemonė daugeliui gyventojų – televizija*. [žiūrėta 2011-01-15]. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-01-12-apklausa-patikimiausia-ziniasklaidos-priemone-daugumai-gyventoju-televizija/38323/comments>.

⁵ 44,1 proc. Apklaustųjų labiausiai pasitiki televizija, interneto portalais – 17,4 proc., radiju – 8,5 proc., regioniniais laikraščiais – 4 proc., 11,6 proc. teigė, jog nepasitiki nė viena žiniasklaidos priemone.

2010 m. Žurnalistų etikos inspektoriaus ataskaitoje⁶ abejojama, ar užimdami aukštas pozicijas tarp 178 valstybių pagal spaudos laisvės indeksą, kuris reiškia, kad galime naudotis laisve reikšti savo mintis ir įsitikinimus, skleisti tokią informaciją, iš tikrųjų mokame šia teise naudotis. Žurnalistų savitvarkos institucijų gaunamų skundų dėl visuomenės informavimo priemonėse pasirodančios informacijos skaičius išlieka panašus – vis dar gaunama daug suinteresuotų asmenų skundų, norinčių ginti savo pažeistas teises ir reikalaujančių informacijos paneigimo. Jau paskleistos ir visuomenės pastebėtos, padariusios nepataisomą žalą, kuri, net ir informaciją paneigus, vargu ar beišnyks.

Žurnalistų etikos inspektoriaus ataskaitoje pateikiami duomenys ir dėl reikalavimo paneigti informaciją vykdymo, kurie parodo, kad visuomenės informavimo priemonės laikytis šio reikalavimo skatina 2009 m. liepos 15 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Visuomenės informavimo įstatymo 46, 49 ir 50 straipsnių pakeitimo įstatymas.⁷ Įstatymo 50 straipsnio 19 dalyje nustatyta administracinė atsakomybė už inspektoriaus teisėtų reikalavimų, priimtų sprendimų nevykdymą ar kitokį trukdymą inspektoriui įgyvendinti šio Įstatymo jam suteiktas teises ar įgaliojimus.

Keliama **darbo hipotezė** – užtikrinama žurnalistų saviraiškos laisvė peržengia jai leistinas ribas, taip pažeisdama profesinę etiką, kurios privaloma laikytis ir kitų asmenų teises ir laisves.

Bene svarbiausiais šiai saviraiškos laisvės, žurnalistų etikos ir žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo problemai tyrimais laikytinos Žurnalistų etikos inspektoriaus metinės veiklos ataskaitos, parodančios visuomenės informavimo priemonių situaciją pagal tai, kaip jos laikosi joms keliamų reikalavimų.

Magistro **darbo tikslas** – įvertinti, kaip nagrinėjamame dienraštyje laikomasi saviraiškos laisvės ir žurnalistų etikos principų, kokią įtaką tai daro publikacijoms, kaip jas vertina savitvarkos institucijos ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Siekiant darbo tikslo, iškelti pagrindiniai **darbo uždaviniai**:

1. Apibrėžti saviraiškos laisvės ir žurnalistų profesinės etikos sąvokas, atskleisti jų turinį, istorinį plėtojimą.
2. Išnagrinėti dokumentus, kuriais užtikrinama saviraiškos laisvė ir dokumentus, kuriuose keliami profesinės etikos reikalavimai.
3. Išanalizuoti savitvarkos institutų, prižiūrinčių visuomenės informavimo priemonių veiklą, darbo principus ir turinį, pateikiamas veiklos ataskaitas, sprendimus dėl

⁶ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009-2010 m. analitinė apžvalga [2010 m. veiklos ataskaita]. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-25]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/HKZRVEXM.PDF>.

⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 46, 49 ir 50 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 89-3804.

konkrečių publikacijų, pasirodžiusių nagrinėjamame dienraštyje analizuojamu periodu.

4. Remiantis surinkta medžiaga išanalizuoti publikacijas, kuriomis galimai buvo pažeistos saviraiškos laisvė ir/ar žurnalistinė etika. Įvertinti publikacijų turinį ir savitvarkos institucijų sprendimus dėl jų.
5. Išanalizuoti 2008–2010 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt. Išanalizuoti publikacijas, dėl kurių buvo priimtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys.

Darbo tyrimo metodai – publikacijų turinio analizė, kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė, aprašomasis metodas lyginant duomenis. Pasirinkti metodai užtikrino galimybes išsamiai išanalizuoti surinktą medžiagą, suvokti ir pateikti statistinius duomenis, įvertinti juos.

Darbą sudaro teorinė ir praktinė dalis, jomis siekiama apibrėžti problemą ir pristatyti, kaip ji sprendžiama bei išanalizuoti konkrečius atvejus, atskleidžiančius problemos sudėtingumą, skirtingą savitvarkos institutų, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vertinimą.

Pirmajame **teorinės** darbo dalies skyriuje pristatoma saviraiškos (žodžio, minties, spaudos) laisvės samprata ir istorinė raida, analizuojami pagrindiniai ją užtikrinantys dokumentai, pristatoma Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, nagrinėjant bylas dėl saviraiškos laisvės pažeidimų. Analizuojama atsirandanti atsakomybė, kuri kyla peržengus saviraiškos laisvės ribas ir pažeidus kito asmens teises, poveikio priemonės, jų raida. Skyriaus poskyriuose atskirai pristatomos savitvarkos institucijos, jų kompetencijos ir veiklos sritys, veikla. Atskirai analizuojama ir pristatoma Lietuvos situacija dėl saviraiškos laisvės įgyvendinimo ir jos principų užtikrinimo.

Antrajame teorinės darbo dalies skyriuje apibrėžiama profesinės žurnalistinės etikos sąvoka, jos istorinė raida, turinys, kylančios problemos. Pristatomi ir analizuojami esminiai dokumentai, apibrėžiantys žurnalistinės etikos sąvoką ir numatantys jos laikymosi aspektus.

Praktinė darbo dalis pradedama atlikto tyrimo pristatymu, atrankos motyvų pagrindu, paaiškinamas informacijos rinkimas. Šio skyriaus poskyriuose atskirai pristatoma savitvarkos institutų – Žurnalistų etikos inspektoriaus ir Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos – priimtų sprendimų analizė, tiriamos publikacijos, dėl kurių priimti sprendimai, pateikiamos išvalgos, palyginimai, kaip vienodi atvejai tirti abiejuose institutuose. Atskirai analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, taip pat ir publikacijos, dėl kurių jos buvo priimtos, pateikiamos išvalgos.

Darbo pabaigoje pateikiamos glaustos **išvados**, sudarytos remiantis išnagrinėta medžiaga, atsižvelgiant į darbo įvade keltus reikalavimus.

1. SAVIRAIŠKOS LAISVĖ – DEMOKRATIJOS PAGRINDAS

1.1. Saviraiškos laisvės samprata

Žodžio, minties, saviraiškos net spaudos laisvė (plačiaja prasme) – sinonimiškai vartojamos sąvokos, priklausančios prigimtinių žmogaus teisių laukui. Spaudos laisvė dažniausiai apibrėžiama kaip teisė laisvai reikšti mintis, įsitikinimus, informaciją ir nuomones spausdintu pavidalu – tai apibrėžia šią laisvę siaurąja prasme.⁸

Žurnalistikos enciklopedijoje⁹ spaudos laisvės turinys apibūdinamas kaip demokratinės visuomenės nario teisė laisvai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, idėjas. Ji gali būti apribota tik įstatymu, ginant žmogaus sveikatą, garbę, orumą, privatų gyvenimą, taip pat valstybės konstitucinę santvarką, nepriklausomybę, teritorinį integralumą. Kiekvienas valstybės, kurioje egzistuoja spaudos laisvė, pilietis turi teisę netrukdomas įstatymo nustatyta tvarka steigti įvairias žiniasklaidos priemones. Jų cenzūra yra draudžiama. Valstybinės institucijos bei privačios struktūros negali kištis į žiniasklaidos priemonių veiklą. Niekas negali riboti žmogaus teisės užsiimti žurnalistine ar leidybine veikla. Ši laisvė – žodžio, minties, spaudos, saviraiškos – priklauso prigimtinių ir neatimamų žmogaus teisių laukui.

Žmogaus teisių ištakos siekia tolimus laikus – Senovės Graikijos ir Romos humanistines idėjas. Vieni pirmųjų žmogaus teises pradėjo minėti stoikai. Jie išskyrė *ius naturale*, pagal kurią visi žmonės buvo lygūs ir laisvi, ir *ius gentium*, neleidžiantį pasireikšti tikrajai žmogaus prigimčiai.¹⁰ Viduramžiais žmogaus teises plėtojo Tomas Akvinietis. Jis svarstė žmogaus ir visuomenės interesų santykį: aiškinosi, ar visuomenės gerovė yra svarbesnė už asmens interesus.¹¹ Renesanso epocha žmogaus teises iškėlė virš valstybės, ėmė jas laikyti prigimtinėmis ir nuo žmogaus neatsiejamomis.¹²

Nors kai kurie ankstesni dokumentai taip pat skyrė dėmesio žmogaus teisėms (1215 m. Anglijos Magna Charta, 1679 m. Habeas Corpus act, 1689 m. Teisių bilis, 1776 m. Amerikos Nepriklausomybės deklaracija ir kt.), tačiau 1798 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija išlieka vienu svarbiausių žmogaus teises skelbiančių aktų dėl joje suformuluoto

⁸ DENNIS, Everette E; MERRILL, John C. *Pokalbiai apie žurnalistiką*. Vilnius: 1997, p.10–13.

⁹ URBONAS, Vytas. *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius: 1997, p. 462.

¹⁰ MACINTYRE, Alasdair. *Trumpa etikos istorija. Dorovės filosofijos istorija nuo Homero iki dvidešimto amžiaus*. Vilnius, 2000, p.100-106.

¹¹ Ten pat., p.116-118.

¹² *Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje*. Vilnius : 2004, p. 5–6.

žmogaus teisių katalogo.¹³ Deklaracijoje įtvirtintos nuostatos buvo perkeltos į daugelio Europos valstybių Konstitucijas.

Po Pirmojo pasaulinio karo, parodžiusio, kad žmogaus teisių nepaisoma, demokratinės pasaulio valstybės 1919 m. pasirašė Tautų Sąjungos Statutą, kuriuo buvo siekiama užtikrinti tarptautinį bendradarbiavimą ir taiką. Šiuo statutu buvo įtvirtinta, kad žmogaus orumas yra svarbesnis už daugelio sričių valstybės interesus.¹⁴ 1948 m. jau po Antrojo pasaulinio karo Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinė Asamblėja paskelbė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, kuri suteikė individui tarptautinės teisės subjekto statusą.¹⁵

1950 m. lapkričio 4 d. Europos Tarybos priimta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija¹⁶ iki šiol išlieka efektyviausiu tarptautiniu žmogaus teisių apsaugos mechanizmu. Valstybės, ratifikuodamos šią Konvenciją ne tik išpareigoja derinti savo vidaus teisę su Konvencijos ir jos taikymo patirties reikalavimais, bet ir yra įpareigojamos užtikrinti visiems jos jurisdikcijoje esantiems asmenims Konvencijoje vardijamas teises.¹⁷

Pagrindinis Konvencijos sukurto žmogaus teisių apsaugos elementas – Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT). Ši Konvencija tapo pirmąja tarptautine sutartimi, kurioje kodifikuotos žmogaus teisės ir pirmą kartą įtvirtinta individualios peticijos teisė, kuri leido individui pateikti skundą EŽTT skundžiant valstybę dėl asmens teisių pažeidimo.¹⁸ Teismas nagrinėja individualius skundus prieš valstybę ir savo sprendimuose aiškina Konvencijos nuostatas.

Statistiniais 2009 m. gruodžio 31 d. duomenimis, EŽTT 2009 m. buvo gavęs 362 skundus prieš Lietuvos valstybę, kurie laukė svarstymo. Daugiausia skundų gauta prieš Rusiją – 33 568, Turkiją – 13 115, Ukrainą – 9 975 ir Rumuniją – 9 812.¹⁹ Dėl šių keturių valstybių gauti skundai sudaro 57 proc. visų EŽTT gautų skundų.²⁰

2010 m. EŽTT metinėje ataskaitoje pateikiamais duomenimis, 2010 m. gruodžio 31 d. EŽTT prieš Lietuvos valstybę buvo gavęs 443 skundus. Daugiausia skundų gauta prieš Rusiją –

¹³ *Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje*. Vilnius : 2004, p. 7.

¹⁴ JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: 2000., p. 15.

¹⁵ Ten pat, p.16.

¹⁶ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvoje ratifikuota 1995 m. balandžio 27 d. Žinotina, kad į Konvencijos nuostatas įtrauktas laiko reikalavimo aspektas, jis reiškia, kad valstybė atsako tik už tuos Konvencijoje ir jos protokoluose numatytus materialinių žmogaus teisių pažeidimus, kurie įvyko po Konvencijos ar atitinkamo jos protokolo ratifikavimo toje valstybėje.

¹⁷ JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: 2000, p.226.

¹⁸ VADAPALAS, Vilenas. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: 2006, p.277.

¹⁹ European Court of Human Rights. *Annual report 2009*. [interaktyvus].[žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą <http://www.echr.coe.int/echr/en/header/reports+and+statistics/reports/annual+reports/>. (p.140).

²⁰ Ten pat, p. 34.

40 295, Turkiją – 15 206, Rumuniją – 11 9650 ir Ukrainą – 10 434. Pateikti duomenys rodo, kad tendencijos nepakito, tik skundų skaičius išaugo.

Pažymėtina, kad 2009 m. net 93 proc. (33 065 iš 35 460) EŽTT gautų skundų prieš valstybes buvo pripažinti nepagrįstais.²¹ Šie duomenys Danutės Jočienės straipsnyje²² interpretuojami kaip nepakankamas žinojimas ir informacijos stoka: daugelis asmenų, kurie kreipiasi į EŽTT, nežino nei paties teismo darbo specifikos, nei Konvencijos ginamų teisių. Pažymėtina, kad ir 2010 m. ši statistika nesikeitė – nepagrįstais pripažinti 93 proc. EŽTT gautų skundų (38 567 iš 41 183).²³

Aptardama tai, kad 2009 m. dėl 4 šalių gaunami skundai sudaro didesnę visų EŽTT gautų skundų dalį, Danutė Jočienė pažymi, kad tai yra ženklas, jog šiose šalyse žmogaus teisių menkai paisoma ir būtina imtis priemonių sprendžiant asmens teisių gynimo klausimus pagal valstybių vidaus teisę.²⁴

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau - Konvencijos) 10 straipsnis garantuoja žmogaus teisę reikšti savo mintis – saviraiškos laisvę. Jis taikomas tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, apima ne tik spaudą, radiją ar televiziją, bet ir menininkus, leidėjus, kino teatrų savininkus ir pan. Šio straipsnio pirmoji dalis nurodo, kad išraiškos laisvė apima teisę laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti idėjas.²⁵ Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis numato, kad saviraiškos laisvė gali būti ribojama, jei tai būtina:

- 1) valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams;
- 2) siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams;
- 3) užtikrinant žmonių sveikatos ir moralės, taip pat kitų asmenų orumo ir teisių apsaugą;
- 4) siekiant užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui;
- 5) teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti.

Spaudos laisvė ir teisė skleisti informaciją yra teisėta ir nevaržoma tik tol, kol nepažeidžia kito asmens garbės, orumo, privataus gyvenimo neliečiamumo. Kai įgyvendindamas savo teisę skleisti informaciją asmuo pažeidžia kitų asmenų teises, taikoma teisinė atsakomybė už asmens garbės ir orumo, privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimą.²⁶

²¹ European Court of Human Rights. *Annual report 2009*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/C25277F5-BCAE-4401-BC9B-F58D015E4D54/0/2009_Annual_Report_Final.pdf. (p.139).

²² JOČIENĖ, Danutė. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija*. 2010, Nr.3(121), p. 3.

²³ European Court of Human Rights. *Annual report 2010*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F2735259-F638-4E83-82DF-AAC7E934A1D6/0/2010_Annual_ReportJanuary2011prov2.pdf. (p.125).

²⁴ JOČIENĖ, Danutė. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija*. 2010, Nr.3(121), p.3.

²⁵ Parengė BERNATONIS J. et al. Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos, Vilnius: 1995, p. 183–184.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 1. *Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Teismų praktika*. Vilnius: 1998, Nr. 9.

Pažymėtina, kad anksčiau ši saviraiškos, minties, spaudos laisvė buvo siejama su leidimu skelbti informaciją ir spausdinti leidinius – tai sąlygojo aukšta cenzūros kontrolė. Vėliau, mažėjant cenzūros gresmei, ši laisvė ėmė reikšti galimybę skleisti savo mintis, įsitikinimus, skelbti informaciją (bet kokiais būdais) be jokių išankstinių apribojimų²⁷. Taip ši laisvė tapo nesuderinama su cenzūra.

Konvencijos 10 straipsnyje taip pat pabrėžiama šių teisių ir laisvių žmogui suteikiama atsakomybė už vykdomus veiksmus, kurie gali pažeisti kitų teises, saugumą, sukelti grėsmę valstybei, žmonių sveikatai. Kalbama apie šios teisės sąsajas su pareigomis ir atsakomybe, taigi žodžio laisve reikia naudotis atsakingai, laikantis savo pareigų, nepažeidžiant kitų žmonių laisvių.

Saviraiškos laisvės turinys plačiai interpretuojamas EŽTT praktikoje. Paminėtina byla *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* (1976), kuri kilo dėl to, kad šalies teismas konfiskavo kelis parodoje eksponuotus paveikslus, kuriuose vaizduojamas brutalus lytinis aktas tarp žmogaus ir gyvulio.²⁸ Šioje byloje teismas iš esmės suformulavo, kas yra saviraiškos laisvė ir kokios jos ribos. Saviraiškos laisvė – tai laisvė reikšti savo mintis ir įsitikinimus, ji yra viena svarbiausių demokratinės visuomenės pagrindų ir viena pagrindinių sąlygų kiekvieno asmens progresui ir tobulėjimui. Ši laisvė taikoma ne tik informacijai ar idėjoms, kurias palankiai sutinka visuomenė, bet ir tai informacijai, ir idėjoms, kurios kažką įžeidžia, piktina, ar šokiruoja tam tikrą gyventojų dalį. To reikalauja pamatinės demokratinės valstybės nuostatos – pliuralizmas, tolerancija ir pažiūrų platumas.²⁹

Pažymėtina, kad, priimdamas sprendimus, EŽTT atsargiai balansuoja tarp žmogaus saviraiškos laisvės ir valstybės teisių ją riboti. Paminėtina byla „*Sunday Times*“ prieš *Jungtinę Karalystę*, kilusi dėl to, kad buvo uždrausta publikuoti straipsnius, pasirodžiusius po kelių nesveikų kūdikių gimimo. Laikraštis tyrė galimybę, kad apsigimimai gali būti susiję su vaikų motinų nėštumo metu vartotais britų farmacininkų vaistais. Publikavimas uždraustas britų tėvams kreipusis į teismą dėl patirtos žalos atlyginimo. Draudimo motyvas buvo tai, kad laikraštis skelbia informaciją apie bylą, kuri tuo metu buvo nagrinėjama šalies teisme.³⁰ Šiuo atveju Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad teismai nėra izoliuoti nuo to, kas vyksta, nors nesutarimai sprendžiami būtent juose, tai nedraudžia pasirodyti išankstiniam ginčo aptarimui specialiuose žurnaluose, spaudoje ir apskritai visuomenėje. Informavimo priemonės, siekdamos vykdyti teisingumą, yra atsakingos už teismuose nagrinėjamos informacijos skleidimą, kuri kelia

²⁷ DENNIS, Everette E; MERRILL, John C. *Pokalbiai apie žurnalistiką*. Vilnius: 1997, p. 12–14.

²⁸ Ten pat, p. 184.

²⁹ Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras. *Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas*. Vilnius: 1995, p. 55.

³⁰ Parengė BERNATONIS, J. et al. Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos, Vilnius: 1995, p. 184.

visuomenės susidomėjimą. Šios informacijos skleidimas ir yra visuomenės informavimo priemonių uždavinys.³¹

Pateikti pavyzdžiai iš Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos rodo, kad apribojimai, numatyti saviraiškos laisvei, yra labiau išimtis, nei taisyklė. Tai reiškia, kad šie ribojimai negali būti išplečiami ar pakeičiami. Taip pat jie negali prieštarauti šalies Konstitucijai.

Kadangi žmogaus saviraiškos laisvė yra pamatinė demokratinėje valstybėje, jai skiriamas prioritetas. EŽTT praktika rodo, kad valstybės naudoja daug būdų kištis į saviraiškos laisvę: įkalina (*M. Kastelsas prieš Ispaniją*), skiria piniginę baudą (*M. Lingensas prieš Austriją*), konfiskuoja spaudą ar kitas priemones (*J. Oberšlikas prieš Austriją*), draudžia publikacijas, radijo ar televizijos laidas („*Observer*“ ir „*The Guardian*“ prieš *Jungtinę Karalystę*) ir t.t.³²

EŽTT suformulavo taisykles, pagal kurias saviraiškos laisvė gali būti ribojama. Tam numatytos 3 sąlygos:

1. apribojimas turi būti aiškiai suformuluotas nacionaliniame įstatyme;
2. apribojimas galimas tik siekiant apsaugoti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje saugomas vertybes [...];
3. bet koks saviraiškos laisvės ribojimas ir valstybės įsikišimas į šią laisvę turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje, siekiant Konvencijos 10 straipsnio antrojoje dalyje numatytų tikslų.³³

Kaip jau buvo minėta, galimybė riboti saviraiškos laisvę yra išimtinė. Būtinybė tai daryti nustatoma vadovaujantis proporcingumo principu: vertinamas santykis tarp teisės turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti bei kitų vertybių, kurias saugo įstatymas.

EŽTT praktikoje žodžio (saviraiškos) laisvė apima visus įmanomus būdus įsitikinimams išreikšti. Ši teisė, kaip jau buvo minėta, apima ne tik teisę skleisti informaciją, bet ir visuomenės teisę tokią informaciją gauti. Jos ribos priklauso nuo informacijos, kuri skleidžiama, pobūdžio: pavyzdžiui, politikų ar teisminės valdžios kritikos ribos yra platesnės nei valstybės tarnautojų.

³¹ Sudarė GOMIEN, Donna. *Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas*. Vilnius: 1995, p. 58.

³² TAPINAS, Laimonas. *Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose*. Vilnius: 2002, p. 78–80.

³³ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: 2004, p. 101.

1.2. Saviraiškos laisvė Lietuvoje

Lietuva – nepriklausoma demokratinė Respublika. Pamatinius Lietuvos valstybės ir visuomenės gyvenimo aspektus reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, referendumu priimta 1992 m. spalio 25 d.³⁴ Konstitucija – tai pagrindinis Lietuvos įstatymas, turintis aukščiausią teisinę galią, nustatantis Lietuvos politinės, teisinės ir ekonominės sistemos pagrindus. Tai yra ketvirtoji nuolatinė Lietuvos Konstitucija, prieš ją buvo priimtos 1922 m., 1928 m. ir 1938 m. Konstitucijos.

Remiantis Konstitucijos 5 straipsniu, Lietuvos valstybės valdžią vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.

Konstitucijos 6 straipsnis apibrėžia ją kaip vientisą ir tiesiogiai taikomą aktą bei užtikrina galimybę kiekvienam ginti savo teises ja remiantis. Išties demokratiška ir sveikintina yra tai, kad Konstitucija išlaiko Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatas. Konstitucijos 18 straipsnis apibrėžia žmogaus teises ir nurodo jas esant prigimtines. Kiti žmogaus teisių bruožai – jų visuotinumai, nedalumas, viena kitos sąlygojimas, jos grindžiamos žmonių lygybe prieš įstatymus, lygiateisiškumo ir kitais principais, jos susijusios su žmogaus orumo sąvoka. Šios teisės pripažįstamos visiems žmonėms nepaisant jų individualių savybių. Konstitucijos 30 straipsnis užtikrina šių teisių gynimą įstatymais, tačiau 28 straipsnis pabrėžia, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Konstitucijos 27 straipsnis taip pat pabrėžia, kad žmogaus laisvėmis ir jų realizavimu negali būti pateisinami nusikaltimai ar įstatymų nevykdymas.

Konstitucijos 21 straipsnis nurodo, kad žmogaus asmuo neliečiamas, o žmogaus orumą, kurį draudžiama žeminti, gina įstatymas. Orumo samprata pirmiausiai siejama su tuo, kaip pats žmogus save vertina, koks jo požiūris į save; orumas – tai aukštesnė ir absoliučiai gerbiama žmogaus gyvybės ir kitų vertybių savybė; žmogaus gyvybė ir orumas – neatimamos žmogaus savybės ir negali būti traktuojamos atskirai.³⁵ Siekiant apsaugoti žmogaus garbę ir orumą Baudžiamojo kodekso ir Civilinio kodekso normos numato baudžiamąją ir civilinę atsakomybę.

Remiantis Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimo centro Vilmorus 2010 m. atlikto tyrimo „Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje“³⁶ duomenimis, visuomenė tampa geriau

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: 2003.

³⁵ Ats. Redaktorius JOVAIŠAS, K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis)*. Vilnius: 2000, p. 148.

³⁶ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimo centras VILMORUS. *Visuomenės nuomonės tyrimas: „Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. 2010 m.“* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-15]. Prieiga per internetą: http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Vilmorus_Apklausos_Rezultatai_20101210.pdf.

informuota, turi daugiau informacijos apie žmogaus teises apskritai: 2006 m. – 42 proc. respondentų teigė, kad jiems pakanka žinių apie žmogaus teises, 2008 m. – jų buvo 43 proc., o 2010 m. – net 57 proc. Tyrimo nustatyta, kad didesnė nežinia būdinga vyresnio amžiaus žmonėms – jie nežino, kur kreiptis dėl pažeistų teisių.³⁷ Tad, nors žinojimas ir supratimas, kas yra žmogaus teisės, šalyje auga, bet dažnai žmonės vis dar nežino, kur dėl šių pažeidimų derėtų kreiptis.

Žinotina, kad 2010 m. 22 proc. respondentų teigė, kad jų teisės buvo pažeistos: apie 80 proc. iš jų niekur nesikreipė. Daugiau kaip 75 proc. nesikreipusiųjų teigė to nedarę, nes netiki, kad tai galėtų padėti.³⁸

Lyginant 2006, 2008 ir 2010 m. duomenis respondentų nuomone mažėja teisės į asmens saugumą ir teisės į nuosavybę pažeidimų, bet dažniau pažeidžiama asmens teisė į žodžio laisvę.³⁹

Vertindami galimus žmogaus teisės į privatą gyvenimą pažeidimus mažiausiu respondentai išrinko vaizdo kameros įrengimą jų gatvėje, kai apie tai perspėjantis ženklas pakabinamas prie įvažiavimo į miestą. Didžiausiu ir rimčiausiu galimu asmens teisės į privatą gyvenimą pažeidimu respondentai įvardijo respondento vaiko homoseksualios orientacijos paskelbimą per radijo pokalbių laidą.⁴⁰

Pažeidžiamiausia asmens teise apklaustieji įvardijo teisę į teisingą teismą, ši tendencija nekito nuo 2006 m.

Pagrindinis kiekvienos šalies dokumentas, užtikrinantis asmens teises, yra Konstitucija. Vienas iš aktualiausių žurnalistams yra Konstitucijos 25 straipsnis, užtikrinantis įsitikinimų turėjimo ir jų laisvo reiškimo teisę, juk žurnalistika neįsivaizduojama be žodžio laisvės, be teisės turėti savo nuomonę ir laisvai ją reikšti. Straipsnyje pabrėžiama, kad žmogui negali būti trukdoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Suteikiama laisvė gali būti ribojama tik Konstitucijos 25 straipsnyje išvardintais atvejais, kai tai būtina:

- 1) apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei;
- 2) ginti konstitucinei santvarkai.

Laisvė turėti įsitikinimus yra absoliuti ir nevaržoma, o laisvė juos reikšti gali būti ribojama. Konstitucijos 25 ir 28 straipsniais pabrėžiama, kad ši piliečiams suteikiama laisvė nesuderinama su nusikalstamais veiksmais: ji nesuteikia teisės kurstyti tautinę, rasinę, socialinę neapykantą, prievartą ar diskriminaciją, taip pat neleidžia šmeižti ir dezinformuoti. Ši sąlyga parodo konstitucinės teisės dvilypumą: žurnalistams ji užtikrina teisę nevaržomai rinkti ir skleisti

³⁷ Tarp jaunesnių kaip 29 m. respondentų – nežinančių apie 40 proc., tarp respondentų, kurių amžius 50-59 m. – nežinančių 57 proc., 70 m. ir vyresnio amžiaus respondentų grupėje nežinančių daugiausia – net 66 proc.

³⁸ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimo centras VILMORUS. *Visuomenės nuomonės tyrimas: „Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. 2010 m.“* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-15]. Prieiga per internetą: http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Vilmorus_Apklausos_Rezultatai_20101210.pdf. (p. 8-11).

³⁹ Ten pat, p. 16.

⁴⁰ Ten pat, p. 14.

nesuderinamą su nusikalstamais veiksmais informaciją, visuomenei – užtikrina teisę gauti tikslią ir neiškreiptą, objektyvią ir patikrintą, teisingą informaciją. Informacijos laisvė reiškia ne tik teisę informuoti, t.y. skleisti informaciją, bet ir teisę gauti informaciją; neteisingą informaciją, t.y. dezinformaciją, valstybių įstatymai draudžia.⁴¹ Ypač gerai šios teisės dvilypumą atspindi Britanijos Spaudos tarybos moto: „Būti šunim su dviem galvomis, žiūrinčiom dviem skirtingom kryptimis: viena aploja spaudą, kai ji blogai elgiasi, o kita loja perspėdama apie užsipuolimus prieš spaudą ir jos laisvę“.⁴²

Ne mažiau svarbus žurnalistams, kaip visuomenės informuotojams, yra Konstitucijos 44 straipsnis, draudžiantis masinės informacijos cenzūrą. Jame taip pat pabrėžiama, kad negalima monopolizuoti masinės informacijos priemonių. Labai svarbu atskirti Konstitucijos numatytą žodžio (saviraiškos) laisvės ribojimą nuo cenzūros, kuri yra draudžiama. „Šiuo atveju cenzūra yra valdžios institucija, kuri nepriklauso nuo redakcijos ir kuri turi teisę iš anksto patikrinti spaudos publikacijų, radijo ir televizijos laidų turinį bei dėl turinio uždrausti šių publikacijų ar laidų platinimą. Jei redakcijos direktorius ar vyriausiasis redaktorius prieš publikavimą ką nors išbraukia, tai nėra cenzūra“.⁴³

Tiek Konstitucijoje, tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje žodžio (saviraiškos) laisvės suvokimas ir apibrėžimas iš esmės sutampa, priešingai nei numatyti laisvės apribojimai, kurių Konvencijoje numatyta daugiau. Vertinant valstybės galimybes tam tikrais atvejais riboti žmogaus įsitikinimų reiškimo laisvę, informacijos gavimą ir skelbimą, mūsų šalies Konstitucija numato žymiai mažiau tokio ribojimo pagrindų.⁴⁴

Pažymėtina, kad ribojimų sąrašas, nurodytas Konvencijos 10 str. 2 dalyje yra baigtinis. Tai reiškia, kad nacionalinė valdžia, ribodama šią laisvę, neturi teisės remtis jokiais kitais pagrindais, negu yra nudoryti. Be to, apribojimai, numatyti saviraiškos laisvei, yra labiau išimtis, nei taisyklė. Tai reiškia, kad šie ribojimai negali būti išplečiami ar pakeičiami. Būtinybė taikyti apribojimus nustatoma vadovaujantis proporcingumo principu: vertinamas santykis tarp teisės turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti bei kitų vertybių, kurias saugo įstatymas.

Konvencijoje taip pat pabrėžiama ir šių laisvių žmogui suteikiama atsakomybė už vykdomus veiksmus, kurie gali pažeisti kitų teises, saugumą, sukelti grėsmę valstybei, žmonių sveikatai ir t.t. Konvencijoje taip pat kalbama apie šios laisvės sąsajas su pareigomis ir atsakomybe, taigi žodžio laisve reikia naudotis atsakingai, laikantis pareigų, nepažeidžiant kitų žmonių laisvių. Konstitucijoje tokia sąsaja su pareigomis ir atsakomybe, kurios kyla dėl šios laisvės, nėra minima.

⁴¹ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: 2004, p. 57.

⁴² Sudarė ŠNIUKAS, D. *Žurnalistika 88/89*. Vilnius: 1991, p. 77.

⁴³ BAGERSTAMAS, Erikas. *Spaudos laisvė demokratinėje visuomenėje*. Stokholmas – Vilnius: 1994, p. 17.

⁴⁴ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: 2004, p. 73.

Ne mažiau svarbus žurnalistikai yra ir Konstitucijos 22 straipsnis, nurodantis žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą ir draudžiantis savavališką kišimąsi į jį. Žmogaus privatus gyvenimas – tai kiekvieno individo teisė gyventi taip, kaip jam norisi, būti apsaugotam nuo savavališko kišimosi į jo asmeninį gyvenimą, šio gyvenimo detalių kėlimo į viešumą.⁴⁵ Konstitucijos 22 straipsniu taip pat draudžiama kištis į asmens susižinojimą, informaciją apie privatų asmens gyvenimą leidžiama rinkti tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Privataus gyvenimo neliečiamybė reiškia, kad žmogus gali laisvai tuoktis ir sukurti šeimą, gyventi šeimoje ar nutraukti santuoką, neformaliai bendrauti su draugais, užmegzti bei palaikyti ryšius su kitais žmonėmis, turėdamas galimybę ugdyti ir realizuoti save kaip asmenybę.⁴⁶

Žurnalistikos diskursui aktualus ir Konstitucijos 31 straipsnis, kuriame kalbama apie nekaltumo prezumpciją. Remiantis šiuo straipsniu, asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Asmuo laikomas nepažeidusiu Konstitucijos, įstatymų, kitų teisės aktų tol, kol įstatymo nustatyta tvarka neįrodoma priešingai, taigi kiekvieno asmens atžvilgiu preziumuojamas nekaltumas, laikomas oficialia teisine padėtimi, kurią valstybė, visuomenė, individai privalo gerbti, jos paisyti.⁴⁷

1.2. Visuomenės informavimo įstatymas

1.1.1. Žurnalistas ir jo teisės

Visuomenės informavimo. įstatymo (toliau – VII) paskirtis nusakoma 1 straipsnyje: „Šis įstatymas nustato viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę“.⁴⁸ VII orientuotas į reikalavimų, keliamų žurnalistų veiklai, formulavimą, žurnalistų, kaip viešosios informacijos rengėjų ir/ar skleidėjų, drausminimą. Konstitucijoje ir Konvencijoje įtvirtinta saviraiškos laisvė apibrėžiama VII 4 straipsnyje Informacijos laisvė. VII sudarytas jau remiantis asmens prigimtinė saviraiškos laisve ir siekiant nustatyti jos ribas.

Pagrindiniai visuomenės informavimo principai yra teisingos, tikslios ir nešališkos informacijos pateikimas, įstatymų ir tarptautinių sutarčių laikymasis, humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principai, žodžio, kūrybos, religijos ir sąžinės laisvės gerbimas, nuomonių įvairovė. Taip pat šiems principams priskiriamas profesinės etikos normų ir Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatų laikymasis, demokratijos, visuomenės atvirumo

⁴⁵ Ats. Redaktorius JOVAIŠAS, K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis)*. Vilnius: 2000, p. 162.

⁴⁶ Ten pat, p. 163.

⁴⁷ Ten pat, p. 236.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 82-3254.

plėtojimas, visuomenės pilietiškumo ir valstybės pažangos plėtojimas, valstybės nepriklausomybės stiprinimas, valstybinės kalbos, tautinės kultūros ir dorovės ugdymas.

VII užtikrina teisę rinkti ir skelbti informaciją, teisę gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, teisę išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio, išskyrus atvejus, kai informacijos šaltinį teismo sprendimu atskleisti būtina dėl gyvybiškai svarbių ar kitų ypač reikšmingų visuomenės interesų, taip pat siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmenų konstitucinės teisės ir laisvės ir kad būtų vykdomas teisingumas, teisę viešai kritikuoti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų ir pareigūnų veiklą, teisę ginti informavimo laisvę, teisę būti akredituotam visuomenės informavimo priemonės.

Išskirtinai žurnalistams suteikiamos teisės: informacijos šaltinio paslaptis, greitesnio informacijos gavimo, akreditavimo ir teisė nebūti verčiamam pateikti šališką informaciją taip pažeidžiant informacijos laisvę.

Remiantis išvardintomis teisėmis, neadekvačiai atrodo VII 2 straipsnio 72 punktą, kuris pateikia termino „žurnalistas“ aiškinimą. Remiantis juo, žurnalistas – fizinis asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui pagal sutartį su juo ir (ar) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys. Toks apibrėžimas leidžia manyti, kad žurnalistu gali būti bet kas, profesionaliai renkantis, regniantis ir teikiantis medžiagą viešosios informacijos rengėjui pagal sutartį (nenurodyta, kokią konkrečiai) arba priklausantis žurnalistų profesinei organizacijai (bet tai nėra būtina).

Pažymėtina, kad VII 2 straipsnyje nėra išaiškinimo, kas yra profesionalus informacijos rinkimas, rengimas ir teikimas. Šiuo metu žurnalistu, kaip ypatingo subjekto, teisinis statusas yra neapibrėžtas, todėl neįmanoma tokio statuso netekti.⁴⁹ Žurnalistui taip pat nekeliamas išsilavinimo ar atitinkamos kvalifikacijos turėjimo reikalavimas, susidaro įspūdis, kad juo gali būti bet kas, o tai ypač pavojinga, turint omenyje anksčiau išvardintas teises, kurios daro žurnalistą ypatingu teisės subjektu, tačiau šio ypatingo statuso netekimas nėra aiškiai apibrėžtas. Ši situacija palanki piktnaudžiauti žurnalistu vardu, nepaisant nei profesionalumo, nei žurnalistikos etikos reikalavimų.⁵⁰

1.1.2 Žurnalistų pareigos

Trečiasis VII skyrius užtikrina asmens, visuomenės ir valstybės interesų apsaugą visuomenės informavimo srityje. Užtikrinanant, kad žmogaus teisės nebus pažeistos, kad bus apsaugota jo garbė ir orumas, 13 VII straipsnis numato informacijos rinkimo ir skelbimo

⁴⁹ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: 2004, p. 140.

⁵⁰Ten pat, p. 140.

draudimus, susijusius su fotografavimu, filmavimu garso įrašų darymu. 14 straipsniu užtikrinama privataus žmogaus gyvenimo apsauga, į šį gyvenimą draudžiama kištis visais atvejais, išskyrus jei tai būtų itin reikšminga ir svarbu žinoti visuomenei, taip pat kai padeda išsiaiškinti nusikalstamas veikas ir įstatymų pažeidimus.

VII 16 ir 17 straipsniais užtikrinamas nuomonių pliuralizmas ir nepilnamečių apsauga. Iš viešosios informacijos rengėjo ir skleidėjo reikalaujama visuomenei pateikti nešališką informaciją, besiremiančią keliais šaltiniais. Nepilnamečiai išskiriami dėl galimo žalingo informacijos poveikio jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi. Kriterijus, pagal kuriuos viešoji informacija pripažįstama žalojančia nepilnamečių fizinį, protinį ar dorovinį vystymąsi nustato Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas.

VII 18 straipsnis suformuluoja reikalavimus ir apribojimus neteiktinai informacijai. Neteiktina informacija laikoma su komercine paslaptimi susijusi, įstatymais draudžiama skelbti informacija, kurios suteikimas pakenktų valstybės saugumo ir gynybos interesams, baudžiamajam asmenų persekiojimui, skatintų pažeisti valstybės teritorijos vientisumą ar viešąją tvarką arba jos nesuteikimas užkirstų kelią teisės pažeidimams ar būtų labai svarbus žmonių sveikatai apsaugoti.

Pažymėtina, kad šie straipsniai numato pagrindą informacijai nesuteikti, bet nenustato draudimo, gavus šią informaciją, ją skleisti. Jie neištraukti į VII 20 straipsnį, kuris apibrėžia draudžiamą skleisti informaciją. Draudžiama skleisti laikytina informacija, raginanti prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką, kuria skatinama kėsintis į jos suverenitetą, teritorijos vientisumą, politinę nepriklausomybę. Draudžiama skelbti informaciją, kurstančią neapykantą, tyčiojimąsi, diskriminaciją, skatinančią smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Tokiai informacijai priskirtina ir platinanti, propaguojanti ar reklamuojanti pornografija, seksualines paslaugas, lytinius iškrypimus, taip pat žalingus įpročius ir psichotropines medžiagas propaguojanti ar reklamuojanti informacija.

VII 21 straipsniu žurnalistai įpareigojami skelbti oficialius valstybės pranešimus bei nepažeisti autorinių ir gretutinių teisių.

VII 22 straipsnis skirtas viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, žurnalistų statuso reglamentavimui. VII 22 straipsnio 8 punkte pakartojami reikalavimai viešosios informacijos rengėjui. Jų reikalaujama skleisti teisingas, nešališkas, patikrintas, žinias, nepropaguoti žalingų įpročių ir t.t. Kitaip tariant šiuo punktu apibrėžiami subjektai, turintys užtikrinti apsaugą ir nepažeisti asmens, visuomenės ir valstybės visuomenės informavimo srities interesų.

VII 41 straipsnyje formuluojamas žurnalistų pareigos, čia perkelti ir VII 22 straipsnio 8 punkte keliami reikalavimai viešosios informacijos rengėjui. Pirmiausia žurnalistas įpareigojamas teikti teisingas, tikslias ir nešališkas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir

rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais. Jeigu nėra galimybės patikrinti informacijos šaltinio patikimumo, tai nurodyti skelbiamoje informacijoje. Žurnalisto reikalaujama rinkti ir skelbti informaciją tik teisėtais ir etiškais būdais. Nedarant spaudimo, nenaudojant garso, vaizdo įrašymo priemonių apie tai neperspėjus ir negavus leidimo. Kitaip tariant, žurnalisto pareiga – paisyti VII ir jo nuostatų, kurios glaustai pateiktos 41 straipsnyje, bet daug minimos visame įstatyme.

VII 42 straipsnis skirtas reikalavimo teikti informaciją užtikrinimui. Pažymėtina, kad VII 42 straipsnio 3 punktą skirtas užtikrinti viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų pareigą teikti asmenims informaciją (įskaitant transliuotų laidų įrašus), kurios paskelbimas, tų asmenų nuomone, žemina jų garbę ir orumą arba pakenkė jų dalykinei reputacijai ar kitiems teisėtiems interesams. Prašymai teikti informaciją viešosios informacijos rengėjams ir (ar) skleidėjams pateikiami raštu. Informacijos teikimas gali būti apmokestintas, bet kaina negali viršyti realių sąnaudų, skirtų informacijai parengti.

VII 43 ir 44 straipsniai skirti profesinei visuomenės informavimo etikai ir informacijos paneigimo užtikrinimui. VII 43 straipsnyje nurodoma, kad žurnalistai *privalo* laikytis profesinės etikos normų, kurias nustato Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija „Dėl žurnalistinės etikos“, taip pat Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, reglamentuojančios viešosios informacijos rengimą bei platinimą, ir VII. Pažymėtina, kad konkreti atsakomybė už išvardintų dokumentų nesilaikymą VII nenumatyta.

VII penktasis skyrius skirtas viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijoms. Šis straipsnis apibrėžia veiklos reglamentavimą ir savitvarkos institucijų kompetencijas, apibrėžia jų pareigas, finansavimą, kreipimosi tvarką.

1.1.3. Atsakomybė

Remiantis tuo, kad šiuo metu Lietuvos Respublikos įstatymuose žurnalistų atžvilgiu išskirtinės teisinės atsakomybės nėra, žurnalistas atsako už teisės pažeidimus informavimo srityje kaip kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis.⁵¹ VII VI baigiamasis skyrius nustato atsakomybės už pažeidimus tvarką ir nurodo, kad už VII nuostatų nesilaikymą atsakoma įstatymų nustatyta tvarka, o žala, atsiradusi dėl šių pažeidimų, atlyginama Civilinio kodekso nustatyta tvarka.

Pažymėtina, kad VII VI skyriaus paskutinis straipsnis skirtas atleidimui nuo žalos atlyginimo. Nuo šios pareigos viešosios informacijos rengėjai ir/ar skleidėjai atleidžiami, jei paskleidė tikrovės neatitinkančią informaciją, kurios šaltinis buvo: oficialiuose dokumentuose

⁵¹ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: 2004, p. 146.

paskelbta informacija, viešai išsakyta nuomonė (tokiu atveju atsakingi nuomonę išsakę ar viešą renginį organizavę žmonės), anksčiau kitų visuomenės informavimo priemonių skelbta informacija, tiesioginių radio ar televizijos laidų dalyvių, nepavaldžių informacijos rengėjui, išsakyta, rinkimų laida, kurią rengė ne pats viešosios informacijos rengėjas, neanoniminiai reklaminiai skelbimai bei informacija, pateikta kaip nuomonė, komentaras ar vertinimas.

1.1.3.1. Civilinis kodeksas. Neturtinės žalos atlyginimas

Civilinio kodekso (toliau – CK) antrosios knygos „Asmenys“ II skyrius apibrėžia specifines asmens teises, tarp jų: teisę į atvaizdą, garbės ir orumo gynimą, nekaltumo prezumpciją. CK 2.22 straipsnis skirtas teisės į atvaizdą apibrėžimui, jos išimtims ir galimiems gynimo būdams. Pirmoji šio straipsnio dalis nurodo, kad asmuo gali būti fotografuojamas, jo nuotraukos demonstruojamos ir kitaip viešinamos, atgaminamos, parduodamos tik jo sutikimu. Antroji straipsnio dalis numato išlygas – jei nuotrauka susijusi su asmens visuomenine veikla, tarnybine padėtimi, fotografuojama viešoje vietoje arba jei to reikalauja teisėsaugos institucijos, tuomet asmens sutikimo nereikia. Fizinis asmuo, kurio teisė į atvaizdą buvo pažeista gali kreiptis į teismą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo ir reikalauti, kad tokia veikla būtų sustabdyta. Po asmens mirties ieškinį dėl jo teisės į atvaizdą pažeidimo gali pareikšti jo sutuoktinis, vaikai ir tėvai.

Civilinio kodekso komentare nurodoma, kad trumpalaikiai vieši asmenys be jų sutikimo gali būti fotografuojami tik jei dalyvauja įvykyje ir atlieka veiksmus, dėl kurių susilaukia išskirtinio dėmesio ar iškart po to. Po kurio laiko visuomenės interesas išblėsta ir trumpalaikis viešas asmuo laikomas privačiu.⁵²

Komentare taip pat pažymima, kad teisė fotografuoti viešose vietose nėra absoliuti – jei asmuo aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškia savo nenorą būti fotografuojamu, jo valia turi būti gerbiama, nes buvimas viešoje vietoje nereiškia, kad asmuo prarado privatumą ar individualumą.⁵³

Pažymėtina, kad asmens teisė į atvaizdą bus pažeista ir jei jis nufotografuotas ar nufilmuotas nors ir viešoje vietoje, tačiau situacijoje, kurioje joks protingas žmogus nenorėtų būti fotografuojamas – tai reiškia, kad asmens fotografavimui ir nuotraukoms taikoma protingumo kriterijus.

CK 2.23 straipsnis skirtas asmens teisei į privatų gyvenimą ir jo slaptumą. Šiame straipsnyje nurodoma, kad privatus asmens gyvenimas neliečiamas, informaciją apie jį skelbti galima tik

⁵² MIKELĖNAS, V. et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga „Asmenys“. Vilnius: 2001, p. 57.

⁵³ Ten pat, p. 57.

asmeniui sutikus (sutikimą gali duoti artimieji, jei asmuo miręs), draudžiama neteisėtai patekti į asmens gyvenamąsias ar kitokias patalpas, rinkti informaciją pažeidžiant įstatymus. Informaciją apie privatų asmens gyvenimą gali būti skelbiama tik esant visuomenės interesui ir jei tai susiję su jo tarnybine padėtimi, einamomis pareigomis, taip pat apribojimai informacijos rinkimui ir skelbimui netaikomi, kai tai daroma motyvuotu teismo sprendimu. Pažymėtina, kad draudžiama skelbti ne tik informaciją apie privatų asmens gyvenimą, kuri neatitinka realybės, bet ir tą, kuri yra teisinga, bet asmuo nenori, kad ji būtų viešinama.⁵⁴ Pažeidus šią asmens teisę jis gali kreiptis į teismą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

Civilinio kodekso komentare pažymima, kad įstatyme nenumatyta, kaip turi būti išreikštas asmens sutikimas, todėl jį asmuo gali duoti žodžiu, raštu, jis gali būti nuspėjamas iš konkludentinių veiksmų.⁵⁵ Šiame komentare pateikiamas ir privataus gyvenimo apibrėžimas: „Privatus yra toks asmens gyvenimas, kuris vyksta ne viešumoje, tai sritis, kur asmuo turi teisę būti paliktas vienas ir kur visuomenė neturi teisės kištis, t.y. vidiniai asmens šeimos santykiai, jo lytinis, dvasinis, religinis gyvenimas, sveikatos būklė, privatus susirašinėjimas, privatus pokalbiai, kilmė, telefono numeris, elektroninio pašto adresas ir t.t.“⁵⁶ Šis galimų teisės į privatų gyvenimą pažeidimo atvejų sąrašas nebaigtinis.

Asmens garbės ir orumo gynimas apibrėžiamas CK 2.24 straipsnyje – asmuo turi teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus duomenis, kurie žemina jo garbę ir orumą ir neatitinka tikrovės, už šį pažeidimą jam turi būti atlyginta turtinė ir neturtinė žala. Preziumuojama, kad paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, o juos paviėšinusiam asmeniui tenka pareiga įrodyti jų teisingumą. Jei ši informacija paviėšinta per visuomenės informavimo priemones, asmuo turi teisę reikalauti jos nemokamo paneigimo toje pačioje visuomenės informavimo priemonėje. Jei visuomenės informavimo priemonė atsisako ir nepaviėšina paneigimo, tai tampa pagrindu asmeniui kreiptis į teismą.

Visuomenės informavimo priemonė atlygina žalą tik tais atvejais, kai įrodoma, jog ji žinojo ar turėjo žinoti, kad paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, taip pat jeigu informaciją paskelbė visuomenės informavimo priemonės darbuotojai arba anoniminiai asmenys, kurių visuomenės informavimo priemonė neatskleidžia. Jeigu žinios pasklebtos apie viešą asmenį ir jo visuomeninę ar valstybinę veiklą, o juos paskleidęs asmuo įrodo, kad veikė sąžiningai siekdamas supažindinti visuomenę su tuo asmeniu ir jo veikla, tuomet šiuos tikrovės neatitinkančius duomenis paskleidęs asmuo atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės.

⁵⁴ Ten pat, p. 59.

⁵⁵ Ten pat, p. 59.

⁵⁶ Ten pat, p. 60.

Pažymėtina, kad Civilinio kodekso komentare pabrėžiama, jog nereikalaujama visiško duomenų atitikimo tikrovei – kai paskleisti duomenys tik šiek tiek, ne iš esmės neatitinka tikrovės sąžiningai suklydus, galima pripažinti, kad asmens garbė ir orumas nepažeisti. Reikia turėti omenyje, kad žurnalisto galimybės patikrinti informacijos tikrumą nėra beribės, todėl laikomasi nuomonės, kad iš žurnalisto galima reikalauti sąžiningumo, bet ne absoliutaus tikslumo.⁵⁷

Asmens garbė ir orumas – ypatinga kategorija, jai padaryta žala sunkiai pamatuojama, padariniai ne tokie akivaizdūs, kaip, pavyzdžiui, asmens sveikatos pažeidimo atvejais, todėl ši kategorija reikalauja išskirtinės apsaugos.

Garbės ir orumo, privatumo bei atvaizdo pažeidimo atvejais Civiliniame kodekse numatytas neturtinės žalos atlyginimas. Remiantis 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimu, moraline (neturtine) žala laikomi: asmens dvasinis skausmas, išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukretimas, emocinė depresija, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas, gero vardo praradimas ir pan., padaryti veiksmais, kuriais pažeista asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas.⁵⁸

1964 m. Civilinį kodeksą papildžius 7 ir 7¹ straipsniais, kuriuose neturtinė žala vadinta moraline žala, iš esmės pradėtas tokio pobūdžio atlygio skyrimas.⁵⁹ 1964 m. Civilinio kodekso 7¹ dalyje taip pat numatytas reikalavimas, skiriant neturtinės žalos atlyginimo dydį atsižvelgti į „žalą padariusio asmens turtinę padėtį, teisės pažeidimo sunkumo laipsnį, teisės pažeidimo pasekmes ir kitas turinčias reikšmės aplinkybes“. Pažymėtina, kad nuo pat moralinės (dabar – neturtinės) žalos atlyginimo užuomazgų jai buvo nustatytos maksimalios kompensacijos ribos. Tiek 1990 m. galiojęs Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas ir jo 33 straipsnis, tiek Civilinis Kodeksas ir jo 7¹ straipsnis numatė, kad „masinės informacijos priemonės, organizacijos ar asmenys, paskleidę tikrovės neatitinkančias žinias, taip pat informaciją be asmens sutikimo apie jo asmeninį gyvenimą, atlygina moralinę žalą, kurios dydį išreikštą pinigais, nustato teismas. Žalos atlyginimo dydis kiekvienu atveju neturi viršyti trisdešimties tūkstančių rublių, kai žinios paskleistos masinės informacijos priemonių, ir penkių tūkstančių, kai jos paskleistos kitų organizacijų arba asmenų“.⁶⁰

1992 metų spalio 29 d., po nacionalinės valiutos – lito įvedimo, įsigaliojo Civilinio kodekso bei Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo pakeitimams, moralinės žalos atlyginimo dydis buvo susietas su minimalia mėnesine alga. Nustatant maksimalias moralinės

⁵⁷ MIKELĖNAS, V. et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga „Asmenys“. Vilnius: 2001, p. 61.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 1. *Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Teismų praktika*. Vilnius: 1998, Nr.9.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 1964, Nr. 19-138

⁶⁰ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1990, Nr.20-511.

žalos atlyginimo ribas numatyta, kad, kai aukščiau išvardintos žinios yra paskleistos visuomenės informavimo priemonių – jis negali viršyti 300 minimalių mėnesinių algų, o jei žinias paskleidė kitos organizacijos ar asmenys – 30 minimalių mėnesinių algų.⁶¹ Pažymėtina, kad 1994 m. birželio 11 d. įsigaliojusios Civilinio kodekso 7 ir 7¹ straipsnių pakeitimai nustatė minimalų (500 Lt) ir maksimalų (10 000 Lt) pinigines kompensacijas už neturtinę žalą dydį.

Priėmus 1996 m. liepos 2d. Visuomenės informavimo įstatymą⁶², moralinės žalos atlyginimo dydis buvo nustatytas remiantis tuo, ar visuomenės informavimo priemonė atsiprašė ir paneigė paskleistas žinias, ar ne. Žinias paneigusiai ir atsiprašiusiai visuomenės informavimo priemonei buvo numatyta 1000 Lt moralinės žalos atlyginimo riba, o neatsiprašiusiai ir nepaneigusiai – 10 000 Lt.

Po Visuomenės informavimo įstatymo straipsnių pakeitimo įsigaliojimo 2000 metų spalio 1 dieną tiek minimali, tiek ir maksimali moralinės žalos atlyginimo ribos buvo pakeltos, taip pat atkreiptas dėmesys į tai, ar informacijos paskelbimas buvo tyčinis, ar ne. Taigi informaciją paneigusiai ir atsiprašiusiai visuomenės informavimo priemonei buvo nustatyta 3000 Lt moralinės žalos atlyginimo riba, o neatsiprašiusiai ir nepaneigusiai tebegaliojo 10 000 Lt riba, kuri dėl aukščiau paminėtos sąlygos galėjo būti padidinta iki 5 kartų. Tačiau, remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsniu, neturtinės žalos atlyginimo dydis visais atvejais negalėjo viršyti 5 proc. nuo metinių viešosios informacijos rengėjo ir (ar) platintojo pajamų.

Remiantis šiuo metu galiojančiu 2006 m. pakeisto Visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsniu, numatančiu, kad žala, atsiradusi dėl šio įstatymo pažeidimų atlyginama civilinio kodekso tvarka papildomai nenumatant nei minimalių, nei maksimalių jos ribų. Neturtinės žalos atlyginimo apribojimų atsisakyta ir galiojančiame civiliniame kodekse, taip žalos atlyginimo dydžio nustatymas perleidžiamas teismui.

Toks neturtinės žalos atlyginimo ribų nustatymas laikomas neigiamu aspektu, nuo pat neturtinės žalos atlyginimo užuomazgų neleidusiu jai tinkamai vystytis. Nuolatinis jos susiejimas su tam tikrais apribojimais iš esmės iškreipė suvokimą apie neturtinės žalos atlyginimą ir suformavo skeptišką požiūrį į ją.

Be to, piniginių ribų nustatymas „ne tik stabdė kompensacinio mechanizmo vystymąsi šios kategorijos bylose, bet ir ilgainiui paliko negatyvų, ir, kaip rodo teisinės realijos, dar ilgai jaučiamą pėdsaką.“⁶³ Monografijos „Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje“ autorės Renatos Volodko pateikiami pavyzdžiai (2006 m. ir 2009 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų

⁶¹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7¹ straipsnio bei Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo 33 straipsnio pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 32-979.

⁶² Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706.

⁶³ VOLODKO, Renata. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje: teorija ir praktika: monografija*. Vilnius: 2010, p. 317.

nutartys) įrodo, kad, nors maksimali riba panaikinta jau 2000 m. Civiliniame kodekse, tačiau šios ribos dar paisoma ir nedrįstama skirti didesnės kompensacijos.⁶⁴

Monografijos autorės nuomone, tai gali būti susiję su skeptišku požiūriu į galimybę nustatyti moralinės žalos „kainą“ (atlygio dydį). Taip pat su nepakankama valstybės pagarba asmens privatumui, identitetui ir tuo, kad asmens garbė ir orumas vis dar nelaikomi tokiomis reikšmingomis kategorijomis kaip sveikata ar gyvybė.

Toks maksimalios neturtinės žalos atlyginimo ribos išlaikymas (nors faktiškai jos nebėra) neužkerta kelio piktybiškam visuomenės informavimo priemonių naudoms siekimui pasinaudojant nepatikrinta, realybės neatitinkančia, žmogaus garbę ir orumą žeminančia, juridinio asmens gerą vardą teršiančia informacija. Didelius tiražus ar didelę auditoriją turinčioms visuomenės informavimo priemonėms finansiškai naudingiau būna nusižengti, sumokėti baudą, bet gauti didelį pelną dėl informacijos paskleidimo.

1.3 Visuomenės informavimo reguliavimas

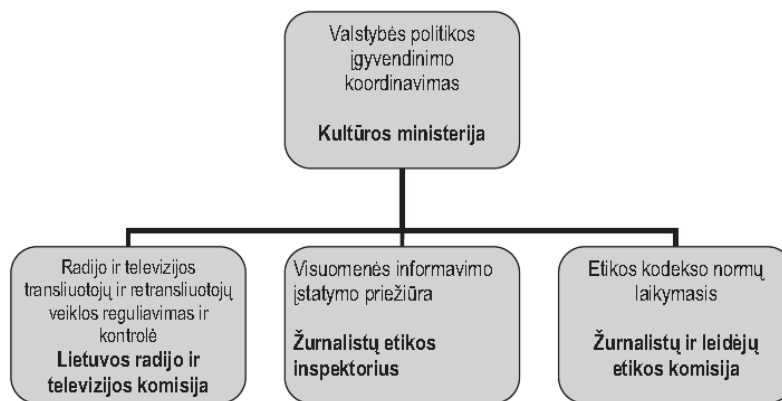
Visuomenės informavimo srityje, kaip ir bet kurioje kitoje demokratinės visuomenės gyvenimo srityje, svarbu ne tik deklaruoti tam tikrus principus, bet ir užtikrinti jų įgyvendinimą.⁶⁵ Be abejojimo, pagrindinė įstatymų įgyvendinimo priežiūros demokratinėje visuomenėje funkciją atlieka teismas. Tačiau visuomenės informavimo sritis yra ypatinga tuo, kad kartais įstatymų pažeidimas paliečia visos visuomenės ar jos dalies interesus, bet nėra susijęs su konkrečiu asmeniu ir jo teisių pažeidimais. Be to, kreipimasis į teismą laikomas kraštutine pažeistų asmens teisių gynimo priemone, kai visos kitos neteisminės priemonės pasirodė esančios neefektyvios.

1996 m., priėmus Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymą, Lietuvoje buvo sukurta visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos sistema. VII 5 skyrius „Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijos“, sudarytas iš 6 straipsnių, apibrėžia šių savitvarkos institucijų kompetenciją ir atliekamas funkcijas. Remiantis VII 5 skyriaus nuostatomis, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijų sistema sudaro: valstybės įgaliota institucija – Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Lietuvos radijo ir televizijos komisija ir Žurnalistų etikos inspektorius. Tai pavaizduota J. Mažylės sudarytame paveiksle.

1 Paveikslas. Savitvarkos institucijų sistema ir kompetencijos visuomenės informavimo srityje

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius:2004. p. 162.

Šaltinis: Jolanta Mažylė. Teisės ir etikos normų taikymas..., Informacijos mokslai, 2009, Nr. 51, p. 103.

1.3.1. Valstybės įgaliota institucija (Kultūros ministerija)

Šios valstybės įgaliotos institucijos visuomenės informavimo srityje funkcijas apibrėžia VII 45 straipsnis. Ji yra įpareigota koordinuoti valstybės politikos visuomenės informavimo srityje įgyvendinimą atliekant šias funkcijas:

- apibendrina visuomenės informavimo sritį reglamentuojančių įstatymų, kitų teisės aktų taikymo praktiką ir teikia pasiūlymus dėl įstatymų, kitų teisės aktų rengimo bei galiojančių teisės aktų pakeitimo ir papildymo;
- bendradarbiaudama su viešosios informacijos rengėjų ir platintojų organizacijomis, rengia Vyriausybės teikiamų visuomenės informavimo srities įstatymų ir kitų teisės aktų projektus;
- bendradarbiaudama su kitomis visuomenės informavimo srityje veikiančiomis institucijomis ir organizacijomis, įgyvendina Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, susijusių su visuomenės informavimu, nuostatas;
- teikia informaciją ir metodinę pagalbą visuomenės informavimo klausimais;
- organizuoja konferencijas, seminarus, praktikumus visuomenės informavimo klausimais;
- bendradarbiauja su atitinkamomis užsienio valstybių institucijomis bei tarptautinėmis organizacijomis, veikiančiomis visuomenės informavimo srityje;
- atlieka kitas VII ir kitų įstatymų jai pavestas funkcijas visuomenės informavimo srityje.

VII 45 straipsnio 3 dalimi valstybės įgaliotai įstaigai užtikrinamas darbai reikalingos informacijos prieinamumas.

1.3.2. Savireguliacinio institucijos

1.3.2.1. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija

Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos (toliau – Komisijos) kompetencija apima viešosios informacijos rengėjų ir žurnalistų profesinės veiklos etiką. VII 46 straipsnio 1 ir 2 dalys nurodo, kad Komisija yra juridinis asmuo, sudarytas iš 15 narių. Juos po vieną deleguoja Lietuvos žmogaus teisių centras, Lietuvos psichiatrų asociacija, Lietuvos katalikų bažnyčios Vyskupų konferencija, Lietuvos periodinės spaudos leidėjų asociacija, Lietuvos radijo ir televizijos asociacija, Lietuvos kabelinės televizijos asociacija, Regioninių televizijų asociacija, Lietuvos žurnalistų sąjunga, Lietuvos žurnalistų draugija, Lietuvos žurnalistikos centras, LRT, Žurnalų leidėjų asociacija, Regioninės spaudos leidėjų asociacija, Nacionalinė rajonų ir miestų laikraščių leidėjų asociacija, Komunikacijos ir reklamos agentūrų asociacija, tvirtina šių organizacijų atstovų susirinkimas. Komisijos nariai renkami metams.

VII 46 straipsnio 4 dalis numato šias Komisijos funkcijas:

- rūpintis žurnalistų profesinės etikos ugdymu;
- nagrinėti profesinės etikos pažeidimus, kuriuos padarė žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ar jų dalyvių paskirti atsakingi asmenys informuodami visuomenę;
- nagrinėti žurnalistų ir viešosios informacijos rengėjų ar leidėjų tarpusavio ginčus dėl Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų;
- prižiūrėti, kaip platinant viešąją informaciją laikomasi įstatymų nuostatų, draudžiančių tautinės, rasinės, religinės, socialinės ar lyčių neapykantos kurstyimą.

Komisijos posėdžiai gali būti uždari ir atviri, tačiau visų posėdžių sprendimai skelbiami viešai Komisijos interneto svetainėje. VII 46 straipsnio 7 dalis numato, kad Komisijos sprendimai turi būti nedelsiant skelbiami tose pačiose visuomenės informavimo priemonėse, kur nustatyti pažeidimai. Nesilaikant šio reikalavimo Komisijos sprendimai skelbiami per Lietuvos nacionalinio radijo pirmąją programą ir Komisijos tinklalapyje – informacinės visuomenės informavimo priemonėje, kurios valdytoja yra Komisija. VII 46 straipsnio 8 dalis numato, kad su Komisijos sprendimais galima nesutikti ir kreiptis į teismą, bet tai neatleidžia nuo įpareigojimo skelbti sprendimą visuomenės informavimo priemonėse.

Remiantis Komisijos reglamentu, į Komisiją gali kreiptis visi suinteresuoti asmenys (taip pat ir Komisijos nariai) dėl Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų, padarytų per pastaruosius 12 mėnesių; taip pat, remiantis VII 46 straipsnio 4 dalimi, į Komisiją gali kreiptis valstybinės

institucijos dėl VII pažeidimų. Gauti skundai nagrinėjami Komisijos posėdžių metu, jei pirmininkas, įvertinęs turimą informaciją, nusprendžia, kad jie nagrinėtini.

Skundai išnagrinėjami ne ilgiau kaip per 60 dienų. Jei Komisija nusprendžia, kad gautas skundas nepriklauso jos veiklos sričiai – skundas nenagrinėjamas ir apie tai pranešama pareiškėjui. Komisijos sprendimai galioja vienerius metus nuo jų priėmimo. Jeigu per šį laikotarpį ta pati visuomenės informavimo priemonė yra pripažįstama pažeidusi Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą ne mažiau kaip 2 kartus, Komisija gali pasinaudoti Etikos kodekso 71 str. kuriuo jai suteikiama teisė svarstyti klausimą dėl visuomenės informavimo priemonės priskyrimo profesinės etikos nesilaikančių viešosios informacijos rengėjų kategorijai.

1.3.2.2. Lietuvos radijo ir televizijos komisija

Lietuvos radijo ir televizijos komisija (toliau – Komisija) – tai viešas juridinis asmuo, vienintelis audiovizualinio sektoriaus reguliuotojas. VII 47 straipsnio 1 dalis apibrėžia Komisiją kaip nepriklausomą, Seimui atskaitingą Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausančių radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklą reguliuojančią ir kontroliuojančią instituciją. VII Komisijai numatomas ne tik teisinis statusas, bet ir ekspertinė kompetencija: Komisija dalyvauja formuojant valstybės audiovizualinę politiką. Ji yra Seimo ir Vyriausybės ekspertė radijo ir televizijos transliavimo ir retransliavimo klausimais (VII 47 str. 1d.). Atlikdama jai paskirtas funkcijas, kurias apibrėžia VII 48 straipsnio 1 dalis, turi teisę kreiptis į Žurnalistų etikos inspektorių dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, kategorijai,

VII 47 straipsnio 3 dalis apibrėžia Komisijos sudėtį. Remiantis juo, Komisiją sudaro 13 narių: vieną narį skiria Respublikos Prezidentas, tris narius – Seimas Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto ir Informacinės visuomenės plėtros komiteto teikimu, po vieną narį – Lietuvos dailininkų sąjunga, Lietuvos kinematografininkų sąjunga, Lietuvos kompozitorių sąjunga, Lietuvos rašytojų sąjunga, Lietuvos teatro sąjunga, Lietuvos žurnalistų sąjunga, Lietuvos žurnalistų draugija, Lietuvos katalikų bažnyčios Vyskupų konferencija, Lietuvos periodinės spaudos leidėjų asociacija. Komisijos nariu gali būti skiriamas tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos pilietis. Asmenys Komisijos nariais gali būti ne ilgiau kaip dvi jį skyrusios valstybės institucijos kadencijas ar ne ilgiau kaip dvigubas nepertraukiamas jį skyrusios organizacijos valdymo organų įgaliojimų terminas.

VII 47 straipsnio 11 dalis numato, kad Komisijos posėdžiai yra vieši, tačiau, jei reikia apsaugoti privataus asmens gyvenimo slaptumą ar jo nuosavybę, taip pat jei viešas posėdis gali atskleisti valstybės ar komercinės paslaptis, posėdis gali būti uždaras.

Remiantis Komisijos reglamentu, ji priima sprendimus dėl:

- licencijos išdavimo;
- atsisakymo išduoti licenciją;
- įspėjimo skyrimo licencijos turėtojui;
- licencijos sąlygų pakeitimo;
- konkursų sąlygų;
- konkurso rezultatų;
- licencijos galiojimo sustabdymo;
- licencijos galiojimo panaikinimo.

Sprendimai, išskyrus sprendimus dėl licencijos sąlygų pakeitimo ir dėl konkursų sąlygų, priimami slaptu balsavimu. Visi sprendimai priimami ne mažesne kaip 2/3 visų Komisijos narių balsų dauguma.

VII 47 straipsnio 13 dalis apibrėžia reikalavimus Komisijos priimtų sprendimų paskelbimui: Komisijos sprendimai – norminiai teisės aktai skelbiami „Valstybės žiniuose“, sprendimai dėl konkursų paskelbimo, licencijų išdavimo, laikino licencijų galiojimo sustabdymo ir licencijų galiojimo panaikinimo skelbiami „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“. Komisijos sprendimai įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo, jeigu pačiuose sprendimuose nenustatyta vėlesnė jų įsigaliojimo data. Kiti Komisijos priimti individualūs teisės aktai skelbiami Komisijos tinklalapyje – informacinės visuomenės informavimo priemonėje, kurios valdytoja yra Komisija, ir įsigalioja jų paskelbimo dieną, jeigu juose nenustatyta vėlesnė jų įsigaliojimo data. Taip pat pabrėžiama, kad šie sprendimai yra privalomi transliuotojams ir retransliuotojams ir gali būti skundžiami per 30 dienų nuo jų įsigaliojimo dienos.

1.3.2.3 Žurnalistų etikos inspektorius

VII 49 ir 50 straipsniai apibrėžia Žurnalistų etikos inspektoriaus (toliau – Etikos inspektoriaus) skyrimo sąlygas, jam keliamus reikalavimus, teisinį statusą, veiklos ribas. Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba Lietuvoje veikia nuo 2001 m. Žurnalistų etikos inspektorius atstovauja valstybės instituciją, kuri prižiūri VII nuostatų įgyvendinimą. Jis yra valstybės pareigūnas, skiriamas Seimo sprendimu, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai pasiūlius. Inspektoriaus kadencija trunka 5 metus. Žurnalistų etikos inspektorius nagrinėja skundus dėl:

pažeistos garbės ir orumo, teisės į privataus gyvenimo apsaugą, netinkamo asmens duomenų tvarkymo visuomenės informavimo priemonėse. Taip pat pagal savo kompetenciją prižiūri, kaip laikomasi įstatymų, susijusių su nepilnamečių apsauga, vertina Visuomenės informavimo įstatymo laikymąsi, teikia siūlymus dėl šio ir kitų susijusių įstatymų pataisų, vadovaudamasis ekspertų išvadamis priskiria informacijos turinį erotinio, pornografinio ar smurtinio kategorijoms.

Kartu su ekspertų komanda etikos inspektorius nustato, ar informacija neskatina nesantaikos dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Inspektorius taip pat bendradarbiauja su analogiškoms ES ir kitų šalių institucijomis, kas dveji metai rengia analitinę apžvalgą, atlieka viešosios informacijos stebėseną informavimo priemonėse, išskyrus radijo ir televizijos programose.

Inspektorius gali pradėti tyrimą savo iniciatyva, bet paprastai tai įvyksta gavus skundą, kuriame teigiama, kad buvo pažeistos vieno ar kito asmens teisės. Asmens skundų nagrinėjimas – pagrindinė inspektorius veiklos ir priežiūros forma. Žinotina, kad etikos inspektorius teikiamas skundas turi atitikti griežtus reikalavimus, jame turi būti nurodyta:

- pareiškėjo vardas, pavardė, adresas;
- konkreti visuomenės informavimo priemonė ir publikacija ar laida, dėl kurios skundžiamasi;
- kokia konkrečiai informacija neatitinka tikrovės, pažeidžia teisę į privatumą, kaip kenkia nepilnamečių interesams;
- prašymo inspektorius turinys;
- skundo surašymo data ir pareiškėjo parašas.

Neatitinkantis bent vieno iš išvardintų reikalavimų skundas nenagrinėjamas, nebent inspektorius nuspręstų kitaip. Apie tai, kad skundas nebus nagrinėjamas dėl reikalavimų neatitikimo, pareiškėjas informuojamas per 5 darbo dienas. Pareiškėjui suteikiama galimybė šalinti trūkumus ir teikti skundą pakartotinai.

Nagrinėjami tik nukentėjusiųjų asmenų arba jų atstovų skundai, anoniminiai skundai netiriami. Kitų pareiškėjų pateiktus ir anoniminius skundus inspektorius gali tirti savo iniciatyva.

Inspektorius gali atsisakyti nagrinėti skundą ir grąžinti jį pateikusiam asmeniui, jeigu:

- skundo tyrimas nepriklauso inspektorius kompetencijai;
- pradėjus nagrinėti skundą paaiškėja, kad jis jau nagrinėjamas teisme;
- nagrinėjamu klausimu jau yra pateiktas teisėjo arba inspektorius sprendimas ir pareiškėjas nepateikia naujų faktinių duomenų;
- dėl duomenų trūkumo neįmanoma pradėti tyrimo;
- dėl nagrinėjamo klausimo priimtas procesinis sprendimas kelti baudžiamąją bylą;

- pareiškėjas atsisako skundo ir apie tai praneša inspektoriui.

Visais atvejais pareiškėjas yra informuojamas apie tai, kad skundas nebus nagrinėjamas, nurodant priežastis.

Gautą skundą inspektorius išnagrinėja per 3 mėnesius nuo skundo gavimo datos. Jei skundas inspektorius pripažįstamas pagrįstu, jis gali priimti vieną iš VII 50 straipsnio 2 dalyje numatytų sprendimų:

- įspėti viešosios informacijos rengėjus ir skleidėjus apie pastebėtus visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus ir reikalauti juos pašalinti;
- reikalauti, kad viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas nustatyta tvarka paneigtų paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią asmens garbę ir orumą ar kenkiančią jo dalykinei reputacijai, teisėtiems interesams, arba sudarytų asmeniui galimybę pačiam atsakyti ir paneigti tokią informaciją;
- kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas bei Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją dėl pastebėtų šio įstatymo ir kitų visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų;
- Administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatytais atvejais surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus;
- Administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatytais atvejais nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas.

Su savo sprendimu inspektorius supažindina pareiškėją, viešosios informacijos rengėjus ir skleidėjus, už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingus asmenis.

Pažymėtina, kad sprendimai gali būti neskelbiami viešai, jei taip gali būti pažeistos žmogaus teisės ar interesai ir jei pats pareiškėjas to nereikalauja. Tuomet su sprendimu supažindinamas tik pareiškėjas ir žiniasklaidos priemonės vadovas. Sprendimai gali būti skundžiami nuo jų priėmimo dienos arba, jei neskelbiami viešai, nuo dienos, kai apie tokį sprendimą buvo informuota.

Pristačius viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų savitvarkos institucijas, jų atliekamas funkcijas, veiklos ribas, joms priskiriamas kompetencijas galima suskirstyti tam tikrais funkciniais aspektais. Tai valstybės politikos įgyvendinimo koordinavimas, radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklos reguliavimas ir kontrolė, Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų priežiūra, Etikos kodekso normų laikymasis. Funkciškai Kultūros ministerijos veikla pasižymi

valstybės vykdomos politikos, Radijo ir televizijos komisijos ir Žurnalistų etikos inspektorius – teisės, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos – etikos aspektais.⁶⁶

1 Lentelė. Savitvarkos institucijų kompetencijos ir jų funkciniai aspektai.

Institucija	Funkcija	Aspektas
Kultūros ministerija	Valstybės politikos įgyvendinimo koordinavimas	Politinis
Lietuvos radijo ir televizijos komisija	Radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklos reguliavimas ir kontrolė	Teisinis
Žurnalistų etikos inspektorius	Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų priežiūra	Teisinis
Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija	Etikos kodekso normų laikymasis	Etinis

Šaltinis: Jolanta Mažylė Teisės ir etikos normų taikymas..., Informacijos mokslai, 2009, Nr. 51, p. 105

Visuomenės informavimo priemonių savireguliacijos institucijų sistema yra paremta idėja, kad valstybė, atsisakydama bet kokių valstybinio reguliavimo metodų, visas savo teises deleguoja pačiai visuomenės informavimo sferai – ji pati turi spręsti savo plėtros tendencijas, užtikrinti teisės ir etikos normų laikymąsi.⁶⁷ Toks savireguliacijos ir savitvarkos modelis iš dalies suvaržo politinės valdžios įtaką visuomenės informavimo priemonėms ir užtikrina jų nepriklausomumą. Bet didelė problema išlieka šioms savitvarkos institucijoms skiriamas finansavimas ir tai, kad jos mažai atstovauja visuomenės interesams.

Remiantis 2010 m. gegužės 7 d. žurnalistų bendruomenės forumo „Žiniasklaidos laisvė ir atsakomybė“, vykusio Prezidentūroje pasiūlymais, savitvarkos mechanizmas yra tobulinamas. Siūloma stiprinti žurnalistų savitvarkos institucijas ir numatoma, kad jas turėtų sudaryti ne kitų profesijų atstovai, bet žurnalistai ir leidėjai. Taip pat siūloma numatyti prievolę šių institucijų nariams pateikti viešųjų ir privačių interesų deklaracijas. Tai padarytų savitvarkos institucijų veiklą skaidresnę ir efektyvesnę, joje būtų labiau atstovaujama visuomenės bei žurnalistų ir leidėjų interesams.

Kinta ir pastangos suderinti nesuderinamus dalykus – žurnalistų ir leidėjų interesus. Nors jų profesinę etiką vis dar apibrėžia bendras Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, o už jo laikymosi priežiūrą atsakinga Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, 2009 m. įkurta Lietuvos žurnalistų sąjungos etikos komisija. Jos siekis – sukurti realią žurnalistų savitvarkos sistemą, pirmiausia patiems žurnalistams vertinant savo organizacijos narių etiką. Etikos komisija rūpinasi Žurnalistų

⁶⁶ MAŽYLĖ, Jolanta. Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse. In *Informacijos mokslai*, 2009, Nr. 51, p. 105.

⁶⁷ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: 2004, p. 164.

sajungos narių, profesionalių žurnalistų profesinės etikos ugdymu ir nagrinėja suinteresuotų fizinių ir juridinių asmenų skundus, prašymus, pareiškimus, teikia išvadas, siūlymus, priima sprendimus.

2. ETIKA – BŪTINA SAVIRAIŠKOS LAISVĖS SĄLYGA

2.1. Etikos samprata ir rūšys

Etikos, kaip žmoniško elgesio filosofijos, kaip saviraiškos filosofijos šakos šaknys glūdi kažkur priešistorinių laikų tolybėse.⁶⁸ Etika, moralė ir dorovė yra neatsiejamos nuo žmogaus ir nuolat keliančios klausimų, verčiančios apsispręsti. Doras, etiškas, teisingas moralės prasme elgesys pirmiausiai pasireiškia žmogaus santykiyje su savimi, su jį supančia gamta, gyvūnais. Etikos, kaip mokslo atsiradimas siejamas pirmiausiai su Aristotelium ir jo veikalais „Nikomacho etika“, „Politika“ ir „Etika“. Jau prieš 2300 metų Aristotelis savo veikaluose rašė, kad žmonės vieninteliai suvokia, kas yra gerai ir blogai, tuo jie skiriasi nuo gyvūnų.⁶⁹

Nors dorovės klausimus svarstė ir ankstesni filosofai (moralės ir jos funkcionavimo klausimus svarstė dar Sokratas), Aristotelis susistemino visas pastabas etikos klausimais ir sukūrė moralinių santykių visuomenėje koncepciją. Taip žmonija įgijo kriterijus, koks socialinis elgesys laikomas priimtiniu ir siektinu.

Apskritai graikų etika klausia, ką žmogui reikėtų daryti, kad jam geriau sektųsi.⁷⁰ Taip tarsi formuojama nuostata, kad elgtis etiškai žmogui yra naudinga, mat tai nuves jį į sėkmę. Naujųjų laikų etika gi nagrinėja klausimus, kaip žmogus turėtų elgtis, kad jo elgesys būtų laikomas geru. Taip sėkmė tarsi atsiejama nuo etikos. Elgtis etiškai, remiantis naujosios etikos atstovais, yra vertybė nepaisant to, turės tai įtakos sėkmei ar ne.

Žinojimą, kas yra etika, žmogus gauna dar vaikystėje, o moralinės dilemos jį lydi nuolatos. Etika yra tokia filosofijos šaka, kuri padeda žmogui suvokti, kas yra gerai ir kas yra blogai. Tai tarsi universalios taisyklės, perduodamos iš kartos į kartą, priimtinos visuomenės nariams, neretai nerašytos, bet visų jos narių pripažįstamos ir suvokiamos. Šios taisyklės reguliuoja žmogaus ir visuomenės bendravimą, taip pat vertinamąjį procesą, kurį žmogus atlieka nuolat. Žmogaus gyvenime etika ir moralės normos atlieka tarsi svarstyklių funkciją – laikantis jų normų vertinamas elgesys ir nusprendžiama, kas yra priimtina, o kas ne.

Be bendrosios etikos, kurios normos yra taikomos visiems žmonėms, egzistuoja ir jos atšakos. Viena iš jų – profesinė etika, skirta konkrečios profesijos atstovų veiksams apibrėžti. Ji numato, kokie žmogaus, kaip profesijos atstovo, veiksmai yra priimtini, pritaiko visuotinai

⁶⁸ *Lietuvos etikos kodeksai, nuostatai, taisyklės*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2006, p.11.

⁶⁹ Ten pat, p.12.

⁷⁰ MACINTYRE, Alasdair. *Trumpa etikos istorija: dorovės filosofijos istorija nuo Homero iki dvidešimto amžiaus*. Vilnius: 2000, p. 87.

priimtas etikos normas konkrečiai profesijai ir apibrėžia veiklos ribas. Šiems apibrėžimams ir taisyklėms skirti profesiniai etikos kodeksai. Jie gali skirtis savo dydžiu, sandara, numatomų normų griežtumu. Pažymėtina, kad vien jų nepakanka, būtina dar ir visuomenėje egzistuojanti bendrų normų sistema, visuomenės nuomonė apie tai, kas yra teisinga ir tikslinga, kad veiktų įstatymai, sutartys ir taisyklės.⁷¹ Todėl profesiniai etikos kodeksai neprieštarauja bendrajai etikai ir yra sudaryti jos pagrindu. Žinotina, kad šie etikos kodeksai vis dar lieka ginčų objektu ir vertinami nevienodai. Yra pasisakančių prieš juos, baiminantis, kad jų normų laikymasis iš savanoriško gali tapti privalomu ir valstybės kontroliuojamu. Bet kol kas, nors šie kodeksai ir turi šiek tiek tokios įtakos žiniasklaidos specialistams ir praktikams, tačiau jų svarba geriausiu atveju yra tik dalinė. Jei šių kodeksų laikymasis būtų priverstinis ir privalomas – tai jau būtų neetiška.⁷²

Žurnalistai yra vieni iš tų profesijų atstovų, kurie turi savo veiklos etikos kodeksus. Nuo kitų profesijų atstovų jie skiriasi tuo, kad gali formuoti visuomenės nuomonę ir vertybes, tai žiniasklaidos atstovus įpareigoja būti socialiai atsakingais. Tačiau, kadangi etika ir moralė yra asmeninis dalykas, labiausiai priklausantis nuo individo, reikia turėti omenyje, kad tam tikrais atvejais etiniams žurnalistų sprendimams turi įtakos politinės, socialinės ir ypač ekonominės visuomenę veikiančios jėgos.⁷³

Pirmieji Europoje rašytiniai žurnalistikos etikos kodeksai atsirado Švedijoje, XX a. pradžioje. Jie buvo skirti pirmiausiai žmonių apsaugai nuo spaudos, radijo ir televizijos, bet kartu ir žurnalistui apsaugoti. Šie etikos kodeksai gali būti laikomi tam tikrais standartais, kuriais remiantis gali būti aptariamoms ir vertinamos informavimo priemonės visuomenėje.⁷⁴ Jie taip pat galėtų tapti visuomenės informavimo priemonių konkurenciją skatinančiais etikos kodeksais, siekiant visuomenės pasitikėjimo. Pažymėtina, kad šių kodeksų svarba, normų taikymas ir jų laikymasis priklauso nuo visuomenėje susiklosčiusių tradicijų, net šalies dydžio ar kodekso ilgio, kuris labai priklauso nuo šalies situacijos ir to, kas dirba žurnalistinį darbą – jei tai yra profesionalai, kodeksas gali nebūti toks išsamus.⁷⁵

⁷¹ BAGERSTAMAS, Erikas. *Spaudos laisvė demokratinėje visuomenėje*. Stokholmas – Vilnius: 1994, p. 31.

⁷² GORDON, A.David; KITTROSS, John Michael. *Controversies in media ethics*. United States: Longman, 1998, p. 58–59.

⁷³ Ten pat, p. 46.

⁷⁴ Ten pat, p. 62–63.

⁷⁵ Lithuanian Journalism Center. *The problems of journalistic ethics: material from the UNESCO and Nordisk Journalist Center supported conference of the young journalists of Baltic States*. Vilnius: 1997, p. 6–7.

2.2. Profesinė žurnalistų etika

Lietuvos žurnalistai turi dvi Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso redakcijas: 1996 m. ir 2005 m. Šis kodeksas apibrėžia mūsų šalies žurnalistikos etikos standartus. Šis kodeksas yra ypatingas tuo, kad reglamentuoja profesinę dviejų skirtingų grupių etiką visuomenės informavimo srityje. Taip pat galioja 1995 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimta Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija „Dėl žurnalistikos etikos“⁷⁶ (Toliau – Rezoliucija). Šios Rezoliucijos nustatytų žurnalistikos etikos principų turi laikytis žurnalistai visoje Europoje.

Rezoliucija, svarstyta ir priimta 1993 m., sudaryta iš 6 skyrių. Rezoliucijoje pabrėžiama būtinybė aiškiai atskirti žinią, kuriai taikomas tiesos kriterijus, ir nuomonę, kuriai jis netaikomas, bet kuri turi būti reiškiamą etiškai. Taip pat Rezoliucijos 1 straipsnyje pabrėžiama, kad žurnalistų profesija apima ne tik teises ir laisves, bet ir įsipareigojimus, kurie nėra vien įstatymų nustatyti pagal tam tikras teisės normas, bet yra ir etinės prigimties. Visuomenės informavimo priemonėms tenka ir etinė atsakomybė piliečiams ir visuomenei. Rezoliucijos 9 ir 15 straipsnis nurodo, kad informacija nėra nei valdininkų, nei leidėjų ar savininkų, nei žurnalistų nuosavybė. Valdininkams privalus atstovavimo vaidmuo, o leidėjai ar savininkai ir žurnalistai atlieka „tarpininko“.⁷⁷ Rezoliucijos 21 straipsnis įpareigoja žurnalistą neiškreipti teisingos, nešališkos informacijos formuojant visuomenės nuomonę.

Rezoliucijos 22 straipsnis iškelia nekaltumo prezumpcijos svarbą, raginama susilaikyti nuo išankstinių sprendimų. Ypač aktualus šiomis dienomis yra Rezoliucijos 30 straipsnis, nurodantis, kad: „Ginčytini ar sensacingi dalykai žurnalistikoje neturi būti painiojami su temomis, kuriomis svarbu pateikti informaciją“. Tebevykstančioms diskusijoms dėl žurnalistų pasirengimo, kuris nėra pakankamai apibrėžtas VII, aktualus Rezoliucijos 31 straipsnis, nurodantis, kad turint omenyje proceso, kuriuo pateikiama informacija, sudėtingumą dėl greičio, naujų technologijų, glaustumo poreikio, iš žurnalistų turi būti reikalaujama tinkamo profesinio pasirengimo.⁷⁸

Ši Rezoliucija visuomenės informavimo priemones įpareigoja ginti demokratines vertybes esant neįprastoms ar konfliktinėms situacijoms (karo, ksenofobijos, mažumų diskriminacijos atvejais). Siekiant įgyvendinti šiuos principus, Rezoliucijos 37 straipsnis nurodo savikontrolės

⁷⁶ Parlamentinės Asamblėjos Rezoliucija „Dėl žurnalistų etikos“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-10]. Prieiga per internetą: <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=142A1FFA-EC21-4868-B342-79AD1A98E62C>.

⁷⁷ „Informavimo priemonės atlieka „tarpininko“ darbą, teikia informavimo paslaugą, o teisės, kurias jos turi informacijos teikimo laisvės dėka, priklauso nuo jos adresato, t.y. pačių piliečių“. (Rezoliucijos 7 str.)

Taip pat: „Žinių perdavimo organizacijos informaciją turėtų laikyti ne preke, o pagrindine piliečio teise“. (Rezoliucija, 15 str.)

⁷⁸ VII pateikiama tokia sąvoka: Žurnalistas – tai fizinis asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui pagal sutartį su juo ir (ar) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys (VII 2tr. 72 d.).

organų, reikalingumą. Informavimo priemonės turėtų pasižadėti skelbti savikontrolės organų nutarimus. Ši priemonė laikoma padėsiančia piliečiui nuspręsti dėl žurnalisto darbo patikimumo.

Grįžtant prie Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso (toliau – Etikos kodekso), svarbu pabrėžti, kad prieštaravimų tarp jo ir Rezoliucijos nėra. Etikos kodeksas numato išsamesnius reikalavimus, keliamus žurnalistams ir leidėjams Lietuvoje. Naująją Etikos kodekso redakciją sudaro 7 dalys.

Pirmojoje Etikos kodekso dalyje „Bendrosios nuostatos“ apibrėžiami reikalavimai informacijos rinkimui: būtina prisistatyti pavarde ir išpėti pašnekovą, kad jo žodžiai gali būti viešai paskelbti žiniasklaidoje; negalima naudoti vaizdo ir garso įrašymo priemonių, jeigu to nenori pašnekovas; itin atsargiai reikia elgtis su vaikais ir sukrėtimo paveiktais ar bejėgiškos būsenos žmonėmis. Šiame skyriuje taip pat nurodomi reikalavimai skelbtinai informacijai: ji turi būti patikrinta ir patikima, remtis kuo daugiau šaltinių, turi būti tiksli ir teisinga.

Lyginant su 1996 m. redakcija, naujasis Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas papildytas 10-uju straipsniu, kuriame žurnalistas atleidžiamas nuo pareigos derinti galutinį savo kūrinio variantą derinti su informaciją pateikusiu asmeniu, nebent buvo sutarta priešingai. Etikos kodekso 20-ju straipsniu žurnalistas įpareigojamas klaidingas ir netikslas žinias nedelsiant, toje pačioje visuomenės informavimo priemonėje adekvačioje vietoje, tokia pat forma ir be komentarų informaciją papildyti arba paneigti neteisingai paskelbtą.

Antroji Etikos kodekso dalis „Žurnalistų ir leidėjų nepriklausomumas ir veiklos skaidrumas“ apibrėžia reikalavimus savo veikloje elgtis sąžiningai: nepriimti dovanų ir neleisti suinteresuotiems asmenis įsiteikti, aiškiai atskirti reklamą, neprisiimti jokių kitų įsipareigojimų išskyrus profesinius viešosios informacijos rengėjui. 26 šio kodekso straipsnis žurnalistų solidarumą apibrėžia kaip garbingumo požymį. Etikos kodekso 32 straipsnis draudžia reklamai naudoti savo pavardę, atvaizdą ir balsą, išskyrus atvejus, kai reklama siekiama socialinių ar humanistinių tikslų.

Trečiojoje Etikos kodekso dalyje „Asmens garbės, orumo, privatumo apsauga“ kalbama apie žurnalisto profesinės veiklos apribojimus siekiant išvengti kitų asmenų teisių pažeidimo. Žurnalistui draudžiama skelbti ikiteisminio tyrimo duomenis, nepatikrintą informaciją, žinias apie nukentėjusįjį nuo nusikalstamos veikos be jo sutikimo, žinias apie privatų žmogaus gyvenimą be jo sutikimo, nebent jos būtų susijusios su viešuoju asmeniu ir būtų svarbios visuomenei arba padėtų fiksuoti nusikalstamą veiką. 37 šio kodekso straipsnis pabrėžia būtinybę laikytis nekaltumo prezumpcijos, o 40 straipsnis draudžia skelbti įtariamojo padarius nusikalstamą veiką asmens duomenis, iš kurių galėtų būti nustatyta jo tapatybė.

Kodekso 45 straipsnis įpareigoja žurnalistą nepriminti seniai padarytos nusikalstamos veikos, už kurią žmogus jau atliko bausmę, nebent tas žmogus ir toliau dirba darbą, susijusį su padaryta veika arba pretenduoja eiti visuomenėje reikšmingas pareigas. Taip pat 46 kodekso

straipsniu draudžiama skelbti informaciją apie šeiminius konfliktus, nebent tai būtų susiję su visuomenėje reikšmingas pareigas einančiu asmeniu, pretenduoja jas eiti ir jei tos žinios yra visuomenės interesas.

Etikos kodekso 47–53 straipsniai ypatingą dėmesį skiria informacijai apie afekto būsenos ar mirties akivaizdoje atsidūrusį žmogų, apie su savižudybe ar bandymu nusižudyti susijusią informaciją, apie seksualinę agresiją patyrusį žmogų, apie su nusikalstama veika susijusio nepilnamečio duomenis, apie asmeninio pobūdžio laiškus, apie žmogaus sveikatos būklę, jos prognozes – šia informacija, kaip ir kraupiais fotografuotais vaizdais, negalima piktnaudžiauti ir ji gali būti skelbiama tik gavus asmenų, apie kuriuos bus rašoma, arba jų artimųjų (jei asmenys mirę) leidimą. Šie apribojimai būtini siekiant nepažeisti asmens teisių. 57 kodekso žurnalistą įpareigoja asmens teises ir laisves gerbti ir tais atvejais, kai pats asmuo savo teisių nesuvokia.

Ketvirtas Etikos kodekso skyrius „Profesinis solidarumas ir garbinga konkurencija“ numato žurnalisto darbo reikalavimus, užtikrinančius, kad jis nepiktnaudžiautų šaltiniais ir svetimais kūriniais, netrukdytų dirbti kolegoms ir laikytųsi solidarumo, savo profesinės veiklos nenaudotų kaip įrankio asmeninėms sąskaitoms suvesti. 64 šio kodekso straipsniu žurnalistas įpareigojamas išpėti viešosios informacijos rengėjus, jei tą patį savo kūrinį siunčia keliems iš jų. 61 kodekso straipsnis draudžia plagijuoti, o Etikos kodekso 62 įpareigoja nurodyti pirminę informacijos šaltinį, jeigu juo naudojama savo parengtoje viešojoje informacijoje.

Penktas skyrius „Žurnalistų ir redakcijos (viešosios informacijos rengėjo) vadovų abipusiai išipareigojimai“ skirtas darbiniam žurnalisto ir redakcijos santykiams apibrėžti. 65 kodekso straipsniu viešosios informacijos rengėjas privalo turėti vidaus tvarkos taisykles ir (arba) vidaus etikos kodeksą, kur būtų nurodytos žurnalisto teisės, pareigos, atsakomybė, tarnybiniai santykiai ir apsauga nuo galimo jo teisių suvaržymo. 67 straipsnis leidžia žurnalistui atsisakyti autorystės į savo kūrinį jei redaguojant jis buvo iš esmės iškreiptas. 68 straipsniu žurnalistas įpareigojamas saugoti viešosios informacijos rengėjo paslaptis, jei pastarosios nesusijusios su teisės ar etikos pažeidimais.

Šeštas skyrius „Atsakomybė už žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimus“ numato veiksmus, kurių gali imtis viešosios informacijos rengėjas, profesinio žurnalistų susivienijimo atstovai, suinteresuoti asmenys, kad būtų apgintos pažeistos jų teisės. 71 kodekso straipsnis veiklą, pažeidžiančią šio kodekso nuostatas, laiko pagrindu Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai priskirti viešosios informacijos rengėją profesinės etikos nesilaikančiųjų kategorijai, suinteresuotiems asmenims ginti savo teises ir taikyti kitas įstatymų numatytas sankcijas. 72 kodekso straipsnis įpareigoja kodeksą pažeidusį žurnalistą ir viešosios informacijos rengėją paskelbti atitinkamą Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimą ir žurnalistų etikos inspektoriaus rezoliucinę dalį.

Septintą Etikos kodekso skyrių „Šio kodekso ir kitų profesinės veiklos visuomenės

informavimo srityje kodeksų santykis“ sudaro vienas straipsnis (75), kuris leidžia visuomenės informavimo srityje vadovautis kitais profesinės etikos ir veiklos kodeksais, kurie gali numatyti griežtesnius ir išsamesnius įsipareigojimus. Šio ir kitų kodeksų nuostatų prieštaravimo atveju, turi būti laikomasi šio kodekso.

Kalbant apie žurnalistinės etikos vertinimą reikalingas informavimo priemonių funkcijų ir tikslų kontekstas. Jį sudaro informacijos, nuomonių, pramogų ir reklamos teikimas. Vykdydami jiems skirtas įvairaus pobūdžio funkcijas žurnalistai susiduria su dilema, teisių ir pareigų priešprieša. „Etinė dilema iškyla tada, kai informavimo priemonė nori skelbti auditorijai svarbią medžiagą, pažeidžiančią kurio nors žmogaus teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą.“⁷⁹ Pažymėtina, kad, nors etikos ir teisės atskirti negalima, tačiau tai yra skirtingi dalykai. Etika – tai gėrio pagrindai, tinkamo elgesio sąlygos, istoriškai susiformavusios normos, kurių žmonės laikosi savo noru. Teisė gi yra valstybės patvirtinta ir įstatymų saugoma elgesio taisyklė, ji yra privaloma.⁸⁰

⁷⁹ DENNIS, Everette E.; MERRILL, John C. *Pokalbiai apie žurnalistiką*. Vilnius: 1997, p. 130.

⁸⁰ VĮ Teisinės informacijos centras. *Lietuvos etikos kodeksai, nuostatai, taisyklės*. Vilnius: 2006, p. 9–11.

3. TYRIMAS. ŽURNALISTINĖS ETIKOS IR SAVIRAIŠKOS LAISVĖS SANKIRTOS BEI RIBOS

Tyrimui buvo pasirinktas nacionalinis Lietuvos dienraštis „Lietuvos rytas“ ir jo interneto svetainė lrytas.lt.

Vienas didžiausių Lietuvos dienraščių ir jo interneto svetainė pasirinkti įvertinus tai, kad dėl juose pasirodančių publikacijų žurnalistų savireguliacijos institutai sulaukia daug skundų ir norint sužinoti, ar šios visuomenės informavimo priemonės darbuotojams suteikiama saviraiškos laisvė neperžengia ribų ir nepažeidžia žurnalistinės etikos. Tyrimo tikslas – sužinoti, kaip publikacijos vertinamos žiniasklaidos savireguliacijos institutų, su kokiais skundais kreipiamasi į šiuos institutus, kokia žurnalistikos kultūra formuojama didelio tiražo dienraščio ir kokią poziciją šiuo klausimu turi jo redaktoriai. Taip pat analizuota teismų praktika, susijusi su „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt publikacijomis.

Tyrimo metodologija – turinio analizė, aprašomasis metodas, kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė. Tyrimo atrankos motyvas – „Lietuvos rytas“ ir interneto svetainėje lrytas.lt skelbtos publikacijos, dėl kurių 2008–2010 metais buvo priimti ir Žurnalistų etikos inspektorius ir Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimai. Tirtos ir publikacijos, dėl kurių šiuo laikotarpiu buvo priimtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau LAT) nutartys. Reikia įvertinti tai, kad Aukščiausiasis Teismas yra kasacinė instancija, kurią pasiekia bylos, nagrinėtos kitų, žemesnės instancijos, teismų, todėl straipsniai, dėl kurių 2008–2010 metais priimtos LAT nutartys, nepatenka į šį laikotarpį ir pasirodė gerokai anksčiau.

Atliekant tyrimą pirmiausia buvo renkama medžiaga apie savireguliacijos institutų veiklą, susijusią su dienraščiu „Lietuvos rytas“ ir interneto svetainėje lrytas.lt – Žurnalistų etikos inspektorius sprendimai, kurie buvo paskelbti viešai ir kuriais inspektorius pripažino skundą pagrįstu⁸¹, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimai⁸².

⁸¹ Žurnalistų etikos inspektorius priima sprendimą dėl kiekvieno gauto skundo, išskyrus atvejus, kai pareiškėjas atsisako skundo ir prašo jo nebeagrinėti arba kai pateiktas skundas sudarytas netinkamai, nesilaikant keliamų reikalavimų. Remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 50 str. 16 ir 17 dalimis, ne visi inspektorius sprendimai skelbiami viešai. VII 50str. 17 d. apibrėžia išimtis, kada inspektorius sprendimai neskelbiami viešai: „Tais atvejais, kai viešai paskelbus inspektorius sprendimą gali būti pažeistos asmens teisės ir (ar) teisėti interesai arba kai sprendimo paskelbti neprašo skundą (pareiškimą) pateikęs asmuo (pareiškėjas), inspektorius sprendimas viešai neskelbiamas. Tokiais atvejais su inspektorius sprendimu supažindinamas tik skundą (pareiškimą) pateikęs asmuo (pareiškėjas) ir tas viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas, kurio valdomoje visuomenės informavimo priemonėje nustatytas pažeidimas“ (VII 50 str. 17 d.). VII 50 str. 16 dalis apibrėžia viešai skelbtinų priimtų Žurnalistų etikos inspektorius sprendimų tvarką: „Inspektorius sprendimai, išskyrus šio straipsnio 17 dalyje nustatytus atvejus, neatlygintinai skelbiami „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ ir Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos interneto tinklalapyje (svetainėje). Šiais atvejais rezoliucinė inspektorius sprendimo dalis turi būti nedelsiant paskelbta toje visuomenės informavimo priemonėje, kurioje inspektorius nustatė pažeidimą“ (VII 50 str. 16 d.).

Išanalizavus šią medžiagą, ją susisteminus pagal gautų skundų dažnumą, pobūdį, savireguliacijos institutų gautų skundų vertinimą buvo renkamos publikacijos, dėl kurių gauti skundai. Visa tai sudarė tyrimo objektą.

Atlikta surinktų publikacijų turinio ir formos analizė, kartu publikuotų nuotraukų ir jų atitikimo Visuomenės informavimo ir Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatomis įvertinimas, lyginamoji savireguliacijos institutų sprendimų analizė⁸³, pateiktos darbo autorės išvados dėl galimų Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų.

Surinkta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008–2010 metų praktika nagrinėjant kasacinius skundus dėl žemesniųjų instancijų priimtų teismų nutarčių dėl „Lietuvos ryto“ dienraščio ir interneto svetainės lrytas.lt. Atlikta jos turinio analizė, nustatyta, kokios publikacijos nagrinėtos.⁸⁴

Atlikta šių publikacijų turinio ir formos analizė, vertintos kartu publikuotos nuotraukos ir jų atitikimas Visuomenės informavimo įstatymo ir Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatomis, pateiktos darbo autorės pastabos dėl galimų Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso ir Visuomenės informavimo įstatymo pažeidimų.

⁸² Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija savo posėdžiuose nagrinėja gautus skundus ir viešai skelbia sprendimus tiek pripažįstančius pareiškėjo skundą pagrįstu, tiek pripažįstančius pareiškėjo skundą nepagrįstu.

⁸³ Tarp nagrinėjamų skundų buvo atvejų, kai dėl tos pačios publikacijos sprendimą priėmė ir Žurnalistų etikos inspektorius, ir Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija. Žurnalistų etikos inspektorės Zitos Zamžickienės teigimu, taip nutinka todėl, kad savireguliacijos institutai tarpusavyje nebenrauja, taip pat todėl, kad jų tyrimo laukas nevienodas: Žurnalistų etikos inspektorius tiria, ar publikacijose laikomasi Visuomenės informavimo nuostatų, ar nepažeidžiamas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, o Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija vertina publikacijas pagal tai, kaip jose laikomasi Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatų. Be to, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija yra savitvarkos, bet ne kontrolės institucija.

⁸⁴ Pagal Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimą (Nr. 13 P-378) Dėl teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos patvirtinimo, turi būti laikomasi duomenų apsaugos reikalavimų, todėl LAT nutartyse asmens duomenys pakeičiami inicialais, nenurodomas laikraščio numeris ir publikacijos paskelbimo data, gali būti išimti kiti duomenys, pavyzdžiui, vietovardžiai.

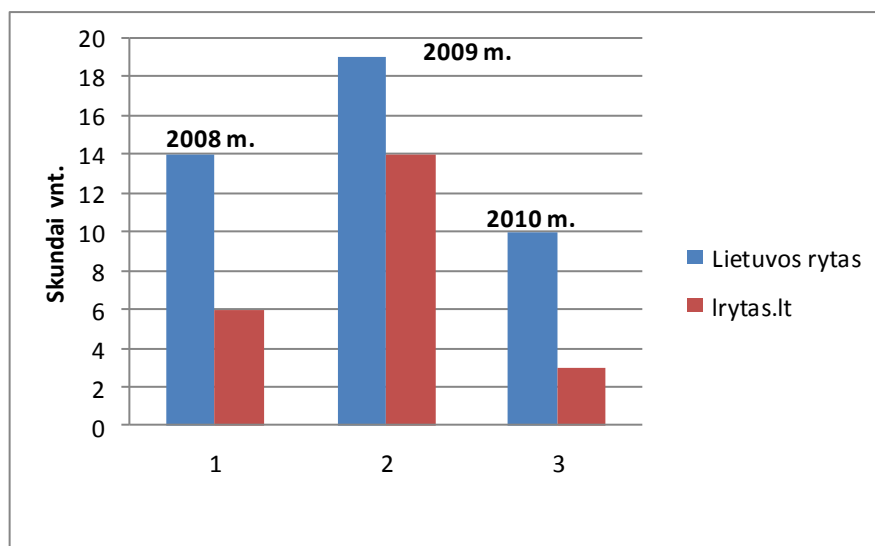
3.1. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimų analizė

Žurnalistų etikos inspektoriaus (toliau – Etikos inspektoriaus) 2009 m. veiklos ataskaitoje⁸⁵ pateiktais statistiniais duomenimis, 2008 m. dėl „Lietuvos ryto“ buvo gauta 14 skundų⁸⁶, 2009 m. – 19, 2010 m. – 10.

Statistika rodo, kad Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba dėl publikacijų, patalpintų interneto svetainėje lrytas.lt, 2008 metais gavo 6 skundus, 2009 m. – 14, 2010 m. – 3.⁸⁷ Žinotina, kad pateikti skaičiai neatspindi skundų, gautų dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio pažeidimų.

Šis dienraštis ir interneto svetainė pasižymi tuo, kad Etikos inspektoriaus tarnyba gauna daugiausia skundų dėl juose pasirodžiusių publikacijų.

2 paveikslas. Žurnalistų etikos inspektoriaus dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt 2008–2010 m. gautų skundų statistika

Šaltinis: darbo autorė

Komentuodama⁸⁸ tai, Žurnalistų etikos inspektoriė Zita Zamžickienė pažymėjo, kad kinta priežastys, dėl ko kreipiamasi į jos vadovaujamą tarnybą: analizuojamu 2008–2010 m. laikotarpiu pareiškėjai daugiausia prašė patikrinti, ar nebuvo pažeista jų garbė ir orumas, teisė į privatų

⁸⁵ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009 m. veiklos ataskaitos statistika. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7780&k_id=1.

⁸⁶ Žinotina, kad į Žurnalistų etikos inspektorių pareiškėjai gali kreiptis dėl kelių publikacijų iš karto, surašydami vieną bendrą skundą, todėl gautų skundų skaičius nėra lygus skundžiamų publikacijų skaičiui.

⁸⁷ Žurnalistų etikos inspektoriaus patarėjo D.Velko suteikta informacija.

⁸⁸ Darbe pateikiami Z.Zamžickienės ir D.Velko komentarai gauti darbo autoriui lankantis Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje. Medžiaga saugoma darbo autorės archyve.

gyvenimą, ar tinkamai laikytasi kitų visuomenės informavimo nuostatų, dabar Etikos inspektorės tiriamų skundų ir medžiagos daugumą⁸⁹ sudaro Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimai, dėl kurių imta skirti administracines baudas.

Remiantis D.Velko, Žurnalistų etikos inspektoriaus patarėjo, suteiktais duomenimis, pagrindais pripažįstami ne daugiau kaip pusė dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt gautų skundų. Žinotina, kad ne visi skundai, kuriais kreipiamasi į Inspektorių priklauso jo kompetencijai.

Tiriamuoju laikotarpiu Etikos inspektorius⁹⁰ priėmė 3 sprendimus. Pirmasis⁹¹ – dėl publikacijos „*Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus*“ 2008 m. birželio 30 d.⁹²

Antrasis Etikos inspektoriaus sprendimas buvo priimtas 2008 m. rugsėjo 17 d. dėl publikacijų „*Prokuratūros ir STT taikiny – konservatorė R. Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?*“ ir „*Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo*“ „*Iklampino mašinos*“⁹³.

Sprendimą dėl publikacijos „*Iklampino mašinos*“⁹⁴ Etikos inspektorius priėmė 2010 m. sausio 19 d.

Skundų nagrinėjimo praktika rodo, kad, gavus skundą dėl publikacijos, paprastai kreipiamasi į ją paskelbusią žiniasklaidos priemonę. Jos prašoma pateikti paaiškinimus, įrodančius, kad paskleista informacija yra teisinga ir nepažeidžia Visuomenės informavimo įstatymo (toliau – VII) normų. Tuo pat metu Etikos inspektorius tarnyba kreipiasi į kitas įstaigas, organizacijas, galinčias suteikti informacijos.

Pareiškėjo gali būti prašoma pateikti išsamesnių duomenų, reikalingų skundai nagrinėti. Negavus paaiškinimų iš atsakovo, nagrinėjama turima medžiaga.

Kreipdamiesi į Etikos inspektorių pareiškėjai turi nurodyti konkrečius teiginius, kurių atitikimą tikrovei, Visuomenės informavimo įstatymo⁹⁵ normoms bei kitų teisės aktų normoms nustato inspektorius. Pažymėtina, kad Etikos inspektorius nagrinėja ne atskirus publikacijos teiginius ar jos dalis, bet visą tekstą ir citatų kontekstą. Sprendimas priimamas remiantis

⁸⁹ Priešingai, nei nagrinėjant garbės ir orumo, privataus gyvenimo apsaugos klausimus, tyrimą dėl galimo Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimo Etikos inspektorius gali inicijuoti pats, nes taip būtų ginamos kolektyvinės nepilnamečių – socialinės grupės – teisės ir nebūtų pažeisti asmens interesai, privatumas.

⁹⁰ Iki 2009-11-27 Žurnalistų etikos inspektoriaus pareigas ėjo Romas Gudaitis, nuo 2009-11-27 Žurnalistų etikos inspektoriaus pareigas eina Zita Zamžickienė. Darbe, kalbant apie sprendimus, abiejų inspektorių sprendimai vadinami „inspektoriaus sprendimais“, nurodant institucijos vadovo pareigas, nepriklausomai nuo lyties.

⁹¹ Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas dėl publikacijoje „Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus“ („Lietuvos rytas“, 2007-12-05) paskelbtos informacijos, 2008-06-30, Nr. SPR-41. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-29]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323999&p_query=&p_tr2=.

⁹² Šis sprendimas dėl įvykusios Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje klaidos interneto svetainėje buvo patalpintas tik 2011 m. balandį.

⁹³ Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas dėl publikacijoje „Iklampino mašinos“ („Lietuvos rytas“, 2009-09-05) paskelbtos informacijos, 2010-01-19, Nr. SPR-4. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=364135&p_query=&p_tr2=.

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas. *Žin.*, 2010, Nr. 123-6260.

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos teisininkų išvadomis, kurios daromos vertinant surinktą informaciją.

2008 m. sausio 7 d. Etikos inspektorius gavo pareiškėjos T.Hardikovos skundą dėl publikacijoje „*Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus*“⁹⁶ paskelbtos informacijos. Pareiškėja nurodo, kad be jos sutikimo buvo paviešintos privataus gyvenimo detalės ir taip pažeistas jos privatus gyvenimas. Be to, paskleista informacija neatitinka tikrovės, yra netiksli.

Publikacija priskirtina straipsnio žanrui, joje pateikiamos asmeninio (privataus) pareiškėjos gyvenimo detalės, kurių paskelbimas nepagrįstas visuomenės intereso žinoti. Dėmesys atkreiptinas į citatas: „*Pas Lietuvoje gyvenančių dukterį Tatjaną Hardikovą turtuolis paprastai atvyksta prieš Kalėdas. Savo dukteriai K. Kovalis Palangoje yra nupirkęs prie pat jūros stovintį namą*“, „*Prieš dvejus metus T. Hardikova pagimdė vaiką ir ta proga gavo dovanų – apie 120 tūkstančių litų kainuojantį laikrodį „Chopard“*“.⁹⁷

Tokio pobūdžio informacijos paskleidimas pažeidžia Civilinio kodekso⁹⁸ 2.23 straipsnio 1 ir 3 dalies nuostatas, skelbiančias, kad asmens privatus gyvenimas yra neliečiamas, informacija apie jį gali būti renkama tik teisėtai būdais, o skelbiama – asmeniui leidus.; taip pat Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių nuostatas, nurodančias, kad privatus asmens gyvenimas neliečiamas ir informacija apie jį negali būti skelbiama be asmens sutikimo išskyrus atvejus, kai jos paskelbimas padėtų atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikalstamas veikas, taip pat skleidžiama informacija yra apie viešąjį asmenį ir svarbi visuomenei žinoti.

Sprendime dėl šios publikacijos Etikos inspektorius pažymi, kad tiek Konstitucijoje įtvirtinta prigimtinė žmogaus teisė laisvai reikšti mintis, tiek Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio nuostatos (saviraiškos laisvė), leidžia asmeniui skleisti informaciją tik tiek, kiek jos įgyvendinimas nepažeidžia kitų teisės saugomų vertybių, tarp jų ir teisės į privatų gyvenimą. Vieno asmens saviraiškos laisvės ribos negali būti praplečiamos kito asmens teisių ir laisvių susiaurinimo pagrindu.

Etikos inspektorius pripažįsta skundą pagrįstu ir nustato Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies dalies, 14 straipsnio, 41 straipsnio 2 dalies 4 ir 5 punktų pažeidimus⁹⁹.

⁹⁶ PILAITIS, Gediminas. Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus. *Lietuvos rytas*, 2007, gruodžio 5.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2 knyga. Asmenys*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-02]. Prieiga per internetą:

http://tm.infolex.lt/?item=taktai_list&aktoid=50801&strnr=2.23

⁹⁹ Remiantis tuo metu galiojusio Visuomenės informavimo įstatymo nuostatomis, įstatymo 3 str. 2 d. įpareigoja visuomenės informacijos rengėjus, skleidėjus, žurnalistus ir leidėjus savo profesiniame darbe vadovautis Lietuvos Respublikos įstatymais ir kitais dokumentais, tarptautinėmis sutartimis, laikosi profesinio etikos kodekso – Žurnalistų ir leidėjų etiko kodekso – normų, asmens pagarbos, nuomonių įvairovės ir t.t. principų. Įstatymo 14 str. apibrėžia privataus asmens gyvenimo apsaugą, jo neličiamumą, draudimą skelbti informaciją be asmens sutikimo, pagrįsto visuomenės intereso žinoti. Įstatymo 41 str. 2 d. 4 ir 5 punktai pabrėžia profesinės etikos laikymosi svarbą tiek renkant informaciją, tiek ją skelbiant.

Skundą dėl šios publikacijos gavo ir Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija (toliau – Etikos komisija). Jis buvo svarstytas 2008 m. vasario 11 dienos posėdyje. Dėl publikacijos „*Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus*“¹⁰⁰ į Etikos komisiją kreipėsi pareiškėjai K.Koval, T.Hardikova, I.Šutas, teigdami, kad apie juos buvo paskelbta privatų gyvenimą pažeidusi informacija, nebuvo suteikta atsakymo teisė, pažeista nekaltumo prezumpcija. Kiekvienas pareiškėjas nurodė atskirus pažeidimus.

Etikos komisija nustatė, kad Etikos kodekso 36 straipsnis, draudžiantis skelbti informaciją be asmens sutikimo apie privatų jo gyvenimą, nebent tai būtų viešas asmuo ar būtų fiksuojama nusikalstama veika, buvo pažeistas tik teiginiuose apie T.Hardikovą.

Prie tokios pat išvados priėjo ir Etikos inspektorius savo sprendime, tačiau pažymėtina, kad Etikos inspektoriumi adresuotas skundas buvo gautas iš pareiškėjos T.Hardikovos, tad svarstyta tik apie ją publikacijoje paskleista informacija.

Kaip jau rašyta, Etikos inspektorius nustatė VII 3 straipsnio 2 dalies, VII 14 straipsnio, VII 41 straipsnio 2 dalies 4 ir 5 punktų pažeidimus.¹⁰¹ Remiantis Jolantos Mažylės atlikta, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslo žurnale „Informacijos mokslai“ išspausdinta VII ir Etikos kodekse naudojamų normų ir nuostatų, užtikrinančių visuomenės informavimo rengėjų ir žurnalistų atsakingą ir skaidrią veiklą, lyginamąja analize¹⁰² matyti, kad kai kurios VII ir Etikos kodekso normos sutampa.¹⁰³

J.Mažylės atlikta analizė parodo, kad 47 iš 75 Etikos kodekso straipsnių atkartoja VII nuostatas, o 3 iš šių straipsnių savo formuluote yra identiški įstatymo straipsniams ar jų dalims: „*Etikos kodekso 8 straipsnis atitinka VII 41 straipsnio 2 dalies 5 punktą; Etikos kodekso 18 straipsnis visiškai atitinka VII 22 straipsnio 8 dalies 9 punktą; Etikos kodekso 38 straipsnis tapatus 22 straipsnio 8 dalies 4 punktui.*“¹⁰⁴ Straipsnio autorės nuomone, toks tiesioginis įstatymo teisės normų perkėlimas į Etikos kodeksą gali būti susijęs su žemu viešosios komunikacijos erdvės dalyvių elgsenos lygiu ir VII nesilaikymu. Be to, toks teisės normų ir etikos principų supainiojimas nėra sveikintinas, visų pirma todėl, kad tai, kas leistina teisės požiūriu, nebūtinai sutampa su etikos normomis. Etika kalba apie elgesio idealą, siektiną pavyzdį, tuo tarpu teisė apibrėžia minimalius reikalavimus, standartus, kurių negalima pažeisti.¹⁰⁵

Nagrinėjamo skundo atveju pažymėtina, kad Etikos kodekso 36 straipsnis, kurio pažeidimą publikacijoje nustatė Etikos komisija, atitinka VII 14 straipsnio 1 dalį ir VII 19 straipsnio 3 dalį.

¹⁰⁰ PILAITIS, Gediminas. Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus. *Lietuvos rytas*, 2007, gruodžio 5.

¹⁰¹ Žr. išnašą 99, p. 43–44.

¹⁰² MAŽYLĖ, Jolanta. Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse. *Informacijos mokslai*, 2009, Nr. 51.

¹⁰³ Ten pat, p. 119.

¹⁰⁴ Ten pat, p. 120.

¹⁰⁵ BLACK, Jay. *Doing ethics in journalism*. Boston: 1995, p. 8–9.

VII 14 str. 1 d. apibrėžia reikalavimą rengiant ir platinant viešąją informaciją užtikrinti žmogaus teisę į privataus pobūdžio informacijos apsaugą, VII 19 str. 3 d. draudžia skleisti informaciją, pažeidžiančią nekaltumo prezumpciją ir kliudančią teisminės valdžios nešališkumui. Darytina išvada, kad šiuo atveju Etikos komisijos ir Etikos inspektoriaus nurodyti pažeidimai tik iš dalies sutapo.

Pažymėtina, kad Etikos kodekse labai daug draudimų, kurie perkelti iš VII ir kitų įstatymų. Jolanta Mažylė rašo: „Iš to darytina išvada, kad LŽLEK nuostatos nėra grynai etinės, jos konkuruoja su norminiais teisės aktais ir juose išdėstytomis teisės normomis.“¹⁰⁶ Be to, įvertinus LŽLEK nuostatas ir jame naudojamas normas proporcingumo aspektu, „galima teigti, kad tai daugiau teisės normų rinkinys, o ne etikos principus ir moralines vertybes deklaruojantis profesinės bendruomenės dokumentas.“¹⁰⁷

2008 m. gegužės 16 d. Etikos inspektorius gavo skundą iš Seimo narės R.Juknevičienės dėl publikacijų „*Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?*“¹⁰⁸ ir „*Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo*“ „*Įklampino mašinos*“¹⁰⁹.

Pareiškėja skunde nurodė, kad publikacijoje pateikti teiginiai¹¹⁰ neatitinka tikrovės ir žemina jos garbę ir orumą. Pareiškėja teigė, kad jos veikla niekada nebuvo tiriama STT ar Generalinėje prokuratūroje.

Publikacija „*Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?*“¹¹¹ priskirtina išplėstinės žinutės žanrui, siejamos su konkrečiu įvykiu ir pateikiančius jo detales ir kitą susijusią informaciją. Šios žinutės tikslas – informuoti visuomenę

¹⁰⁶ MAŽYLĖ, Jolanta. Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse. *Informacijos mokslai*, 2009, Nr. 51, p. 120.

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ KATILIUS, Mindaugas. Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“. *Per www.lrytas.lt*. [interaktyvi]. [žiūrėta 2010-12-16]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12058519981204033419-prokurat%C5%ABros-ir-stt-taikinys-konservator%C4%97-r-juknevi%C4%8Dien%C4%97-ir-seimo-pirmininkas-v-muntianas-dar-atnaujinta-18-val-45-min.htm>

¹⁰⁹ BRUVERIS, Vytautas. Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo. *Lietuvos rytas*, 2008, kovo 19.

¹¹⁰ „*Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R. Juknevičienė <...>*“, „*Prokuratūra rengiasi prašyti, kad Seimas panaikintų kai kurių Seimo narių neliečiamybę*“, „*Lrytas.lt šaltinių duomenimis, parlamentarai galėjo daryti įtaką vietos politikams*“, „*Lrytas.lt šaltinių duomenimis, su skandalu gali būti susiję <...> ir konservatorė Rasa Juknevičienė*“ („*Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R. Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V. Muntianas?*“, <http://www.lrytas.lt>; 2008-03-18) ir atitinkamai teiginiai: „*Generalinis prokuroras Algimantas Valantinas iš Seimo tribūnos prašo panaikinti Rasos Juknevičienės <...> neliečiamybę*“, „*Kauno politikus taršančios Specialiųjų tyrimų tarnybos (STT) išgąsdinti Seimo nariai iš lūpų į lūpas vakar perdavinėjo iš kažkur pasklidusias žinias apie tai, kad kovotojos su korupcija įvaizdį kurianti konservatorė R. Juknevičienė <...> atsidūrė tyrėjų akiratyje*“, „*Prabilta apie tai, jog Kauno meras konservatorius Andrius Kupčinskas patyrė ir vienos įtakingiausių konservatorių R. Juknevičienės spaudimą. Šaltiniai Tėvynės sąjungoje teigia, kad būtent todėl STT akiratyje galėjo atsidurti ne tik naujasis Kauno meras, bet ir Seimo narė?*“ („*Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo*“, „*Lietuvos rytas*“, 2008-03-19, Nr. 63/5228).

¹¹¹ KATILIUS, Mindaugas. Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“. *Per www.lrytas.lt*. [interaktyvi]. [žiūrėta 2010-12-16]. prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12058519981204033419-prokurat%C5%ABros-ir-stt-taikinys-konservator%C4%97-r-juknevi%C4%8Dien%C4%97-ir-seimo-pirmininkas-v-muntianas-dar-atnaujinta-18-val-45-min.htm>

apie galimai neskaidrią Seimo narių veiklą. Įtarimai dėl jos pateikiami remiantis nepatikimais šaltiniais, tai leidžia įtarti, kad buvo siekiama ne visuomenės informavimo, bet Seimo narių sukompromitavimo. Žinutė patalpinta „Lietuvos dienos“ – aktualijų skyriuje, pateikiant medžiagos atnaujinimus.¹¹²

Publikacijoje „*Prokuratūros ir STT taikyns – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?*“¹¹³ rašoma, kad Generalinė prokuratūra rengiasi prašyti Seimo panaikinti kai kurių narių neliečiamybę. Šie neoficialūs duomenys, remiantis interneto svetainės lrytas.lt šaltiniais, siejami su kilusiu skandalu galimai susijusiais Seimo nariais – pirmininku V.Muntianu ir konservatore R.Juknevičiene. Konkrečiai neįvardijant sudaromas išpūdis, kad rengiamasi prašyti panaikinti V.Muntiano ir R.Juknevičienės neliečiamybę, taip pat metamas šešėlis dėl galimų sąsajų su sklypų skandalu, dėl kurio vyksta ikiteisminis tyrimas. Publikacijoje taip pat pateikiama pokalbio su R.Juknevičiene ištrauka, kurioje ji teigia, kad su skandalu nieko bendra neturi ir apie jį nežino.

Diena vėliau dienraštyje pasirodžiusi publikacija „*Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo*“¹¹⁴ iš esmės atkartoja interneto svetainėje skelbtą informaciją ir ją praplečia. Ji taip pat priskirtina išplėstinės žinutės žanrui, publikuota pirmajame dienraščio puslapyje su nukėlimu į vidinius puslapius, taip parodant temos aktualumą.

Publikacijoje teigiama, kad generalinis prokuroras Algimantas Valantinas prašo panaikinti R.Juknevičienės ir V.Muntiano neliečiamybę. Taip pat kalbama apie R.Juknevičienės darytą spaudimą Kauno merui ir V.Muntiano spaudimą apskričiai, kad sklypų, dėl kurių kilo skandalas, reikalai būtų išspręsti kuo greičiau.

Etikos inspektorius, gavęs skundą pirmiausia kreipėsi į atsakovus – interneto svetainės lrytas.lt vyriausiąjį redaktorių Rimvydą Valatką ir į laikraščio „Lietuvos rytas“ vyriausiojo redaktoriaus pirmąjį pavaduotoją Feliksą Telksnį, atsakingą už laikraščio turinį.

Redaktorių prašyta įrodyti ginčo objektu esančiuose teiginiuose pateiktos informacijos atitikimą tikrovei bei pateikti savo poziciją dėl susidariusio ginčo. F.Telksnys paaiškinimų nepateikė, R.Valatkos paaiškinimai gauti¹¹⁵.

¹¹² Pateikiami medžiagos atnaujinimai užtikrina, kad informacija ilgesnį laiką išliks interneto svetainės lankytojiui matomiausioje vietoje. Darytina prielaida, kad taip publikaciją pastebi daugiau žmonių.

¹¹³ KATILIUS, Mindaugas. Prokuratūros ir STT taikyns – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“. Per www.lrytas.lt. [interaktyvi]. [žiūrėta 2010-12-16].
prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12058519981204033419-prokurat%C5%ABros-ir-stt-taikyns-konservator%C4%97-r-juknevi%C4%8Ddien%C4%97-ir-seimo-pirmininkas-v-muntianas-dar-atnaujinta-18-val-45-min.htm>.

¹¹⁴ BRUVERIS, Vytautas. Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo. *Lietuvos rytas*, 2008, kovo 19.

¹¹⁵ Žurnalistų etikos inspektorės Zitos Zamžickienės teigimu, numaćius administracinę atsakomybę ir nuobaudų skyrimą už įpareigojimo pateikti paaiškinimą ir tyrimui reikalingą medžiagą inspektoriumi nesilaikymą, situacija pagerėjo: atveju, kai visuomenės informavimo priemonė nereaguoja į inspektorius reikalavimą paaiškinti „Lietuvos

Interneto svetainės lrytas.lt redaktorius R.Valatka pateikė savo paaiškinimą, kuriame pabrėžė, kad pareiškėja R.Juknevičienė galėjo išsakyti savo poziciją – publikacijos autorius su ja susisiekė telefonu, bet ji komentuoti situaciją atsisakė. Redaktorius R.Valatka teigė, kad tuo metu, kai buvo ruošama publikacija, dar nebuvo oficialių viešai prieinamų duomenų, o pareiškėjai atsisakius pateikti savo požiūrį žurnalistui neliko nieko kito, kaip tik pateikti tiek informacijos, kiek jis turėjo.

Be to, interneto svetainės lrytas.lt redaktoriaus R.Valatkos teigimu, naujienų portalas (internetinė svetainė) – nėra laikraštis, todėl nėra laiko ilgiems tyrimams. Jis taip pat pabrėžė, kad tolesni įvykiai iš esmės patvirtino portale pateiktą ir ginčo objektu tapusią informaciją. Redaktorius pripažino, kad publikacija tapo labai didelį šešėlių metančia žinia, ir teigė, kad esą tai suvokiant, pavadinime buvo paliktas klaustukas.

2008 m. rugsėjo 17 dienos sprendimu¹¹⁶ Etikos inspektorius nustatė, kad toks R.Valatkos paaiškinimas laikytinas nepagrįstu¹¹⁷. Kilus ginčui, atsakovui tenka pareiga įrodyti, kad jo paskelbta informacija buvo teisinga ir patikrinta, nešališka ir neiškreipta. Redaktorius to neįrodė. Etikos inspektorius nustatė, kad pateikta informacija formuoja neigiamą visuomenės nuomonę apie pareiškėją, priskiria jai teisės ir moralės požiūriu nepriimtinius veiksmus. Jis pabrėžė, kad argumentas dėl pavadinime palikto klaustuko yra nepagrįstas, nes „asmens garbės ir orumo pažeminimas gali būti išreikštas ir klausiamajame sakinyje, priklausomai nuo sakinio prasmės ir galimybės patikrinti perteikiamą žinią“.¹¹⁸ Etikos inspektoriaus nustatyta, kad paskleistos žinios neatitinka tikrovės, tai įrodė gauti oficialūs STT ir Generalinės prokuratūros duomenys.

Etikos inspektorius atkreipė dėmesį ir į antraštės funkciją – ji turi kiek įmanoma geriau atspindėti faktų ir duomenų esmę. Sprendime nurodoma, kad, atlikus išsamią analizę, paaiškėjo, kad antraštė jai priskirtos funkcijos neatlieka ir parinkta tik tam, kad pareiškėją sukompromituotų.

Pareiškėjos nurodyti teiginiai, kuriuose jos pavardė nėra minima, Etikos inspektoriaus nelaikomi jos garbę ir orumą žeidžiančiais.

Sprendime Etikos inspektorius pabrėžė, kad Konstitucijos užtikrinama saviraiškos laisvė nėra absoliuti ir gali būti ribojama įstatymų, jis taip pat mini VIĮ 19 str. 2 dalyje įtvirtintą draudimą skleisti dezinformaciją ir informaciją, kuri šmeižia, įžeidžia žmogų, žemina jo garbę ir

ryto“ dienraščio ir interneto svetainės lrytas.lt atveju praktiškai nebeliko. Inspektorė pažymi, kad tokių gaunamų paaiškinimų kokybės problema išlieka aktuali.

¹¹⁶ Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas dėl publikacijose „Prokuratūros ir STT taikynys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“ (<http://www.lrytas.lt/>, 2008-03-18) ir „Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo“ („Lietuvos rytas“, 2008-03-19) paskelbtos informacijos, 2008-09-17, Nr. SPR.-56. *Per www3.lrs.lt*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=5680&k_id=1&d_id=80514.

¹¹⁷ *Ten pat.*

¹¹⁸ Žurnalistų etikos inspektorės patarėjo Deivido Velko pateiktais duomenimis, lrytas.lt redaktorius R.Valatka savo paaiškinimuose Etikos inspektorei išreiškia poziciją, kad interneto svetainės atsakomybė už pateikiamą informaciją yra mažesnė, ypač jei informacija publikuojama ją paėmus iš kitų šaltinių.

orumą. Reaguodamas į R.Valatkos argumentus, Etikos inspektorius pabrėžė, kad išvardintų pareigų turi laikytis ne tik laikraščių, bet ir interneto naujienų svetainių žurnalistai.

Etikos inspektorius nustatė, kad nagrinėjamu atveju žurnalistas neįsitikino informacijos ir skelbiamos žinios teisingumu, patikimumu, taip nepagrįstai sudarydamas pagrindą skaitytojams abejoti dėl pareiškėjos ir jos, tariamai, atliktų veiksmų, kurie užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Jis nurodo, kad buvo pažeisti VII 3 straipsnio 3 dalis, 19 straipsnio 2 dalis, 41 straipsnio 2 dalies 1 ir 4 punktai:

- VII 3 straipsnio 3 dalis numato, kad informacija visuomenės informavimo priemonėse turi būti pateikiama nešališkai, tiksliai ir teisingai.
- VII 19 straipsnio 2 dalis numato draudimą platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą.
- VII 41 straipsnio 2 dalies 1 ir 4 punktai apibrėžia žurnalisto pareigas ir numato, kad jis turi teikti tikslias, teisingas ir nešališkas žinias, atidžiai tikrinti informaciją, remtis keliais šaltiniais. Žurnalistas privalo kritiškai vertinti informacijos šaltinius ir, jei nėra galimybės patikrinti jų suteiktų duomenų patikimumo, tai nurodyti skelbiamoje publikacijoje. Šiomis nuostatomis žurnalistas taip pat įpareigojamas savo veikloje vadovautis visuomenės informavimo nuostatomis ir laikytis profesinės etikos.

2008 metų liepos 14 dieną tokį pat skundą gavo ir Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija (toliau – Etikos komisija). Dėl minėtų publikacijų paskleistos informacijos atitikimo tikrovei ir Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso (toliau – Etikos kodekso)¹¹⁹ normoms Etikos komisija gavo Seimo narės R.Juknevičienės skundą. Etikos komisija nusprendė, kad viena diena anksčiau (2008-03-18) interneto svetainėje lrytas.lt pasirodžiusi publikacija „*Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?*“ nepažeidžia Etikos kodekso, o vėlesnė, dienraštyje pasirodžiusi publikacija „*Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo*“ pažeidžia Etikos kodekso 38 str., draudžiantį skelbti nepagrįstą, nepatvirtintą informaciją.

Remiantis Jolantos Mažylės atlikta VII ir Etikos kodekse naudojamų normų ir nuostatų, užtikrinančių visuomenės informavimo rengėjų ir žurnalistų atsakingą ir skaidrią veiklą, lyginamąja analize,¹²⁰ matyti, kad Etikos inspektorius ir Etikos komisijos nurodyti skirtingi pažeidimai: Etikos kodekso 38 straipsnis, kurio pažeidimą fiksavo Etikos komisija, yra identiškas VII 22 straipsnio 8 dalies 4 punktui, jo Etikos inspektorius savo sprendime¹²¹ neminėjo. VII 22

¹¹⁹ Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. Vilnius: 2005.

¹²⁰ MAŽYLĖ, Jolanta. Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse. *Informacijos mokslai*, 2009, Nr. 51, p. 119.

¹²¹ Žurnalistų etikos inspektorius sprendimas dėl publikacijose „Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“ (<http://www/lrytas.lt/>, 2008-03-18) ir „Sklypų skandalo aidas jau

straipsnio 8 dalies 4 punktą numato, kad viešosios informacijos rengėjai neturi skelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų.

Dėmesys atkreiptinas į interneto svetainės lrytas.lt publikacijos citatas: „*Šiandien Kaune pasklido gandai, kad Generalinė prokuratūra žada kreiptis į Seimą, prašydama panaikinti kai kurių narių teisinę neliečiamybę*“, „*Viešųjų ryšių vadovė A.Juodytė nekomentavo Generalinės prokuratūros skelbimo dėl galimo teisinės neliečiamybės panaikinimo tam tikriems Seimo nariams*“, „*Ikiteisminį tyrimą atliekančio prokuroro nuomone, oficiali pirminė informacija apie tyrimą žurnalistams ir visuomenei bus pateikta, kai tik bus įsitikinta, jog tai nepakenks ikiteisminio tyrimo sėkmei*.“ Pateiktos citatos akivaizdžiai rodo, kad publikacijoje buvo remiamasi šaltiniais, kurie nenurodomi ir nėra oficialūs. Tačiau šioje publikacijoje Etikos komisija nenustatė Etikos kodekso pažeidimų.

Komentuodamas šią situaciją, kai Etikos inspektorius, atlikęs tyrimą, nustato VII pažeidimus, o Etikos komisija pripažįsta publikaciją etiška, Etikos inspektorius patarėjas Deividas Velkas teigė, kad taip neturėtų būti, nes pagrindiniai visuomenės informavimo principai yra vienodi tiek VII, tiek Etikos kodekse: informacija turi būti tiksli, nešališka, patikrinta, turi remtis keliais šaltiniais ir pan. Kalbėdamas apie pristatytą atvejį, kai Etikos inspektorius ir Etikos komisija nurodė skirtingus pažeidimus, Etikos inspektorius patarėjas D.Velkas pabrėžė, kad kolizijos čia nėra – šie savireguliaciniai institutai atlieka skirtingas funkcijas ir remiasi skirtingais dokumentais, todėl jų pateikiamos išvados dėl pažeidimo pobūdžio (bet ne fakto) nebūtinai turi sutapti.

Dėl „Lietuvos ryto“ publikacijos „*Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo*“ R.Juknevičienė kreipėsi ir į teismą. 2009 metų kovo 31 dieną Vilniaus miesto 3 apylinkės teismas nusprendė jos ieškinį patenkinti ir įpareigoti atsakovą paneigti paskelbtus ir tikrovės neatitinkančius duomenis, kurie žemina Seimo narės garbę ir orumą. Šis paneigimas nebuvo išspausdintas. Pažymėtina, kad interneto svetainėje lrytas.lt talpinta publikacija tebėra prieinama vartotojams.

2010 m. sausio 19 dieną Etikos inspektorius priėmė sprendimą dėl publikacijos „*Iklampino mašinos*“¹²². Į jį 2009 m. rugsėjo 28 d. kreipėsi UAB „Transmitto“ direktorius Vygantas Vaišnoras, nurodydamas, kad paskleista informacija neatitinka tikrovės, o žurnalistas jos nepatikrino ir visuomenei paskleidė informaciją, pažeidžiančią bendrovės dalykinę reputaciją ir direktoriaus V.Vaišnoro garbę ir orumą.

atsirito iki Seimo“ („Lietuvos rytas“, 2008-03-19) paskelbtos informacijos, 2008-09-17, Nr. SPR.-56. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=5680&k_id=1&d_id=80514.
¹²²LEKAVIČIUS, Arvydas. Iklampino mašinos. *Lietuvos rytas*, 2009, rugsėjo 5.

Ši publikacija priskirtina išplėstinės žinutės žanrui – jos apimtis nedidelė, pateikiama žinia apie tai, kad Vilniaus 2-asis apylinkės teismas leido 10 parų suimti A.Balčiūną, pristatomos su byla susijusios detalės, įtarimai, kita informacija. Publikacija pateikiama aktualijų skyriuje, nuotraukos nepublikuojamos.

Į inspektorių kreiptasi dėl teiginio: „*Taip pat buvo suimtas ir automobiliais „Iveco“ prekiaujančios bendrovės „Transmitto“ direktorius <...>.*“¹²³ Pačioje publikacijoje pareiškėjo asmens duomenys nėra minimi, kalbama tik apie jo einamas – „Transmitto“ direktoriaus – pareigas.

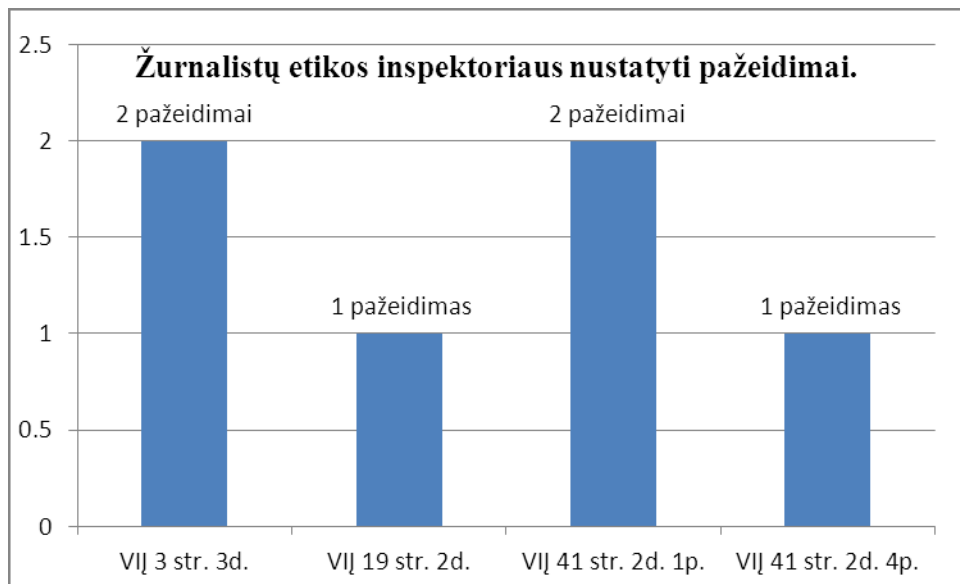
Etikos inspektorius nustatė, kad publikacijoje supainiotas aprašomo bendrovės darbuotojo Dangio Savicko pareigos, aprašomuoju laikotarpiu jis buvo ne direktorius, bet UAB „Transmitto“ valdybos pirmininkas. Šis neatitikimas Etikos inspektoriaus laikomas neesminiu, kuris nesudaro pagrindo gero įmonės vardo pažeidimui. Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo Etikos inspektoriumi pateiktais duomenimis įrodyta, kad publikacijoje buvo pateikta tikrovės neatitinkanti informacija apie D.Savicko suėmimą.

Etikos inspektoriaus sprendimu, pareiškėjo V.Vaišnoro skundas iš dalies patenkinamas – nuspręsta įspėti viešosios informacijos rengėją UAB „Lietuvos rytas“ dėl VII 3 straipsnio 3 dalies ir 41 straipsnio 2 dalies 1 punkto pažeidimų nesilaikius reikalavimo patikrinti skelbiamą informaciją, pateikti ją tiksliai ir nešališkai, besiremiant keliais šaltiniais.

Susiteminti Etikos inspektoriaus sprendimais nustatyti VII nuostatų pažeidimai vaizduojami paveiksle. Išanalizavus ir palyginus 3 Etikos inspektoriaus sprendimus paaiškėjo, kad VII 3 str. 3 d. ir VII 41 str. 2 d. 1 p. nuostatos pažeistos po 2 kartus. VII 19 str. 2 d. ir VII 41 str. 2 d. 4 p. buvo pažeisti po 1 kartą.

3 paveikslas. Žurnalistų etikos inspektoriaus 2008–2010 m. nustatyti pažeidimai dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt

¹²³ Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas dėl publikacijoje „Įklampino mašinos“ („Lietuvos rytas“, 2009-09-05) paskelbtos informacijos, 2010-01-19, Nr. SPR-4. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=364135&p_query=&p_tr2=.

Šaltinis: darbo autorė.

Įvertinus publikacijų pateikimo visumą – jų žanrą, rubriką, kurioje pasirodė publikacijos, šaltinius, nustatyta, kad visos jos buvo publikuotos kaip visuomenei svarbios žinoti. Dvi publikacijos buvo paremtos patikimais ir įvardintais šaltiniais, tačiau informacijos pateikimo klaidų, kaip parodė Etikos inspektoriaus sprendimai, neišvengta. Kitos dvi publikacijos rėmėsi neįvardintais ir, kaip paaiškėjo, nepatikimais šaltiniais.

2 lentelė. Publikacijų, dėl kurių 2008–2010 m. priimti Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai, pateikimo visuma dienraštyje „Lietuvos rytas“ ir interneto svetainėje lrytas.lt

Publikacija	Žanras	Rubrika	Šaltiniai
„P pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus“	Straipsnis	Aktualijos (1 puslapis)	Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos ir Generalinės prokuratūros tyrimų duomenys.
„Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“	Išplėstinė žinutė	Aktualijos (pateikiami atnaujinimai)	Neįvardinti, neoficialūs. Nepatikimumą įrodė Žurnalistų etikos inspektoriaus surinkta medžiaga.
„Sklypų skandalo aidas jau“	Išplėstinė	Aktualijos	Neįvardinti, neoficialūs.

atsirito iki Seimo“	žinutė/straipsnis	(1 puslapis)	Nepatikimumą įrodė Žurnalistų etikos inspektorius surinkta medžiaga.
„Įklampino mašinos“	Išplėstinė žinutė	Aktualijos	Teismo informacija.

Šaltinis: darbo autorė.

3.2. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimų ir publikacijų analizė

Išanalizavus Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos (toliau – Etikos komisijos) pateikiamus duomenis paaiškėjo, kad į ją dėl dienraščio „Lietuvos rytas“ ir interneto svetainės lrytas.lt tiriamuoju 2008–2010 m. laikotarpiu buvo kreiptasi 39 kartus.

Kreipdamasis į komisiją ieškovas gali pateikti skundą, nurodydamas konkrečias citatas, kuriomis, jo nuomone, buvo pažeistos Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso (toliau – Etikos kodekso) nuostatos arba pateikti skundą dėl visos publikacijos atitikimo Etikos kodekso nuostatoms, nurodydamas pažeidimus.

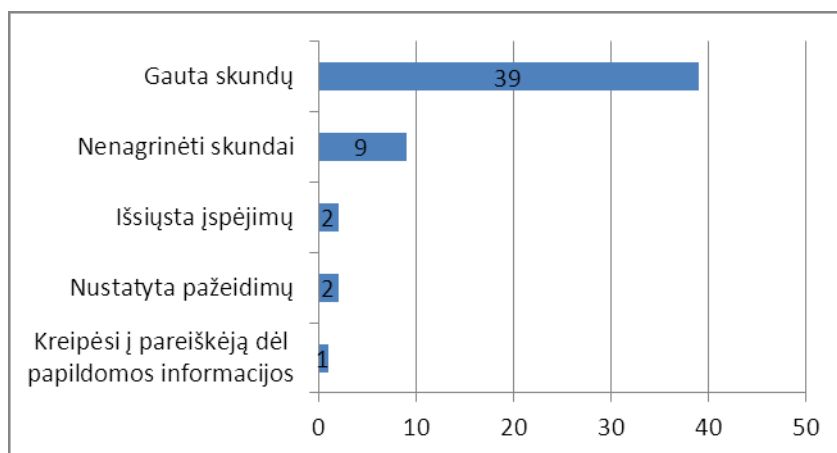
3 lentelė. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–2010 m. gauti skundai (vnt.) dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt bei jų nagrinėjimas

Gauta skundų	39
Nenagrinėti skundai	9
Išsiųsti įspėjimai	2
Nustatyti pažeidimai	3
Kreiptasi į pareiškėją dėl išsamesnės informacijos	1

Šaltinis: darbo autorė.

Lentelėje pateikti duomenys pateikiami grafiškai, tai leidžia pamatyti duomenų santykį.

4 paveikslas. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–2010 m. dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt gauti skundai (vnt.) ir jų nagrinėjimas

Šaltinis: darbo autorė.

Etikos komisijai pateiktą skundą gali sudaryti keli pareiškėjai. Pateikiant vieną skundą taip pat galima kreiptis dėl kelių publikacijų, tokiu atveju Etikos komisijos išvados pateikiamos dėl kiekvienos publikacijos atskirai.

Išanalizavus sprendimus nustatyta, kad Etikos komisija kartais kreipiasi į publikacijos autorių, prašydama atvykti į svarstymą ir pateikti savo poziciją dėl skundžiamos publikacijos ir kilusio ginčo.

Pažymėtina, kad ieškovų skundams taikomas publikacijos senaties terminas – 1 metai – kuriam suėjus Etikos komisija gali atsisakyti nagrinėti skundą.¹²⁴ Tai, kad skundas nenagrinėjamas, gali lemti ir kiti veiksniai:

- 1) dėl publikacijos „*Negarbingai konkuravę kaimynai – pričiupti*“¹²⁵ vyko teismo procesas, todėl Etikos komisija jos nesvarstė;
- 2) publikacija „*Biudžeto vagių gaudytojas pats tapo vagimi*“¹²⁶ tuo pat metu buvo svarstoma ir Etikos inspektoriaus, todėl Etikos komisija jos svarstymą atidėjo;
- 3) publikacijos „*Avižieniuose vanduo – tikra prabanga*“¹²⁷ nagrinėjimą nuspręsta perduoti Etikos inspektoriui;
- 4) Etikos komisija nusprendė nenagrinėti publikacijos „*Bobos turi žinoti savo vietą*“¹²⁸, nes tai humoristinis kūrinys;
- 5) ir publikacijos „*Aukšti aplinkosaugos pareigūnai Statiškės miške kuria brakonierių rezervatą*“¹²⁹, dėl to, kad nėra svarstymo objekto ir skundas buvo anoniminis.

Dėl 4 publikacijų Etikos komisija svarstymą atidėjo, bet prie jo analizuojamu 2008–2010 metų laikotarpiu nebesugrįžo: „*Palatose vietoje pacientų – turistai*“¹³⁰, „*Vasaros pasaka apie ligoninę be ligonių*“¹³¹, „*Banditui – aukų malonė*“¹³², „*Nauja kalinės versija – melas ar kraupi tiesa?*“¹³³.

¹²⁴ Pastaba: Žurnalistų etikos inspektoriui teikiamiems skundams senaties terminas netaikomas.

¹²⁵ DEKSNYS, Vakarė; ir MURAUSKAITĖ, Aida. Negarbingai konkuravę kaimynai – pričiupti. *Lietuvos rytas*, 2008, rugsėjo 30.

¹²⁶ GUREVIČIUS, Ainis. Biudžeto vagių gaudytojas pats tapo vagimi. *Lietuvos rytas*, 2006, sausio 25.

¹²⁷ DUMALAKAS, Arūnas. Avižieniuose vanduo – tikra prabanga. *Lietuvos rytas*, 2008, liepos 17.

¹²⁸ VINGYS, Tomas. Bobos turi žinoti savo vietą. *Lietuvos rytas*, 2008, gegužės 16.

¹²⁹ DANAUSKIENĖ, Vilma. Aukšti aplinkosaugos pareigūnai Statiškės miške kuria brakonierių rezervatą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-16]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12428132351242020318-auk%C5%A1ti-aplinkosaugos-pareig%C5%ABnai-stati%C5%A1k%C4%97s-mi%C5%A1ke-kuria-brakonieri%C5%B3-rezervat%C4%85-nuotraukos.htm>.

¹³⁰ JONUŠIENĖ, Danutė. Palatose vietoje pacientų – turistai. *Lietuvos rytas*, 2008, gegužės 20.

¹³¹ LILEIKIENĖ, Lina. Vasaros pasaka apie ligoninę be ligonių. *Lietuvos rytas*, 2008, liepos 11.

¹³² JUODZEVIČIŪTĖ, Loreta. Banditui – aukų malonė. *Lietuvos rytas*, 2009, sausio 27.

¹³³ LAVASTE, Laima. Nauja kalinės versija – melas ar kraupi tiesa? *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 7.

Dėl 2 publikacijų – „Mirtis vonioje“¹³⁴ ir „Skandalo Londone aidas atskriejo iki Mažeikių“¹³⁵ – jų autoriams buvo nusiųsti Komisijos pirmininkės laišakai, primenantys, kaip turi būti pateikiami asmens duomenys, ypač – nepilnamečio.

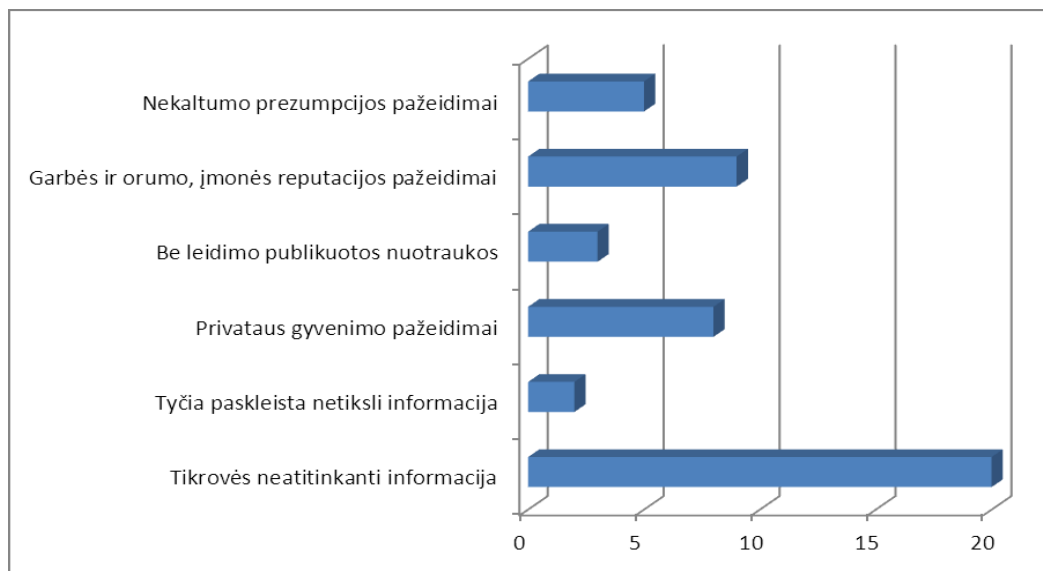
Svarstydamą gautą skundą dėl publikacijos „Sukčių taikiklyje – draudimo bendrovių pinigai“¹³⁶ Etikos komisija kreipėsi į pareiškėją dėl išsamesnės informacijos, daugiau prie skundo nagrinėjimo nebesugrįžta.

Etikos kodekso pažeidimus Etikos komisija nustatė 3 publikacijose:

1. „Dievo tarnas – meilės įkaitas. Mokytoją į bažnyčią vedė meilė jaunam kunigui“¹³⁷;
2. „Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus“¹³⁸;
3. „Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo“.¹³⁹

2008–2010 m. Etikos komisijai „Lietuvos ryto“ ir interneto svetainės lrytas.lt publikacijos buvo skundžiamos: dėl tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimo – 22 kartus, 2 iš jų nurodė, kad informacija tyčia iškreipta, dėl privatumo pažeidimų, asmens duomenų paviešinimo, privataus gyvenimo detalių paviešinimo be asmens sutikimo – 11 kartų, 3 iš jų nurodoma, kad publikuotos ir nuotraukos, dėl asmens garbės ir orumo ar įmonės reputacijos pažeidimo – 9 kartus, dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimo – 5 kartus.

5 paveikslas. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2008–2010 gautų skundų dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt pobūdis

¹³⁴ ZIMBLIENĖ, Daiva. Mirtis vonioje. *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 9.

¹³⁵ ČINKIENĖ, Jurgita. Skandalo Londone aidas atskriejo iki Mažeikių. *Lietuvos rytas*, 2009, gruodžio 28.

¹³⁶ JARMALIS, Saulius. Sukčių taikiklyje – draudimo bendrovių pinigai. *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 10.

¹³⁷ VANSKAUSKIENĖ, Janina. Dievo tarnas – meilės įkaitas. Mokytoją į bažnyčią vedė meilė jaunam kunigui. *Lietuvos rytas*, 2007, lapkričio 24.

¹³⁸ PILAITIS, Gediminas. Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus. *Lietuvos rytas*, 2007, gruodžio 5.

¹³⁹ BRUVERIS, Vytautas. Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo. *Lietuvos rytas*, 2008, kovo 19.

Šaltinis: darbo autorė.

Išanalizavus surinktą medžiagą apie skundų dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt pareiškėjus, kurie kreipėsi į Etikos komisiją, nustatyta, kad 2008-2010 m. kreipėsi 34 fiziniai asmenys, 2 juridiniai asmenys, LR Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir Žmogaus teisių stebėjimo instituto vadovė. Vieno skundo pareiškėjo Etikos komisija nenurodė, buvo gautas vienas anoniminis skundas, kurio nuspręsta nenagrinėti.

4 lentelė. 2008–2010 m. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos gautų skundų dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt pareiškėjų charakteristika

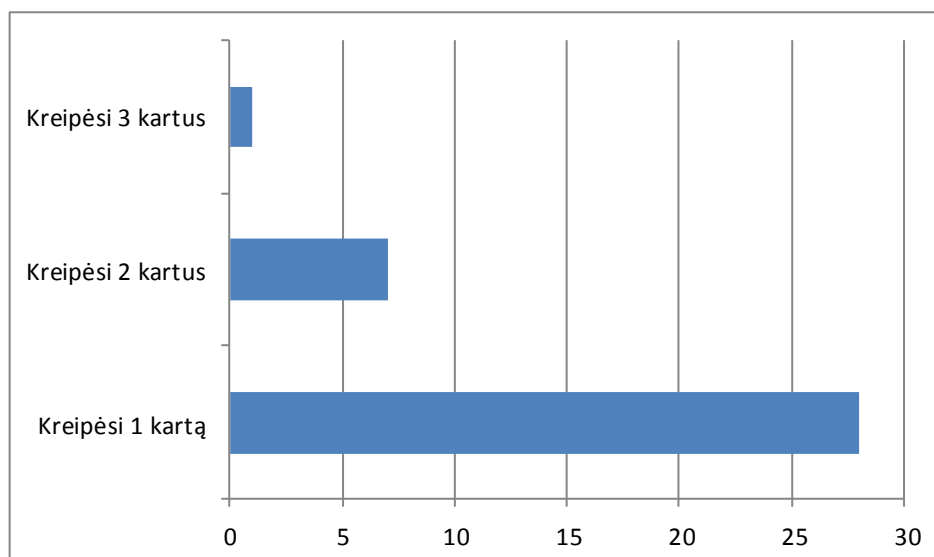
Pareiškėjai:	Pareiškimų skaičius
Fiziniai asmenys	34
Juridiniai asmenys	2
Viešosios informacijos stebėseną atliekančių įstaigų, institutų ir pan. Atstovai	3
Anoniminiai skundai (nenagrinėti)	1
Skundai, kurių pareiškėjo Etikos komisija nenurodė (nagrinėti)	1

Šaltinis: darbo autorė

Kiekybinė fizinių asmenų pateiktų skundų analizė parodė, kad dažniausiai pareiškėjai į Etikos komisiją kreipiasi vieną kartą: iš 34 fizinių asmenų, pateikusių skundus Etikos komisijai, pakartotinai dėl kitų publikacijų kreipėsi 1 pareiškėja. Ši pareiškėja, R.Cytacka, į Etikos komisija nagrinėjamu laikotarpiu dėl 4 skirtingų publikacijų kreipėsi 4 kartus. Visais atvejais Etikos komisija Etikos kodekso pažeidimų nenustatė.

Analizuojant skundus, dėl kurių buvo kreiptasi į Etikos komisiją nustatyta, kad pareiškėjai Etikos kodekso pažeidimų pastebėjo įvairių autorių publikacijose. Nenustatyta kad kuris nors autorius būtų Etikos kodeksą pažeidęs daug dažniau už kitus. Taip pat nenustatyta atveju, kai tiriamuoju laikotarpiu kuris nors „Lietuvos ryto“ ar lrytas.lt publikacijų autorius Etikos komisijai būtų skundžiamas daugiau kaip 3 kartus.

6 paveikslas. Kiekybinė 2008–2010 m. Žurnalistų ir leidėjų etiko komisijos gautų skundų dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt charakteristika pagal publikacijų autorius

Šaltinis: darbo autorė.

Dėl „Lietuvos ryto“ ir interneto svetainės lrytas.lt publikacijų autorių N.Povilaičio, A. Karaliūno, J.Karaliūnienės, V.Bruverio, G.Micevičiūtės, A.Lekavičiaus, L.Lavastes publikacijų į Etikos komisija pareiškėjai kreipėsi po 2 kartus. Dėl A.Dumalako publikacijų analizuojamu 2008–2010 m. laikotarpiu kreiptasi 3 kartus.

Dėl 28 autorių publikacijų pareiškėjai kreipėsi po 1 kartą, tai sudaro 77 proc. visų kreipimųsi. Galima teigti, kad daugiausia skundų gauta dėl skirtingų autorių publikacijų. Atvejai, kai gauta skundų dėl daugiau kaip vienos konkretaus autoriaus publikacijos, sudaro 23 proc. nuo visų gautų skundų. Tai leidžia manyti, kad skundų skaičių lemia ne konkretūs autoriai, bet bendra „Lietuvos ryte“ ir lrytas.lt žurnalistų pozicija ir jų darbo metodai.

Kreipdamiesi į Etikos komisiją dėl tos pačios publikacijos keli pareiškėjai gali pateikti bendrą skundą, nurodydami bendrus ar kiekvienam atskirus galimus pažeidimus, išreikštus publikacijos teiginiais, ir prašydami nustatyti, ar juose paskleista informacija nepažeidžia Etikos kodekso, todėl pareiškėjų skaičius nebūtinai turi sutapti su skundų skaičiumi, taip pat su skundžiamų publikacijų skaičiumi.

3.2.1. Skundai dėl privatumo pažeidimo

Dėl publikacijos „Dievo tarnas – meilės įkaitas. Mokytoją į bažnyčią vedė meilė jaunam kunigui“¹⁴⁰ į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją (toliau – Etikos komisija) kreipėsi R.Danupas ir

¹⁴⁰ VANSKAUSKIENĖ, Janina. Dievo tarnas – meilės įkaitas. Mokytoją į bažnyčią vedė meilė jaunam kunigui. *Lietuvos rytas*, 2007-11-24.

L.Urbonienė, teigdami, kad be jų sutikimo buvo paviešinta informacija apie privatų jų gyvenimą, neatitinkanti tikrovės. Publikacija svarstyta dviejuose Etikos komisijos posėdžiuose: 2008 m. sausio 28 ir vasario 11 dienomis.

Ši publikacija priskiriama straipsnio žanrui. Ji pradėta publikuoti pirmame puslapyje, kaip aktuali ir reikšminga visuomenei. Joje pateikiama informacija apie pareiškėjos L.Urbonienės ir pareiškėjo kunigo R.Danupo asmeninį gyvenimą, tarpusavio ryšius, sudaromas išpūdis, kad jie leido tokią informaciją viešinti, nes cituojami jų žodžiai. Pateikiama L.Urbonienės nuotrauka jos darbo vietoje – mokykloje, ir R.Danupo nuotrauka, kuri, panašu, daryta jo aukojamų mišių ar kitų pamaldų metu.¹⁴¹

Etikos komisija nustatė, kad publikacija pažeidė Etikos kodekso 36 straipsnį, draudžiantį skelbti informaciją apie privatų asmens gyvenimą be jo sutikimo, jei šis asmuo nėra viešas ir Etikos kodekso 54 straipsnio 1 dalį, draudžiančią žurnalistui ir viešosios informacijos rengėjui šaipytis iš žmogaus pavardės, rasės, tautybės, etniškumo, jo religinių įsitikinimų net ir žmogui nusikaltus, taip pat draudžiančią jį žeminti dėl šių priežasčių.

Šioje publikacijoje aprašyti pareiškėjų asmeniniai gyvenimai ir veiklos, tarpusavio santykiai, nupasakotas L.Urbonienės šeimyninis gyvenimas: „*Dažnas svečias jis būdavo ir tikybos mokytojos namuose – kartu su Loreta, jos vyru ir paaugle dukra leisdavosi į iškylas gamtoje, kartu viešėdavo pas sutuoktinių gimines*“.¹⁴² Publikacijoje metamas šešėlis dėl mokytojos L.Urbonienės gyvenimo dvilypumo: „*Bet nei kolegos, nei L.Urbonienės mokiniai nė neįtarė, kad apie sąžiningumą ir meilę mėgusi kalbėti pedagogė pati gali gyventi dvilypį gyvenimą*“, „*Poros draugystė, virtusi slapta aistra, truko daug metų*“.¹⁴³ Nepagrįstai pabrėžiami fiziniai aprašomų asmenų duomenys: „*Mat apkūni, nebejauna moteris ir atletiškos išvaizdos už ją gerokai jaunesnis kunigas buvo sunkiai išivaizduojami kaip išimylėjelių pora*“.¹⁴⁴

Pažymėtina, kad publikacija pradedama pirmajame dienraščio „Lietuvos rytas“ puslapyje, kas reikštų jos svarbą ir pagrįstą visuomenės interesą tokią informaciją žinoti. Ji taip pat publikuota ir interneto svetainėje lrytas.lt¹⁴⁵, kur tebėra prieinama vartotojams.

¹⁴¹ Pažymėtina, kad Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas neišskiria asmens nuotraukų publikavimo be jo sutikimo, fotografuotą slapta nuotraukų publikavimo ir kitų susijusių sąlygų, kaip būtinų etiškai žurnalistų veiklai. Etikos kodekso 56 straipsnis draudžia skelbti dirbtinai deformuotų nuotraukų montažus, pateikti neteisingus parašus po nuotraukomis, kurie gali ižeisti jose pavaizduotus asmenis. Etikos kodekso 48 str. draudžia skelbti informaciją apie afekto būsenos asmenį, arba asmenį mirties akivaizdoje, taip pat filmuotus ir fotografuotus vaizdus su tokiu asmeniu.

¹⁴² VANSKAUSKIENĖ, Janina. Dievo tarnas – meilės įkaitas. Mokytoją į bažnyčią vedė meilė jaunam kunigui. *Lietuvos rytas*, 2007, lapkričio 24.

¹⁴³ *Ten pat.*

¹⁴⁴ *Ten pat.*

¹⁴⁵ VANSKAUSKIENĖ, Janina. Mokytoją į bažnyčią vedė meilė jaunam kunigui. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-01]. Prieiga per internetą: <http://m.lrytas.lt/-11958543491194138310-mokytoj%C4%85-%C4%AF-ba%C5%BEny%C4%8Di%C4%85-ved%C4%97-meil%C4%97-jaunam-kunigui.htm>.

Privatumo pažeidimų kontekste analizuotina publikacija, kuri 2009 m. vasario 9 d. pasirodė taip pat pirmajame dienraščio „Lietuvos rytas“ puslapyje „Skandalo Londone aidas atskriejo iki Mažeikių“¹⁴⁶. Nagrinėdama šią publikaciją Etikos komisija nenurodė jos pareiškėjo. Svarstymas vyko 2010 m. vasario 22 dienos Etikos komisijos posėdyje.

Publikacija priskirtina straipsnio žanrui. Tai yra publikacija apie asmeninį S.Kobeniak ir jos buvusio vyro gyvenimą, jo detales. Publikacija pradeda pirmajame dienraščio puslapyje, kartu spausdinama ir nuotrauka. Informacija pateikiama šališkai, remiantis buvusio S.Kobeniak vyro ir jo motinos teiginiais, suteikta informacija. Pretekstu rengti šią publikaciją tapo Londone kilęs skandalas, su kuriuo susijusi S.Kobeniak.

Etikos komisijai adresuotame skunde nurodoma, kad publikacijoje paskelbus gyvenamąją vietą ir asmens duomenis buvo pažeista teisė į privataus gyvenimo apsaugą.

Publikacijoje buvo paskleistos žinios, iš kurių galima nustatyti nepilnamečio tapatybę: „N.Armonas jau nuo 2002-ųjų augina jūdvių sūnų. Dabar berniukui – 12 metų.“ Be to prie teksto pateikiama ir šeimos gyvenamojo namo nuotrauka.

Etikos komisijai nagrinėjant šią publikaciją neatsižvelgta į tai, ar jai pasirodyti buvo pagrįstas visuomenės interesas žinoti. Remiantis Etikos kodekso 36 straipsniu, be asmens sutikimo negalima skelbti žinių apie jo privatų gyvenimą – publikacijoje elgiamasi priešingai, smulkiai aprašomas tuo metu užsienyje gyvenusios S.Kobeniak gyvenimas, veikia: „Ši mažeikiškė – iš Lietuvos kilusios, o dabar Londone prostitute dirbančios 30 metų Sniežanos Kobeniak buvusi anyta“, „Armonių šeima su S.Kobeniak susipažino tada, kai jai buvo 16 metų. Mergina ėmė draugauti su N.Armonu.“, „Armonių namuose jauna mergina atrado tai, ko neturėjo, – šeimą. Jos tėvas mirė dar 1996 metais, o Ukrainoje gyvenusi motina dažnai girtaudavo“.¹⁴⁷

Pažymėtina, kad pagrindinė publikacijos veikėja, apie kurią rašomas pasakojimas – S.Kobeniak, nebuvo kalbinta ir nedavė sutikimo žinių apie jos privatų gyvenimą viešinimui. Prie publikacijos pasirodė ir S.Kobeniak nuotrauka.

Etikos komisija nusprendė priminti publikacijos autorei, kad Etikos kodeksas reikalauja ypač rūpintis vaikų gerove, savo skelbiama informacija nesukelti jiems sielvarto ir įpareigojo pirmininkę parengti jai laišką. Pažymėtina, kad ši publikacija kartu su S.Kobeniak nuotrauka buvo patalpinta ir lrytas.lt¹⁴⁸ interneto svetainėje, kur tebėra prieinama vartotojams nepaisant išsiųsto laiško apie ypatingo dėmesio reikalaujančią nepilnamečio duomenų apsaugą.

¹⁴⁶ ČINKIENĖ, Jurgita. Skandalo Londone aidas atskriejo iki Mažeikių. *Lietuvos rytas*, 2009, gruodžio 28.

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ ČINKIENĖ, Jurgita. Skandalo Londone aidas atskriejo iki Mažeikių. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-04-01]. Prieiga per internetą: http://m.lrytas.lt/?data=20091228&id=akt28_a1091228&view=2.

Į Etikos komisiją dėl privatumo pažeidimo kreipėsi ir K.Pauliukaitienė – ji teigė, kad publikacijoje „*Nesėkmingai susiklosčiusios V.Pauliukaičio santuokos paslaptis*“¹⁴⁹, kuri 2010 m. balandžio 24 dieną pasirodė tiek „Lietuvos ryto“ priede „Gyvenimo būdas“, tiek interneto svetainėje lrytas.lt¹⁵⁰, pateikti jos ir žurnalistės telefoninio pokalbio fragmentai, kurių publikavimui ji nedavė sutikimo. Pareiškėja nurodo, kad „Lietuvos ryto“ žurnalistė neperspėjo, kad pokalbis įrašinėjamas. Etikos komisiją gautą skundą svarstė 2010 m. liepos 26 dienos posėdyje.

Vertinant publikacijos pateikimo formą, ji priskirtina interviu žanrui. Publikacijoje pateikiami K.Pauliukaitienės atsakymai į žurnalistės užduodamus klausimus, publikuojamos jos nuotraukos.

Publikacija atskleidžia ne tik pareiškėjos K.Pauliukaitienės, bet ir dviejų jos buvusių vyrų, vienas iš kurių jau yra miręs, asmeninio gyvenimo detales.

Etikos komisija priėmė sprendimą, kad skundžiamoje publikacijoje Etikos kodeksas nepažeistas.

Etikos komisija gavo D.Dambrausko skundą, kuris svarstytas 2009 m. birželio 29 d. posėdyje, dėl dienraščio „Lietuvos rytas“ 2009 vasario 2 d. publikacijos „*Mirtis vonioje*“¹⁵¹, nurodant teiginius, kuriais, pareiškėjo nuomone, buvo pateikta tikrovės neatitinkanti informacija, pažeista jo velionio sūnaus ir šeimos teisė į privatų gyvenimą.

Publikacija priskirtina žinutės žanrui, jos apimtis nedidelė, pateikiama pagrindinė su įvykiu susijusi informacija. Publikacijoje skelbiami žuvusio nepilnamečio asmens duomenys: „<...> *D.Dambrausko buto vonioje žuvo jo 8-metis sūnus Lukas*“¹⁵², taip pat mirties aplinkybės ir galimos jos priežastys.

Nors nepilnamečio asmens duomenų paviešinimas – ypatingo dėmesio reikalaujantis objektas, Etikos komisija nutarė paruošti laišką žiniasklaidos priemonių vadovams ir redaktoriams, akcentuojant tai, kad, vykdant pareigą informuoti visuomenę apie nelaimės ir nelaimingaus atsitikimus, nebūtų pamiršta ir pareiga gerbti savo skaitytoją, informaciją pateikti nežeidžiant skausmą dėl nelaimės išgyvenančių žmonių jausmų, nepriklausomai nuo to, viešas tai asmuo ar ne.

Dėl nepakankamos nepilnamečių asmens duomenų apsaugos ir daugkartinių Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų 2010 m. birželio 3 d. Žurnalistų etikos inspektorė Zita Zamžickienė, išnagrinėjusi administracinio teisės pažeidimo

¹⁴⁹ VALONYTĖ, Ligita. Nesėkmingai susiklosčiusios V.Pauliukaičio santuokos paslaptis. *Lietuvos rytas*, 2010, balandžio 24.

¹⁵⁰ Ten pat.

¹⁵¹ ZIMBLIENĖ, Daiva. Mirtis vonioje. *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 9.

¹⁵² Ten pat.

bylą, priėmė nutarimą¹⁵³ – skirti laikraščio „Lietuvos rytas“ vyriausiojo redaktoriaus pirmajam pavaduotojui Feliksui Telksniui 1250 Lt administracinę baudą.

3.2.2. Skundai dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimo

Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso (toliau – Etikos kodekso) pažeidimą Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija (toliau – Etikos komisija) nustatė 2008 kovo 19 d. „Lietuvos ryto“ publikacijoje „*Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo*“. Publikacija svarstyta 2008 m. liepos 14 dienos Etikos komisijos posėdyje.

Publikacija priskirtina išplėstinės žinutės žanrui. Joje remiamasi neįvardintais ar nepatikimais šaltiniais, pateikiama gerą politikų vardą diskredituojanti informacija.

Etikos komisijos sprendimu, publikacijos teiginys: „*Generalinis prokuroras Algimantas Valantinas iš Seimo tribūnos prašo panaikinti Rasos Juknevičienės ir Viktoro Muntiano neliečiamybę*“ pažeidžia Etikos kodekso 38 straipsnį, draudžianti skelbti nepagrįstus, nepatikrintus, faktais neparemtus kaltinimus. Skundžiamos buvo dvi viena po kitos interneto svetainėje lrytas.lt ir „Lietuvos ryte“ pasirodžiusios publikacijos, tačiau pirmoji – „*Prokuratūros ir STT taikiny – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?*“¹⁵⁴, kaip jau pristatyta, Etikos komisijos sprendimu Etikos kodekso nepažeidė.

Į Etikos komisiją buvo kreiptasi dėl interneto svetainėje lrytas.lt pasirodžiusios publikacijos „*Našlaičius engusių čečėnų byla – už uždarų durų*“¹⁵⁵, nurodant, kad M. ir K. Gatajevų byla buvo nagrinėjama uždareme posėdyje, todėl publikacijos autorius negalėjo rašyti apie tai, kas nebuvo oficialiai paskelbta, teigiama, kad buvo pažeista nekaltumo prezumpcija. Skundas dėl šios publikacijos svarstytas 2009 m. gegužės 15 dienos Etikos komisijos posėdyje.

Publikacija priskirtina straipsnio žanrui. Joje pateikiama informacija apie vykusį uždara teismo posėdį ir su byla susijusias aplinkybes, ji pateikiama šališkai, atspindint tik vienos konflikto pusės poziciją. Kartu publikuojama ir nuotrauka.

Analizuotinos publikacijos citatos: „*Čečėnams pareikšti kaltinimai grasinimu nužudyti, kvalifikuotu turto prievartavimu bei sukčiavimu. Teisėsaugininkų surinktais duomenimis M. ir K.Gatajevai visapusiškai engė bei reketavo savo globotus čečėnus našlaičius. Teigiama, kad sutuoktinių Kaune įkurtuose globos namuose galiojo viduramžių papročiai, Lietuvos įstatymų*

¹⁵³ Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos interneto svetainė. Per www3.lrs.lt. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-16]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=4517&k_id=1&d_id=100199.

¹⁵⁴ KATILIUS, Mindaugas. Prokuratūros ir STT taikiny – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“. [interaktyvi]. [žiūrėta 2010-12-16]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-/12058519981204033419-prokurat%C5%ABros-ir-stt-taikiny-konservator%C4%97-r-juknevi%C4%8Dien%C4%97-ir-seimo-pirmininkas-v-muntianas-dar-atnaujinta-18-val-45-min.htm>.

¹⁵⁵ POVILAITIS, Nerijus. Našlaičius engusių čečėnų byla – už uždarų durų. *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 24.

uždaroje bendruomenėje buvo mažai paisoma“, „Teismui pateikti įkalčiai atskleidė kraupią realybę – sutuoktiniai savo globotinę Seda I. ne tik mušė, bet ir grasino nužudyti“.

Šios citatos leidžia suabejoti, ar nebuvo pažeista kaltinamųjų nekaltumo prezumpcija, turint omenyje, kad teismo posėdis buvo uždaras, taip pat pažymėtinas nepagrįstas ir neigiamą konotaciją turintis jų tautybės akcentavimas.

Pažymėtina, kad prie publikacijos pateikiama kaltinamųjų nuotrauka, kuri leidžia įtarti, kad buvo daryta uždaro teismo posėdžio metu. Etikos komisijos sprendimu šioje publikacijoje Etikos kodeksas nebuvo pažeistas. Publikacija iki šiol tebėra prieinama interneto svetainės lrytas.lt vartotojams.

Šiame kontekste analizuotina ir „Lietuvos ryto“ 2009 m. gegužės 28 d. publikacija „*Brolių dovana prapuolė naktį*“¹⁵⁶. Ji svarstyta 2009 m. liepos 27 d. Etikos komisijos posėdyje.

Dėl jos į Etikos komisiją kreipėsi Dainius Skukauskas, nurodydamas, kad joje sąmoningai iškreipti faktai, jis kaltinamas nusižengimu, kurio nepadarė, pateikiami jo asmens duomenys.

Publikacijoje rašoma: „*Gyventojai įtaria, kad šitaip pasielgti galėjo kaimynas Dainius Skukauskas, jau ketverius metus miesto savivaldybę ir Antakalnio seniūniją atakuojantis skundais – esą vaikai po langai kelia triukšmą.*“¹⁵⁷ Kalbinamas D. Skukauskas kaltinimus paneigia: „*Skundus su žmona rašėme ne tik dėl triukšmo. Pirmiausia norėjome, kad įrengtų normalią aikštelę, o tik tada išmontuotų seną. Dabar mus pakišo po traukiniu už visus skundus, tačiau, kas tai padarė – nežinau.*“¹⁵⁸ Nepaisant to, kad buvo pažeista asmens nekaltumo prezumpcija, nors jam ir suteikta atsakymo teisė, neatsižvelgiant į tai, kad paviėšinti jo asmens duomenys, Etikos komisija nutarė, kad šia publikacija Etikos kodeksas nebuvo pažeistas.

¹⁵⁶ MICEVIČIŪTĖ, Gintarė. Brolių dovana prapuolė naktį. *Lietuvos rytas*, 2009, gegužės 25.

¹⁵⁷ *Ten pat.*

¹⁵⁸ *Ten pat.*

3.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, priimtų bylose dėl „Lietuvos ryto“ ir lrytas.lt publikacijų, bei publikacijų analizė

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) senato nutarimu¹⁵⁹, asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas, teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra žmogaus konstitucinės teisės. Tai įpareigoja teismą, nagrinėjant garbės ir orumo bylas, derinti konstitucines nuostatas – teisę laisvai skleisti mintis, informaciją ir teisę į garbę, orumą, privataus gyvenimo apsaugą.

LAT senato nutarime pateikiamas ir dokumentų sąrašas, kuriais vadovaudamasis teismas turi priimti nutartis: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 str., Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija dėl žurnalistikos etikos Nr. 1003 (1993), Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

Tiriamuoju 2008–2010 m. laikotarpiu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtos 3 nutartys dėl dienraščio „Lietuvos rytas“ publikacijų.

Ieškovė A.F. į teismą kreipėsi dėl dienraščio „Lietuvos rytas“ pirmame puslapyje pasirodžiusio straipsnio „*Itakingas politikas – slaptų aistrų įkaitas*“ ir to paties dienraščio priedo „Gyvenimo būdas“ pirmame, trečiame, penktame, septintame ir aštuntame puslapiuose išspausdinto straipsnio „*Po politikos mūšių – į jaunos draugės glėbį*“.¹⁶⁰

Teismo nutartyje nei data, nei laikraščio numeris, nei pareiškėjos asmens duomenys neskelbiami. Pagal Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimą (Nr. 13 P-378) Dėl teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos patvirtinimo, turi būti laikomasi duomenų apsaugos reikalavimų: kai internete skelbtiname teismo procesiniame sprendime yra viešai neskelbtinų duomenų (valstybės, tarnybos, profesinių, komercinių, banko, įvaikinimo ar kitų teisės aktų saugomų paslapčių, fizinių asmenų asmens kodai, gyvenamųjų vietų adresai, gimimo datos ir vietos, valstybiniai automobilių numeriai, banko sąskaitų numeriai ir pan.), parengiama viešai skelbtina procesinio sprendimo versija, iš kurios visi viešai neskelbtini duomenys pašalinami. Pašalintų duomenų vietoje pasvyruoju šriftu skliaustuose įrašoma: „(duomenys neskelbtini)“¹⁶¹.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 1. *Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Teismų praktika*. Vilnius: 1998, Nr.9.

¹⁶⁰ KILIULIENĖ, Jūratė, STANKEVIČĖ, Kristina ir VARNAITĖ, Lina. Po politikos mūšių – į jaunos draugės glėbį. *Lietuvos rytas*, 2006, balandžio 22.

¹⁶¹ Jeigu procesiniame sprendime minimi fizinių asmenų vardai ir pavardės, viešai skelbtinoje procesinio sprendimo versijoje fizinių asmenų vardai ir pavardės keičiami inicialais – pirmosiomis fizinių asmenų vardų ir pavardžių raidėmis. Darbe cituojant teismų nutartis laikomasi šio reikalavimo.

Nustatyta, kad į teismą kreiptasi dėl 2006 m. balandžio 22 d. dienraštyje „Lietuvos rytas“ ir jo priede „Gyvenimo būdas“ pasirodžiusių publikacijų apie Anželiką Filipovič, jos remontuojamą butą, santykius su politiku Viktoru Uspaskichu ir kitas asmeninio gyvenimo detales. Pirmajame dienraščio puslapyje pasirodžiusi publikacija „*Itakingas politikas – slaptų aistrų įkaitas*“ laikytina anonisuojančia net per 5 dienraščio priedo puslapius išspausdintą publikaciją „*Po politikos mūšių – į jaunos draugės glėbį*“, kuri yra pagrindinė.

Publikacija priskirtina analitinio žanro publikacijai. Ji pradedama Rūtos Tautavičiūtės, V.Uspaskicho ir A.Filipovič kaimynės, gyvenančios name netoli Seimo rūmų, pasakojimu apie tai, kad šie žmonės dažnai nakvoja kartu politiko bute. Kaimynė pasakoja apie A.Filipovič įsigytą butą tame pačiame name, kuris šiuo metu yra remontuojamas, atskleidžia darbininkų, remontuojančių butą, pokalbių nuogirdas apie klojamų plytelių kainas ir pan., skundžiasi dėl remontininkų keliamo triukšmo ir politiko garsiai trankomų durų. Dėmesys atkreiptinas į publikacijos citatas: „*Nebijau su V.Uspaskichu turėti reikalų, man į jį nusispjaut*“, „*Triukšmingų vakarėlių 27-ajame bute nebūna. Bet man pakanka ir to, kaip stipriai V.Uspaskichas užtrenkia duris – sudreba visas namas*“, „*Sutikusi laiptinėje V.Uspaskichą moteris garsiai pasisveikino, tačiau šis praėjo pro ją it pro tuščią vietą*“ ir pan.

Tiriamoje publikacijoje taip pat minimas R.Tautavičiūtės ketinimas dėl patirtų nuostolių, kuriuos sukėlė kaimynų remonto darbai, kreiptis į teismą. Toliau publikacijoje kalbinama NEBL choreografijos grupės šokėja (anksčiau joje šoko ir A.Filipovič), kuri žurnalistui nurodo seniai nebendraujanti su A.Filipovič. Jos pateikiami duomenys apie kelerius metus trunkančią politiko ir jaunos merginos draugystę, kita asmeninio pobūdžio informacija apie A.Filipovič: „*Anželikos ir V.Uspaskicho draugystė yra vieša paslaptis. Daug kas žino apie jų ryšius.*“

Analizuojamoje publikacijoje kalbinamas ir buvęs Darbo partijos narys, nenorėjęs prisistatyti, jis pasakoja apie neva politiko savo draugei A.Filipovič parūpintą darbo vietą Ūkio ministerijoje. Ši informacija oficialiai paneigiama Ūkio ministerijos atstovų.

Publikacijoje pateikiamas pokalbis su A.Filipovič, kai pasibaigus pietų pertraukai žurnalistai ją pasitiko prie kabineto durų. Merginos klausinėjama, kaip ji įsigijo butą, kaip įsidarbino Ūkio ministerijoje, ką paruošė politikui V.Uspaskichui vakarienei...

Pateikiamos pokalbio su politiku apie santykius su A.Filipovič ištraukos, jam užduodami panašūs asmeninio pobūdžio klausimai. Straipsnio autorių kalbinti ir merginos tėvai, pokalbių ištraukos taip pat pateiktos. Publikacija užbaigiama buvusios Kėdainių pramogų centro „Vikonda“ rūbininkės pasakojimu, metančiu šešėlį politikui dėl priekabiavimo.

„Lietuvos ryto“ žurnalistai, rengę publikaciją, nepateikia jokių informacijos tikrumo ir patikimumo rodiklių, remiamasi buvusios darbuotojos pasakojimu, pateikia šališką informaciją.

Prie publikacijos pateikiamos nuotraukos, kurių daugelis akivaizdžiai darytos slapta. Taip pat pačių publikacijos autorių pripažįstama, kad į remontuojamą A.Filipovič butą jie pateko apgaule: „*Darbininkai palaikė žurnalistus nagingų meistrų ieškančia pora*“.

Publikacijos autoriai tekste nurodo, kad aprašomas namas ir jo gyventojai – politikas ir A.Filipovič – kelias dienas buvo stebimi: „„*Lietuvos ryto*“ žurnalistai, norėdami patys įsitikinti, jog *V.Uspaskichas ir A.Filipovič dalijasi bendru būstu, kelias dienas stebėjo prie Seimo rūmų esantį namą*“. Jų pateikiama ir išsami „ataskaita“ valandų ir minučių tikslumu apie tai, ką konkrečiu laiku veikė stebimieji.

Po šios publikacijos pasirodymo visuomenės informavimo priemonėje, ieškovė A.F. kreipėsi į teismą dėl tikrovės neatitinkančių ir garbė bei orumą žeminančių žinių paneigimo, dėl teisės į atvaizdą ir privatų gyvenimą pažeidimo, neturtinės žalos atlyginimo. Ieškovė teismo prašė pripažinti tikrovės neatitinkančiais bei jor garbę ir orumą žeminančiais publikacijos nurodytus teiginius¹⁶², juos be komentarų paneigti, pripažinti, kad atsakovas pažeidė ieškovės teisę į privatų gyvenimą ir teisę į atvaizdą, ir priteisti atsakovei 20 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo.

Ieškovė pabrėžė, kad patyrė daug nemalonių emocijų, kurias sukėlė publikacijų pasirodymas, turėjo aiškintis artimiesiems. Išspausdintos jos nuotraukos nebuvo darytos viešoje aplinkoje ir sutikimo ji nedavusi. Taip pat A.Filipovič pabrėžė, kad dėl paskelbto gyvenamosios vietos adreso nebesijaučianti saugi.

Remiantis LAT nutartyje¹⁶³ pateikiamais duomenimis, pirmosios instancijos Vilniaus miesto 3-iojo apylinkės teismo 2007 m. rugpjūčio 16 dienos sprendimas iš dalies patenkino ieškovės reikalavimus dėl teiginių pripažinimo tikrovės neatitinkančiais, taip pat pažymėjo pateiktos informacijos šališkumą ir žurnalistų pareigą prieš skelbiant tokią informaciją patikrinti. Remiantis

¹⁶² „Dažniausiai namuose jo jau laukia A. <...> ; <...> (*duomenys neskelbtini*) politikas ir su juo gyvenanti (*duomenys neskelbtini*) A. F. <...>; Su įtakingu politiku ketverius metus slapta gyvenanti buvusi šokėja <...>; Po politikos mūšių į jaunos draugės glėbį <...>; Vedęs (*duomenys neskelbtini*) partijos lyderis V. U. slapta gyvena su (*duomenys neskelbtini*) mergina <...>; Už aprūpintą gyvenimą A. turėtų būti dėkinga milijonieriui V. U., kuris turi šeimą (*duomenys neskelbtini*) <...>; Savo įtakingo draugo dėka mergina gavo darbą Ūkio ministerijoje, šiemet ji ėgis brangiai kainuojantį universitetinį išsilavinimą, važinėja nauju visureigiu <...>; Juk (*duomenys neskelbtini*) buto savininkė yra priešais ją (*duomenys neskelbtini*) bute, kartu su V. U. gyvenanti mergina <...>; <...> įsikėlė į (*duomenys neskelbtini*) butą, V. U. ir A. F. <...>; R. T. dažnai matydavo juos rytais išeinančius kartu <...>; Vakaraus A. drauge su politiku išlipdavo iš jo prabangaus automobilio BMW <...>; Kartais į namus BMW vairuotojas parveždavo vieną A., padėdavo jai iki buto antrajame aukšte nusinešti pirkinų krepšius <...>; prieš metus šis jaunas vyriškis, užėjęs į vidų kartu su A. F., iš buto išėjo tik po kelių parų <...>; A. ir V. U. draugystė yra vieša paslaptis <...>; <...> čempionato metu Stokholme šokėja A. vakarus leido su V. U. <...>; Tuomet A. tikrai draugavo su U. <...>; Ir mes, šokėjos, taip pat bendravome su jos draugu <...>; A. draugės bandė paaiškinti, kad nesąžininga draugauti su vedusiu ir mažamečius vaikus auginančiu vyru <...>; 2003 m. mergina pradėjo važinėti nauju baltos spalvos visureigiu „Suzuki Grand Vitara“ <...>; Šis automobilis kainavo apie 70 tūkstančių litų <...>; Per visą tuometę rinkimų kampaniją V. U. lydėjo A. <...>; Jis su savo drauge įsitaisydavo ant automobilio BMW galinės sėdynės, būdavo susikibę už rankų <...>; Tačiau jau po mėnesio, šių metų sausio 9 dieną, paskola bankui buvo gražinta <...>; namą, kuriame gyvena V. U. su savo drauge A. F. <...>; <...> nakvojote kartu su A. F. <...>; Šiąnakt Jūs nakvojote viename bute kartu su A. F. <...>; <...> jūs su A. nuolat būnate kartu <...>“.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje A.F. prieš UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-265/2008.

tokia teismo nutartimi, darytina išvada, kad publikacija pažeidė Etikos kodekso 3 str., 6 str., 22 str., 36 str., 38 str.¹⁶⁴. Šių straipsnių nuostatos atitinka teismo sprendime išvardytus pažeidimus.

Teismo nustatyta, kad dėl publikacijos rengėjų ieškovės patirtas kišimasis į asmeninį gyvenimą – slaptas fotografavimas, namo stebėjimas nebuvo pagrįsti ir nebuvo teisėto visuomenės intereso būti informuoti apie privatų ieškovės gyvenimą.¹⁶⁵ Paskleisti duomenys pripažinti ieškovės garbę ir orumą žeminančiais. Ieškovei priteista 3000 Lt neturtinės žalos atlyginimo iš atsakovo.

Antrosios instancijos Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 5 dienos nutartimi, prieš tai priimtą pirmosios instancijos teismo sprendimą panaikino ir perdavė bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Teismo nurodoma, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai nustatė į bylą įtrauktus asmenis – fotografą V.G. ir kaimynę R.T. Taip pat pebrėžiama, kad dienraščio pirmajame puslapyje pasirodžiusi ir jo priede spausdinta publikacijos bei jų nuotraukos turi būti vertinamos savarankiškai.

Kasaciniu skundu ieškovė prašė panaikinti antrosios instancijos teisėjų kolegijos sprendimą ir palikti galioti pirmosios instancijos priimtą sprendimą.

Teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė įstatymines teismų praktikos taisykles ir neatskleidęs nagrinėjamo klausimo, neįtraukęs į teismo procesą trečiaisiais asmenimis suinteresuotų asmenų, priėmė neteisėtą procesinį sprendimą. Dėl to apeliacinės instancijos nutartis, kuri buvo skundžiama kasaciniam teismui, naikinama ir byla perduodama iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Publikacijoje nustatyti galimi Visuomenės informavimo įstatymo (toliau – VII) ir Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso (toliau – Etikos kodekso) pažeidimai, kurie neminimi LAT nutartyje. Analizuotina publikacijos antraštė ir pateikiamos informacijos pobūdis, jų santykis ir atitikimas.

¹⁶⁴ Etikos kodekso 3 str. įpareigoja žurnalistus ir viešosios informacijos rengėjus skelbti tiksliai, teisingas žinias ir įvairias nuomones ir draudžia skleisti teisę ir etiką pažeidžiančias nuomones.

Etikos kodekso 6 str. reikalauja, kad žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai kritiškai vertintų savo informacijos šaltinius, kruopščiai tikrintų faktus, nesant galimybei patikrinti šaltinio patikimumo – tai turi būti nurodyta publikacijoje.

Etikos kodekso 22 str. įpareigoja žurnalistą ir viešosios informacijos rengėją vadovautis taisykle, kad informuojant apie privatų asmenį pirmenybė turi būti teikiama privataus gyvenimo apsaugai, o apie viešą asmenį – visuomenės (viešam) interesui.

Etikos kodekso 36 str. draudžia be asmens sutikimo skelbti žinias apie privatų jo gyvenimą, nebent asmuo būtų viešas, o žinios – svarbios žinoti visuomenei, taip pat jei taip būtų fiksuojama nusikalstama veika.

Etikos kodekso 38 str. draudžia skelbti nepagrįstus, faktais neparemtus kaltinimus.

¹⁶⁵ Etikos kodeksas nenumato reikalavimų nuotraukų publikavimui, bet tai gali būti traktuojama, kaip medžiagos rinkimas plačiąja prasme, kuri apibrėžia Etikos kodekso 8 str., reikalaujantis informaciją rinkti ir skelbti tik etiškais ir teisėtais būdais. Teisės į atvaizdą pažeidimas atitinka VII 13 str. 1d. 1p. ir 6p. nuostatų nesilaikymą – jomis draudžiama be asmens ar jo artimųjų sutikimo (jei asmuo miręs) filmuoti, fotografuoti, daryti garso ir vaizdo įrašus fizinio asmens gyvenamojoje patalpoje, fizinio asmens privačioje namų valdoje ir jai priklausančioje aptvertoje ar kitaip aiškiai pažymėtoje teritorijoje, nepaisant to, ar tas asmuo yra nurodytose vietose.

Remiantis Žurnalistų etikos inspektoriaus išaiškinimu¹⁶⁶, publikacijų pavadinimams skiriama konkreti funkcija, kuri šiuo atveju nebuvo įvykdyta. Tai įrodo tiek pasirinkti pašnekovai, tapę publikacijos rengėjų šaltiniais, tiek jų aptartos temos.

Etikos kodekso 16 straipsnis nurodo, kad žurnalistas, pateikdamas informaciją, privalo aiškiai atskirti informaciją, kurios paskelbimą pateisina visuomenės interesas nuo tos, kuri tik tenkina smalsumą. Pasirinkimas publikaciją anonisuoti pirmajame dienraščio puslapyje suponuoja nuomonę, kad informacija yra reikšminga visuomenei ir atitinka jos interesą žinoti. Publikacijos turinys, atskleidžiantis privataus politiko ir jo tariamos draugės gyvenimo detales, leidžia suabejoti viešuoju interesu tokią informaciją gauti.

Nagrinėjamu atveju tikslas, kurio siekiant buvo paskelbta informacija ir atliekami neteisėti publikaciją rengusių žurnalistų veiksmai, dėl kurių jie patys prisipažįsta (apgaule pateko į remontuojama butą, neteisėtai stebėjo namą), sunkiai suformuluojamas. Taip pažeistas Etikos kodekso 8 str., reikalaujantis informaciją rinkti ir skelbti tik etiškais ir teisėtais būdais.

Pažymėtina ir tai, kad šios publikacijos, dėl kurių ieškovė kreipėsi į teismą, nebuvo vienintelės – netrukus „Lietuvos ryte“ pasirodė kita „*Darbo partijos vedlio draugei – nemalonumai dėl turto*“¹⁶⁷. Pastaroji publikacija iš esmės atkartoja pirmųjų informaciją, ją papildė pokalbių su V.Uspaskicho žmona ir jos motina ištraukomis, kalbinami remonto darbus A.Filipovič bute atliekančios statybų bendrovės atstovai, tačiau jokios reikšmingos ir naujos informacijos nepateikiama. Taip ne tik nesilaikoma Etikos kodekso 20 str., reikalaujančio nedelsiant patikslinti ar paneigti informaciją, kuri paaiškėja buvus neteisinga (jos neteisingumą, netikslumą, nepagrįstumą pripažino teismas), bet ir tęsiamas Etikos kodekso nuostatų pažeidinėjimas, skelbiant dar vieną publikaciją, pažeidžiančia privataus asmens teises.

Antrasis teismo procesas pradėtas dėl publikacijos apie po privačių asmenų mirties likusių našlaičių globą¹⁶⁸. Ieškovai S.Š. ir V.Š. 2006 m. balandžio 10 dieną į teismą kreipėsi dėl dienraštyje „Lietuvos rytas“ paskelbtų publikacijose „*Giminės nepasidalija dviejų našlaičių*“¹⁶⁹ ir „*Globėjų kova dėl našlaičių*“¹⁷⁰ pateiktų teiginių, kuriais skelbiama tikrovės neatitinkanti informacija apie privatų mirusių asmenų gyvenimą, jo detales bei jų mirties aplinkybes.

Ieškovai į teismą kreipėsi ir dėl velionio jų sūnaus nuotraukos publikavimo, kuriam jie nebuvo davę sutikimo.

¹⁶⁶ Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas dėl publikacijose „Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“ (<http://www.lrytas.lt/>, 2008-03-18) ir „Sklypų skandalo aidas jau atsiritęs iki Seimo“ („Lietuvos rytas“, 2008-03-19) paskelbtos informacijos, 2008-09-17, Nr. SPR.-56, Vilnius.

¹⁶⁷ KILIULIENĖ, Jūratė. Darbo partijos vedlio draugei – nemalonumai dėl turto. *Lietuvos rytas*, 2006, gegužės 6.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje S.Š. ir V.Š. prieš UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-7-2/2008.

¹⁶⁹ ČERGELIENĖ, Rasa. Giminės nepasidalija dviejų našlaičių. *Lietuvos rytas*, 2000, gegužės 22.

¹⁷⁰ ČERGELIENĖ, Rasa. Globėjų kova dėl našlaičių. *Lietuvos rytas*, 2003, balandžio 22.

Publikacijos, dėl kurių pradėtas teismo procesas, priskirtinos straipsnio žanrui. Ginču tapusioje publikacijoje „*Giminės nepasidalija dviejų našlaičių*“ rašoma apie našlaitėmis likusių mergaičių globą, kuri teismų sprendimais paskirta seneliams iš tėvo pusės, bet faktiškai jos globojamos dėdės ir dėdienės. Publikacijoje aprašomos dviejų dėl mergaičių globos besivaržančių šeimų santykiai, turtinė padėtis ir kiti veiksniai, turintys ar galintys turėti įtakos našlaičių globai. Ginčijami teiginiai atlieka tik papildomų detalių funkciją, tekste nėra plačiau rašoma apie velionių gyvenimus ir pan. Antroji publikacija „*Globėjų kova dėl našlaičių*“ pateikia kitokią velionio mirties priežastį ir iš esmės atkartoja ankstesnės publikacijos informaciją.

Ieškovai teismo reikalavo konstatuoti, kad išvardytais teiginiais¹⁷¹ buvo pažeista teisė į privatų gyvenimą ir atlyginti neturtinę žalą kiekvienam ieškovui priteisiant po 25 000 Lt.

Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai atmetė ieškinį, motyvuodami tuo, kad paskleista informacija apie mirties priežastį buvo siekiama visuomenę informuoti apie narkotinių medžiagų žalą ir pavojingą gyvybei poveikį. Remiantis šių teismų sprendimais, informacijos apie ieškovo sūnaus privatų gyvenimą paskleidimas atitiko visuomenės interesą žinoti.

Teismų nurodoma, kad faktas, jog būdami gyvi našlaičių tėvai savo nuotrauką davė giminaičiams leidžia ją laikyti išasmeninta ir publikuoti gavus bent vieno iš dviejų artimųjų sutikimą, taip nepažeidžiant nė vieno iš mirusių sutuoktinių teisės į atvaizdą.

Paskleista informacija apie mirties priežastį laikoma teisėta ir būtina skelbti, nes informuoja visuomenę apie teisės pažeidimus bei atlieka prevencinę funkciją. Be to, pabrėžiama, kad velionio mirties priežastis, kuri atitinka visuomenės interesą žinoti, sietina ne su asmeniu, bet su jo atliktu veiksmu ar poelgiu – draudžiamų preparatų vartojimu, kuris tapo mirties priežastimi.

LAT išplėstinė teisėjų kolegija nurodo, kad privataus pobūdžio informacija gali būti skelbiama tik asmens sutikimu arba, jam mirus, jo artimųjų sutikimu. Privataus gyvenimo apsauga taip pat reiškia, kad asmuo turi teisę nuspręsti, kokia informacija apie jį gali būti viešinama ir kokia – ne.

Informacija apie asmens sveikatą gali būti renkama tik remiantis įstatymu ir tik jame numatytiems tikslams. Šiuo konkrečiu atveju publikacijoje apie našlaičių globą LAT nenustatė tikslo skelbti informaciją apie velionių sveikatos būklę ir mirties priežastis. Taip buvo pažeistas Etikos kodekso 53 str. draudimas skelbti informaciją apie asmens sveikatos būklę, gydymą, prognozes, taip pat kitokios informacijos apie sveikatą be asmens arba jo atstovo sutikimo

¹⁷¹ 2000 m. gegužės 22 d. dienraščio „Lietuvos rytas“ straipsnyje „Giminės nepasidalija dviejų našlaičių“: „<...> D. Š. – pernai balandį mirė nuo apsinuodijimo. <...> kraujyje rasta kokaino. Apsinuodijęs D. Š. mirė Vilniaus toksikologijos centre po 10 dienų“; ir dienraščio „Lietuvos rytas“ 2003 m. balandžio 22 d. straipsnyje „Globėjų kova dėl našlaičių“: „Porą pakirto heroinas, <...> D. Š. <...> taip pat buvo rastas apsinuodijęs heroinu ir po dešimties dienų mirė ligoninėje“.

(sutikimo nereikia tik jei nustatoma, kad: asmuo yra viešas, visuomenės interesas reikalauja tokios informacijos paskelbimo, turima oficiali medicinos įstaigos išvada).

LAT nutartyje pabrėžiama, kad žurnalistė, rengusi publikaciją, darbą atliko nekrupščiai ir nesilaikė jos veiklai keliamų reikalavimų informaciją patikrinti ir teikti tiksliai (vienur apsinuodijimo ir mirties priežastimi nurodomas heroinas, kitur – kokainas). Šiuo pažeidimu nesilaikoma pagrindinių visuomenės informavimo principų ir Etikos kodekso 3 str., reikalaujantis žurnalistų ir viešosios informacijos rengėjų skelbti tiksliai, teisingas žinias; taip pat Etikos kodekso 6 str., reikalaujantį kritiškai vertinti informacijos šaltinius, atidžiai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais.

LAT išplėstinės teisėjų kolegijos nepagrįstu laikomas pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų aiškinimas, esą nurodant vėlionio mirties priežastį siekta informuoti visuomenę apie narkotikų vartojimo pasekmes. Teisėjų kolegija tai apibrėžė kaip pritraukiančią detalę, kuri nesuderinama su tekste pateikiama informacija dėl našlaičių globos.

LAT pabrėžiama, kad, tais atvejais, kai viešasis visuomenės interesas pateisina nuotraukos publikavimą, asmens ar jo artimųjų sutikimo nereikia. Tačiau jei tokio intereso nėra – nuotraukos publikavimas pažeidžia teisę į atvaizdą. Konkrečiu tiriamuoju atveju nepakanka tik vieno iš dviejų mirusių žmonių artimųjų leidimo publikuoti nuotrauką, turi sutikti abiejų vėlionių giminaičiai.

LAT pažymima, kad žemesnių instancijų teismai nepagrįstai atmetė prašymą dėl neturtinės žalos atlyginimo ir jo net nesvarstė.

Ieškinys dėl teisės į privatų gyvenimą pažeidimo patenkinamas, LAT nutarimu pripažinta, kad straipsniuose paskleisti be ieškovų sutikimo duomenys apie jų sūnaus D.Š. mirties priežastį ir aplinkybes pažeidė D.Š. ir ieškovų teisę į privatų gyvenimą, o išspausdinus vėlionio nuotrauką be ieškovų sutikimo, pažeista D.Š. teisė į atvaizdą. Teisės į atvaizdą pažeidimas atitinka VII 13 str. 1d. 1p. ir 6p. nuostatų nesilaikymą – jomis draudžiama be asmens ar jo artimųjų sutikimo (jei asmuo miręs) filmuoti, fotografuoti, daryti garso ir vaizdo įrašus fizinio asmens gyvenamojoje patalpoje, fizinio asmens privačioje namų valdoje ir jai priklausančioje aptvertoje ar kitaip aiškiai pažymėtoje teritorijoje, nepaisant to, ar tas asmuo yra nurodytose vietose.

Ieškinio dalis dėl neturtinės žalos atlyginimo perduodama iš naujo nagrinėti į Vilniaus miesto 3 apylinkės teismą.

Trečiąjį kartą¹⁷² per nagrinėjamą laikotarpį į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą buvo kreiptasi dėl 2001 m. sausio 31 d. „Lietuvos ryto“ publikacijos „*Pasvalio kaimus paralyžiavo mirties baimė: nuošalios Lietuvos vietovės gyventojai atsidūrė AIDS grėsmės gniaužtuose*“¹⁷³.

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje J.A. prieš UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-262/2009.

Analitinė publikacija priskirtina straipsnio žanrui. Prie jos pateikiamos nuotraukos. Publikacijoje rašoma apie neva AIDS užsikrėtusią G.B. ir ŽIV infekuotąjį jos dviejų vaikų tėvą L.A.: „*Paaiškėjo, kad šiose rajono apylinkėse laisvu elgesiu garsėjanti trisdešimtmetė Gitana Biriuk jau serga šia mirtina liga, o jos dviejų vaikų tėvas Laimis Armonas yra apsikrėtęs žmogaus imunodeficitu virusu (ŽIV).*“¹⁷⁴ Publikacijoje remiamasi kaimo gyventojų pasakojimais, kalbinama tariamai AIDS sergančios moters motina, buvęs sugyventinis. Skelbiami duomenys apie L.A. sveikatą, sudaromas išpūdis, kad remiamasi medicinos darbuotojų pateiktais duomenimis, nors konkrečiai tai nėra pasakoma: „*Pagal paciento išvaizdą ir ligos kliniką gydytojai įtarė, kad jis gali būti ŽIV nešiotojas. Ką tik gautas atsakymas iš AIDS centro įtarimus patvirtino.*“¹⁷⁵

Į LAT kreipėsi mirusio L.A. žmona J.A., prašydama atnaujinti procesą ir pakeisti LAT Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2002 m. balandžio 24 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje pagal ieškovo L.A. (teisių perėmėja J.A.) ieškinį atsakovui UAB „Lietuvos rytas“, dalyvaujant tretiesiems asmenims, dėl teisės į privatų gyvenimą gynimo, tikrovės neatitinkančių ir garbę bei orumą žeminančių žinių paneigimo ir neturtinės žalos atlyginimo.

Pirmosios instancijos Vilniaus miesto 3-iasis apylinkės teismas 2001 m. liepos 19 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies: ieškovo nurodyti teiginiai buvo pripažinti tikrovės neatitinkančiais bei privatų žmogaus gyvenimą pažeidžiančiais, nes be asmens sutikimo buvo paskelbta informacija apie jo sveikatos būklę, gyvenamąją vietą, kitas asmeninio gyvenimo detales, atsakovas buvo įpareigotas duomenis paneigti analogišku pasirodžiusiai publikacijai šriftu ir atitinkamoje pirmojo puslapio vietoje.¹⁷⁶ Teismo sprendimu nustatytas 10 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo dydis.

Iš esmės tokios pat pozicijos laikėsi ir Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. Ji paliko galioti 2001 m. spalio 2 d. pirmos instancijos teismo nutartį.

Tokią pat nutartį paliko galioti ir LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija – abiejų instancijų teismų sprendimai palikti nepakeisti. Taip pat LAT pateikė išaiškinimą, kodėl nustatytas 10 000 Lt moralinės žalos atlyginimo dydis – nes nėra įrodymų, kad atsakovas privatų ieškovo gyvenimą pažeidė ir tikrovės neatitinkančias žinias paskelbė tyčia, todėl nėra pagrindo didinti maksimalaus neturtinės žalos atlyginimo dydžio.

¹⁷³ FILIMAVIČIENĖ, Audronė; LILEIKIENĖ, Lina. Pasvalio kaimus paralyžiavo mirties baimė: nuošalios Lietuvos vietovės gyventojai atsidūrė AIDS grėsmės gniaužtuose, *Lietuvos rytas*, 2001-01-31.

¹⁷⁴ Ten pat.

¹⁷⁵ Ten pat.

¹⁷⁶ Teismo nustatyti pažeidimai atitinka Etikos kodekso 3 str., reikalaujantį skelbti tiksliai, teisingas žinias ir įvairias nuomones; Etikos kodekso 36 str., draudžiantį be asmens sutikimo skelbti žinių apie privatų jo gyvenimą, nebent žinios susijusios su viešuoju asmeniu ir yra svarbios visuomenei, taip pat jei fiksuojama nusikalstama veika; Etikos kodekso 53 str., draudžiantį skelbti informaciją apie asmens sveikatos būklę be jo ar jo atstovo sutikimo, be sutikimo tokia informacija gali būti skelbiama tik: jei ji yra apie viešą asmenį, visuomenės interesas reikalauja tokią informaciją skelbti ir jei turima oficiali medicinos įstaigos išvada.

Pareiškėja J.A. kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą, kuris 2008 m. lapkričio 25 d. priėmė sprendimą byloje *Armonienė prieš Lietuvą*¹⁷⁷, kuriame konstatavo, kad Lietuvos Respublika pažeidė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį, ir pažymėjo, kad pareiškėja J.A. patyrė neturtinę žalą, kuri nebuvo tinkamai įvertinta Lietuvos Respublikos teismų vien tik pripažinus Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą. Teismas taip pat nusprendė, kad ieškovei priteista 10 000 Lt kompensacija pareiškėjos patirtai neturtinei žalai atlyginti buvo nepakankama ir priteisė pareiškėjai 6500 eurų neturtinės žalos atlyginimo.

Prašymą atnaujinti procesą pareiškėja grindė ir tuo, kad dėl publikacijų ji patirianti neigiamus išgyvenimus iki šiol, nes atsakovo interneto svetainėje lrytas.lt iki šiol (2009 m. vasario 25 d.) tebėra prieinamas skaitytojams.

LAT pažymėjo, kad atnaujinant procesą negalima remtis naujai atsiradusiais įrodymais (tuo, kad publikacija tebebuvo prieinama interneto svetainėje lrytas.lt). Konstatuota, kad EŽTT, skirdamas pareiškėjai 6500 eurų neturtinės žalos atlyginimą, savo sprendimu pašalino iki tol egzistavusią pareiškėjos teisių pažeidimo faktą.

Nagrinėjamoje byloje kasacinio teismo teisėjų kolegija nenustatė teisinės galimybės padidinti neturtinės žalos atlyginimą pareiškėjos nurodytu proceso atnaujinimo pagrindu. Pareiškėjo J.A. prašymas buvo atmestas.

Ginču tapusios publikacijos autorius neįvertino rengiamos skelbti informacijos svarbos ir galimo jos poveikio visuomenei, tuo padarydamas didelę žalą aprašytiems žmonėms bei jų artimiesiems. Rengiant publikaciją aktualia ir svarbia visuomenei tema remtasi nepatikimais, neoficialiais šaltiniais.

¹⁷⁷ *Armonienė v. Lithuania*, no. 36919/02, 25 November 2008

IŠVADOS

1. Atliktas tyrimas patvirtino darbo *hipotezę*, kad įstatymų garantuota žurnalistų saviraiškos laisvė peržengia leistinas ribas ir pažeidžia profesinę etiką bei kitų žmonių teises. Analizuotos Lietuvos ryto ir lrytas publikacijos parodė, jog žurnalistai remiasi nepatikrintais šaltiniais, kad kuo greičiau pateiktų informaciją visuomenei. Šią poziciją palaiko ir visuomenės informavimo priemonių vadovas – interneto svetainės lrytas.lt redaktorius Rimvydas Valatka. Jis taip pat nepripažįsta, kad publikuojant kito šaltinio informaciją, jai vis tiek taikomas atitikimo Visuomenės informavimo įstatymo, Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso bei kitų, viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams svarbių dokumentų ir įstatymų, nuostatomis reikalavimas. Tokiu atveju nesvarbu, kuris šaltinis buvo pirminis – atsakomybė už paskleistą informaciją tenka visiems tą informaciją paviešintiems. Kokybės ir laiko kovoje pralaimi kruopštus ir atsakingas žurnalistų darbas, kurį atlikti įpareigoja Visuomenės informavimo įstatymas, Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas.

2. Komunikacija tarp savitvarkos institucijų vis dar yra prasta, dėl tų pačių publikacijų pateikiamos išvados nesutampa. Tai suprantama ir pateisinama kalbant apie konkrečių pažeidimų įvardijimą – Žurnalistų etikos inspektoriaus ir Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos kompetencijos kaip ir deleguojamos funkcijos yra skirtingos. Tačiau pagrindiniai visuomenės informavimo principai yra bendri. Todėl nepaaiškinami atvejai, kai Žurnalistų etikos inspektorius pripažįsta publikaciją pažeidžiančia Visuomenės informavimo įstatymą nesilaikant reikalavimo kruopščiai patikrinti žinias, remtis patikimais šaltiniais, o Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija nustato, kad ji nepažeidžia Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso.

3. Nagrinėjant Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimus matoma loginė skundo svarstymo seka, argumentai, kodėl vienas ar kitas visuomenės informavimo priemonėse pasirodęs teiginys vertinamas kaip pažeidžiantis įstatymą. Priešingai yra Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijoje – sprendimai priimami balsų dauguma, plačiau neargumentuojami.

4. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimų ir publikacijų, dėl kurių jie buvo priimti, analizė parodė, kad skirtingais atvejais panašūs reiškiniai vertinami nevienodai, be to, pažeidimų nustatoma labai mažai (apie 8 proc. publikacijų per 2008–2010 m.). Publikacijų turinio analizė leidžia abejoti sprendimų pagrįstumu – pareiškimai, kuriuose nurodoma, kad pareiškėjas neleido publikuoti informacijos apie savo privatų gyvenimą, atmetami, neprašant pasiaiškinti informaciją paviešinusio žurnalistų ar tos visuomenės informavimo priemonės atstovo. Kartais prie atidėtų

publikacijų svarstymo negrįžtama ir tokia situacija plačiau nepaaiškinama. Tai gali kelti pareiškėjų nepasitenkinimą ir neigiamą savitvarkos institucijų vertinimą, formuoti klaidingą nuomonę.

5. Atliekamos visuomenės nuomonės apklausos parodo, kad žmonės nepasitiki institucijomis, galinčiomis apginti pažeistas jų teises į privatumą, asmens duomenų apsaugą, garbę ir orumą. Tai iš dalies įrodo ir faktas, kad daugelis pareiškėjų, besikreipiančių į Žurnalistų etikos etikos inspektorių išsako pageidavimą viešai nepublikuoti sprendimo, patenkinančio jų pareiškimą. Neaiškumą gali kelti ir iki šiol neišspręstas Žurnalistų etikos inspektoriaus atstovaujamos institucijos pavadinimo klausimas – abiejų savitvarkos institucijų pavadinimuose yra žodis *etika*. Remiantis visuomenės apklausomis, žmogus, kurio teisės buvo pažeistos, dažnai nežino, kur konkrečiai turėtų kreiptis. Tai taikytina ir kalbant apie žmogaus teises, kurios pažeidžiamos dėl visuomenės informavimo priemonių veiklos.

6. Atlikta publikacijų, dėl kurių 2008–2010 m. pareiškėjai kreipėsi į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją, analizė parodė, kad profesinės etikos pažeidimai nėra pavienių žurnalistų problema, dažniausiai dėl konkretaus autoriaus publikacijų kreipiamasi vieną kartą. Tai leidžia manyti, kad tokią tendenciją formuoja redakcijos požiūris į profesinę etiką ir keliami prioritetai.

7. Tarp galimų priežasčių, kodėl nusižengiama profesinei etikai, svarbus ir manipuliavimo visuomenės interesu aspektas. Daugelis analizuotų publikacijų buvo pradamos pirmajame dienraščio puslapyje, kaip svarbios visuomenei žinoti. Juose pateikiama informacija rėmėsi nepatikimais, neįvardijamais, nepatikimais šaltiniais. Tai įrodo ir atlikta skundų analizė – dažniausiai į savitvarkos institucijas pareiškėjai kreipėsi dėl tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimo.

8. Žurnalistų etikos inspektoriaus veiklos ataskaitos rodo, kad ne rekomendacijos, siūlymai ar prašymai, bet administracinių nuobaudų taikymas geriausiai motyvuoja visuomenės informavimo priemonių atstovus laikytis Visuomenės informavimo ir Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymų, nenusižengti Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatomis. Pradėjus skirti pinigines baudas gerėja Žurnalistų etikos inspektoriaus reikalavimo dėl informacijos paneigimo laikymosi rodikliai.¹⁷⁸

9. Atlikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių analizė parodė, kad teisės sistemoje ne visais atvejais pirmos, apeliacinės ir kasacinės instancijų priimti sprendimai sutampa. Bylos dėl asmens teisių pažeidimo tiriamos kelerius metus, gražinant jas pakartotinai svarstyti. Taip neturėtų būti vien dėl to, kad netiriamos atsirandančios naujos aplinkybės, nagrinėjama ta pati pažeidimo metu egzistavusi informacija ir dėl jos gauti paaiškinimai, faktinė medžiaga.

¹⁷⁸ Jei 2009 metais inspektoriaus priimti sprendimai buvo įvykdyti tik 7,7 proc., tai 2010 m. šis procentas išaugo iki 58,3 proc.

10. Skirtingas kompetentingų institucijų publikacijų vertinimas, ilgai trunkantys tyrimai, per menkos poveikio priemonės trukdo savitvarkos sistemai veikti. Žmonių nepasitikėjimas, neryžtingumas ginti savo teises ir ilgas jų gynimo procesas suponuoja nuomonę, kad ieškoti teisybės neverta, o kitų žmonių teises pažeidę visuomenės informavimo priemonių atstovai taip ir neįpareigojami dirbti etiškai. Svarbus ir Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso teisinis statusas – tai nėra įstatymas, tik rekomendacija.

11. Atliktas tyrimas atskleidė vieno didžiausių Lietuvos dienraščių „Lietuvos rytas“ ir jo interneto svetainės lrytas.lt žurnalistinio darbo tendencijas. Jos verčia sunerimti dėl daromos didelės įtakos tiek žmonėms, skaitantiems šį dienraštį, tiek ir kitoms, mažesnėms žiniasklaidos priemonėms. Jam dalyvaujant formuojama spaudos kultūra.

12. Esama situacija leidžia manyti, kad saviraiškos, minties, žodžio, spaudos laisvė viename didžiausių Lietuvos dienraščių yra užtikrinama, tačiau joje slypinčios pareigos ir atsakingumo neretai nepaisoma. Savitvarkos institutų gautų ir nagrinėtų skundų skaičius dėl šios visuomenės informavimo priemonės nereiškia, kad visa joje pasirodanti informacija pažeidžia asmens teises, yra neetiška. Tyrimas atskleidė problemas, kurias išsprendus šios visuomenės informavimo priemonės įtaka pagerėtų, taip keldama bendrą visuomenės informavimo kultūrą.

The issue of self-expression and journalistic ethics in national periodicals

Student: Olga Maciuleviciute

SUMMARY

Journalist is a special subject of law to whom is given freedom of self-expression to publish news, opinions, and other information to the public. That freedom is delegated with responsibility. Sanctions will be invoked when the permissible boundaries are crossed.

International treaties, Lithuanian legislation, and the Code of Professional Ethics determine liberties of self-expression, professional duties, and ethical boundaries. Unfortunately, the boundaries of responsibility, use of documents, journalist's professional ethics are often crossed to the expense of other individuals' rights and liberties. Provided freedom becomes privilege that does not justify the goal.

Practice of self-administrative institutions shows that when in hurry and competing for higher ratings or quantity of readers, the journalists of "Lietuvos Rytas" and lrytas.lt violate other individuals' rights by implementation the freedom of self-expression that is given to them.

Communication between self-administrative institutions is still poor, that is why those same inferences of publications vary. It is understandable and justifiable if speaking of particular violations, i.e. the competence and functions of Inspector of Journalist Ethics and Journalists and Publishers Ethics Commission are different. But the principles of provision of information to the public are common.

The practice of The Supreme Court of Lithuania analyzing newspaper "Lietuvos rytas" and internet portal lrytas.lt showed that there is no unanimous evaluation system which could be applied to the work of a journalist. Investigation of cases continues for many years, they are then returned again for initial investigation.

Public opinion polls show that people do not trust those institutions that can defend their private rights, protect personal information, honour and dignity.

The accomplished research revealed journalistic work tendencies of one of the biggest Lithuanian newspapers "Lietuvos rytas" and internet portal lrytas.lt. Those tendencies are worrying for their influence on other smaller mass media, and people that read the paper. The culture of press is shaped by work of this newspaper too. The research shows that if those problems were solved, the influence of this public information means would get better, and by this, the whole culture of public information would be lifted up.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

Literatūra:

1. BAGERSTAMAS, Erikas (1994). *Spaudos laisvė demokratinėje visuomenėje*. Stokholmas – Vilnius: Kaarinan Tasopaino, 1994, 87 p., ISBN 952-90-5481-5.
2. BERNATONIS, J. et al. (1995). *Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995, 260 p.
3. BLACK, Jay(1995). *Doing ethics in journalism*. Boston: 1995, 310 p., ISBN 0205-285-35-X.
4. DENNIS, Everette E; MERRILL, John C (1997). *Pokalbiai apie žurnalistiką*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997, 222 p., ISBN 9986-19-231-5.
5. *Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje* (2004). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004, 94 p., ISBN 9955-473-11-8.
6. GOMIEN, Donna (1995). *Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1995, 115 p., ISBN 9986-656-02-8.
7. GORDON, A.David; KITTROSS, John Michael (1998). *Controversies in media etchics*. Second edition. United States: Longman, 1998, 316 p., ISBN 0-8013-3025-4.
8. JOČIENĖ, Danutė (2000). *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2000., 243 p., ISBN 9986-752-79-5.
9. JOČIENĖ, Danutė (2010). Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija*. 2010, Nr.3(121), ISSN 1392–6195.
10. JOVAIŠAS, K. (2000). *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis)*. Vilnius: Teisės institutas: K.Jovaišo personalinė įmonė, 2000, 317 p. ISBN 9955-934-62-X.
11. *Lietuvos etikos kodeksai, nuostatai, taisyklės* (2006). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2006, 336 p., ISBN 9955-557-87-7.
12. MACINTYRE, Alasdair (2000). *Trumpa etikos istorija. Dorovės filosofijos istorija nuo Homero iki dvidešimto amžiaus*. Vilnius: Charibdė, 2000, 248 p., ISBN 9986-745-27-6.
13. MAŽYLĖ, Jolanta. Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse. *Informacijos mokslai*, 2009, Nr. 51, p. 102-123, ISSN 1392–0561.

14. MIKELĖNAS, V. et al (2001). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga „Asmenys“*. Vilnius: Justitia, 2001, 527 p. ISBN 9986-567-73-4.
15. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, 320 p., ISBN 9955-557-32-X.
16. ŠNIUKAS, D. (1991). *Žurnalistika 88/89*. Vilnius: Žurnalistika, 1991, 103 p.
17. TAPINAS, Laimonas (2002). *Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose*. Vilnius: Danielius, 2002, 187 p., ISBN 9955-476-15-X.
18. *The problems of journalistic ethics: material from the UNESCO and Nordisk Journalist Center supported conference of the young journalists of Baltic States* (1997). Vilnius: Lithuanian Journalism Center. 1997, 35 p.
19. VADAPALAS, Vilenas (2006). *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, 519 p., ISBN 978-609-437-048-9.
20. VOLODKO, Renata (2010). *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje: teorija ir praktika: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2010, 424 p., ISBN 978-9955-30-074-8.
21. Žurnalistų etikos inspektorius 2009 metų veiklos ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/VJQMMAI.PDF>. [žiūrėta 2010-12-10]
22. Žurnalistų etikos inspektorius 2010 metų veiklos ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/HKZRVEXM.PDF>. [žiūrėta 2011-04-27].

Šaltiniai:

Statistiniai duomenys

1. BNS. *Apklausa: patikimiausia žiniasklaidos priemonė daugeliui gyventojų – televizija*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-01-12-apklausa-patikimiausia-ziniasklaidos-priemone-daugumai-gyventoju-televizija/38323/comments>. [žiūrėta 2011-01-15].
2. European Court of Human Rights. *Annual report 2009*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/C25277F5-BCAE-4401-BC9B-F58D015E4D54/0/2009_Annual_Report_Final.pdf. [žiūrėta 2011-02-20].
3. European Court of Human Rights. *Annual report 2010*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F2735259-F638-4E83-82DF-AAC7E934A1D6/0/2010_Annual_Report_January2011prov2.pdf. [žiūrėta 2011-02-20].
4. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimo centras VILMORUS. *Visuomenės nuomonės tyrimas: „Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. 2010*

m. “[interaktyvus]. Prieiga per internetą:

http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Vilmorus_Apklausos_Rezultatai_20101210.pdf. [žiūrėta 2011-01-15].

5. Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009 m. veiklos ataskaitos statistika. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=7780&k_id=1. [žiūrėta 2011-02-10].

Dokumentai, įstatymai, kodeksai

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 1. *Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Teismų praktika*. Vilnius: 1998, Nr.9.
2. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2 knyga. Asmenys*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://tm.infolex.lt/?item=taktai_list&aktoid=50801&strnr=2.23[žiūrėta 2010-12-02].
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 1964, Nr. 19-138.
4. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706.
5. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas. (Aktuali redakcija nuo 2010-10-18). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383812. [žiūrėta 2010-12-01].
6. Parlamentinės Asamblėjos Rezoliucija „Dėl žurnalisto etikos“. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=142A1FFA-EC21-4868-B342-79AD1A98E62C>. [žiūrėta 2010-12-10].
7. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1990, Nr.20-511.
8. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7¹ straipsnio bei Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo 33 straipsnio pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 32-979.
9. Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (2005). Vilnius: Lietuvos žurnalistų sąjunga, 2005, ISBN 9955-9342-4-7.

Savitvarkos institucijų sprendimai

1. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas dėl publikacijoje „Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus“ („Lietuvos rytas“, 2007-12-05) paskelbtos informacijos, 2008-06-30, Nr. SPR-41. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323999&p_query=&p_tr2=.
[žiūrėta 2011-04-29].
2. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas dėl publikacijose „Prokuratūros ir STT taikiny – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?“ (<http://www/lrytas.lt/>, 2008-03-18) ir „Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo“ („Lietuvos rytas“, 2008-03-19) paskelbtos informacijos, 2008-09-17, Nr. SPR.-56. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=5680&k_id=1&d_id=80514. [žiūrėta 2010-12-12].
 3. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas dėl publikacijoje „Įklampino mašinos“ („Lietuvos rytas“, 2009-09-05) paskelbtos informacijos, 2010-01-19, Nr. SPR-4. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=364135&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2010-12-12].
 4. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimai (2008). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=382>. [žiūrėta 2010-12-01].
 5. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimai (2009). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=387>. [žiūrėta 2010-12-05].
 6. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimai (2010). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=371&tid=390>. [žiūrėta 2011-02-15].

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 1. *Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Teismų praktika*. Vilnius: 1998, Nr.9.
2. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje S.Š. ir V.Š. prieš UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-7-2/2008.
3. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje A.F. prieš UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-265/2008.
4. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje J.A. prieš UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-262/2009.

Straipsniai

1. BRUVERIS, Vytautas. Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo. *Lietuvos rytas*, 2008, kovo 19, ISSN 1392-2351.

2. BRUVERIS, Vytautas. Sklypų skandalo aidas jau atsirito iki Seimo. *Lietuvos rytas*, 2008, kovo 19, ISSN 1392-2351.
3. ČERGELIENĖ, Rasa. Giminės nepasidalija dviejų našlaičių. *Lietuvos rytas*, 2000, gegužės 22, ISSN 1392-2351.
4. ČERGELIENĖ, Rasa. Globėjų kova dėl našlaičių. *Lietuvos rytas*, 2003, balandžio 22, ISSN 1392-2351.
5. ČINKIENĖ, Jurgita. Skandalo Londone aidas atskriejo iki Mažeikių. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://m.lrytas.lt/?data=20091228&id=akt28_a1091228&view=2. [žiūrėta 2011-04-01].
6. DANAUSKIENĖ, Vilma. Aukšti aplinkosaugos pareigūnai Statiškės miške kuria brakonierių rezervatą. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12428132351242020318-auk%C5%A1ti-aplinkosaugos-pareig%C5%ABnai-stati%C5%A1k%C4%97s-mi%C5%A1ke-kuria-brakonieri%C5%B3-rezervat%C4%85-nuotraukos.htm>. [žiūrėta 2010-12-16].
7. DEKSNYS, Vakarīs; ir MURAUŠKAITĖ, Aida. Negarbingai konkuravę kaimynai – pričiūpti. *Lietuvos rytas*, 2008, rugsėjo 30, ISSN 1392-2351.
8. DUMALAKAS, Arūnas. Avižieniuose vanduo – tikra prabanga. *Lietuvos rytas*, 2008, liepos 17, ISSN 1392-2351.
9. FILIMAVIČIENĖ, Audronė; LILEIKIENĖ, Lina. Pasvalio kaimus paralyžiavo mirties baimė: nuošalios Lietuvos vietovės gyventojai atsidūrė AIDS grėsmės gniaužtuose, *Lietuvos rytas*, 2001 sausio 31, ISSN 1392-2351.
10. GUREVIČIUS, Ainis. Biudžeto vagių gaudytojas pats tapo vagimi. *Lietuvos rytas*. 2006, sausio 25, ISSN 1392-2351.
11. JONUŠIENĖ, Danutė. Palatose vietoje pacientų – turistai. *Lietuvos rytas*, 2008, gegužės 20, ISSN 1392-2351.
12. JUODZEVIČIŪTĖ, Loreta. Banditui – aukų malonė. *Lietuvos rytas*, 2009, sausio 27, ISSN 1392-2351.
13. KATILIUS, Mindaugas. *Prokuratūros ir STT taikinys – konservatorė R.Juknevičienė ir Seimo pirmininkas V.Muntianas?* [interaktyvi]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12058519981204033419-prokurat%C5%ABros-ir-stt-taikinys-konservator%C4%97-r-juknevi%C4%8Dien%C4%97-ir-seimo-pirmininkas-v-muntianas-dar-atnaujinta-18-val-45-min.htm>. [žiūrėta 2010-12-16].
14. JARMALIS, Saulius. Sukčių taikiklyje – draudimo bendrovių pinigai. *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 10, ISSN 1392-2351.

15. KILIULIENĖ, Jūratė. Darbo partijos vedlio draugei – nemalonumai dėl turto. *Lietuvos rytas*, 2006, gegužės 6, ISSN 1392-2351.
16. KILIULIENĖ, Jūratė, STANKEVIČĖ, Kristina ir VARNAITĖ, Lina. Po politikos mūšių – į jaunos draugės glėbį. *Lietuvos rytas*, 2006, balandžio 22, ISSN 1392-2351.
17. LAVASTE, Laima. Nauja kalinės versija – melas ar kraupi tiesa?. *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 7, ISSN 1392-2351.
18. LEKAVIČIUS, Arvydas. Įklampino mašinos. *Lietuvos rytas*, 2009, rugsėjo 5, ISSN 1392-2351.
19. LILEIKIENĖ, Lina. Vasaros pasaka apie ligoninę be ligonių. *Lietuvos rytas*, 2008, liepos 11, ISSN 1392-2351.
20. MICEVIČIŪTĖ, Gintarė. Brolių dovana prapuolė naktį. *Lietuvos rytas*, 2009, gegužės 25, ISSN 1392-2351.
21. PILAITIS, Gediminas. Pinigų grobstytojų pėdsakai nuvedė į Kanarus. *Lietuvos rytas*, 2007, gruodžio 5, ISSN 1392-2351.
22. POVILAITIS, Nerijus. Našlaičius engusių čečėnų byla – už uždarytų durų. *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 24, ISSN 1392-2351.
23. VALONYTĖ, Ligita. Nesėkmingai susiklosčiusios V.Pauliukaičio santuokos paslaptis. *Lietuvos rytas*, 2010, balandžio 24, ISSN 1392-2351.
24. VANS AUSKIENĖ, Janina. Mokytoją į bažnyčią vedė meilė jaunam kunigui. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://m.lrytas.lt/-11958543491194138310-mokytoj%C4%85-%C4%AF-ba%C5%BEny%C4%8Di%C4%85-ved%C4%97-meil%C4%97-jaunam-kunigui.htm>. [žiūrėta 2011-04-01].
25. VANS AUSKIENĖ, Janina. Dievo tarnas – meilės įkaitas. Mokytoją į bažnyčią vedė meilė jaunam kunigui. *Lietuvos rytas*, 2007, lapkričio 24, ISSN 1392-2351.
26. VINGYS, Tomas. Bobos turi žinoti savo vietą. *Lietuvos rytas*, 2008, gegužės 16, ISSN 1392-2351.
27. ZIMBLIENĖ, Daiva. Mirtis vonioje. *Lietuvos rytas*, 2009, vasario 9, ISSN 1392-2351.